హరిః ఓమ్.

శ్రీగురుచరణసరోజాభ్యాం నమః.

తత్త్వానుసంధానము.

ఇది

ఆత్మపురాణగూఢార్థదీపికాది గ్రంథకర్త యగు శ్రీస్వామి చిద్ఘనానందగిరిచే
హిందీభాషను రచింపఁబడినదియు, సమస్తవేదాంతవిషయములను
కరతలామలక మగునట్లు ప్రబలయుక్తులతో శాస్త్రీయ
మార్గానుసారముగఁ బ్రతిపాదించునదియు నగు
సర్వతోముఖ మహావేదాంతగ్రంథము.

ఇయ్యది,
బ్రహ్మనిష్ఠు లగు
శ్రీగురుసామిస్వాములయొక్క ప్రేరణచే
దేవశూరవంశోద్భవు లగు

దే - ఆదినారాయణ రెడ్డి
పే - కృష్ణా రెడ్డి

వీరలచే నాంధ్రీకరింపఁబడి

బ్రహ్మశ్రీ చదలువాడ సుందరరామశాస్త్రులవారిచే
ప్రామాదికాదిదోషములు లేనటు పరిష్కరింపఁబడినది.

శారదాంబావిలాసముద్రాక్షరశాలయందు
ముద్రితమై ప్రకటింపఁబడినది.

రిజిస్టరు కాపీరైట్.] 1919. [వెల రు. 4-0-0.

ఓం తత్ సత్.

శ్రీగణేశాయ నమః, శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణే నమః.

శ్రీశంకరాచార్యేభ్యో నమః, శ్రీకాశీవిశ్వేశ్వరాయ నమః.

ఉపోద్ఘాతము.

ఈ సంసారమునందు మోక్షముకన్నఁ బరముగా వేఱొకపదార్థము లేదు. మఱి యే మనఁగా మోక్షమే సర్వముకన్న శ్రేష్ఠ మైనది. ఎట్లనఁగా మోక్షమును బొందినయధికారిపురుషులు మరల జన్మమరణాదిరూపసంసారమును బొందరు. ఈ యర్థము లోకప్రసిద్ధము. అట్లే "న స పునరావర్తతే, యద్గత్వా న నివర్తంతే" ఇత్యాది శ్రుతిస్మృతులచేతను సిద్ధమై యున్నది. అందువలన నీయధికారిపురుషులు జన్మమరణాదిరూపసంసారమును మరలఁ బొంద కుండుటకై యామోక్షమునే సంపాదింపవలయును. ఇచ్చట, ఈజీవాత్మకజ్ఞాననివృత్తిపూర్వకముగాఁ దనసచ్చిదానందబ్రహ్మరూపముచేత స్థితి యేది గలదో అది మోక్ష మనఁబడును. బ్రహ్మలోకాదులయొక్కప్రాప్తి మోక్షరూపము కాదు. ఏల యన "తద్యథేహ కర్మచితో లోకః క్షీయతే। ఏవమేవా ఽముత్ర పుణ్యచితో లోకః క్షీయతే" అనుశ్రుతి యీ లోకమువలె నా బ్రహ్మలోకాదులును నాశవంతము లని చెప్పుచున్నది.

మఱియు "ఆబ్రహ్మ భువనా ల్లోకాః పునరావర్తి నోఽర్జున" అను గీతా వచనముచేత శ్రీభగవంతుఁడును ఆ బ్రహ్మలోకాదిలోకములు పునరావృత్తిసహితము లని చెప్పియున్నాఁడు. అందువలన నాలోకాదులయొక్కప్రాప్తి మోక్షరూపము కాదు. ఆమోక్ష మీయధికారిపురుషుల కాత్మజ్ఞాన మొకటిచేతనే ప్రాప్త మగుచున్నది. కర్మోపాసనాద్యన్యోపాయములచేతఁ బ్రాప్త మగుట లేదు. ఎట్లన, "జ్ఞానాదేవతు కైవల్యమ్, త మేవ విదిత్వా ఽతి మృత్యుమేతి. నాన్యః పంథా విద్యతే ఽయనాయ" ఇత్యాది శ్రుతులచేతఁ గేవలాత్మజ్ఞానముచేతనే మోక్షప్రాప్తి చెప్పఁబడి యున్నది. మఱియు "నాస్త్యకృతః కృతేన, నకర్మ[illegible]యా ధనేన త్యాగే నైకే అమృతత్వ మానశుః" ఇత్యాది శ్రుతులచేతఁ గర్మోపాసనాదికములవలన మోక్షప్రాప్తి నిషేధింపఁబడి యున్నది. అందువలన నాత్మజ్ఞాన మొకటియే ఆ మోక్షప్రాప్తికి సాధనమై యున్నది. ఇచ్చట బ్రహ్మముకన్న నభిన్నరూపముచేతఁ దన యాత్మయొక్క "అహం బ్రహ్మాస్మి" యనుజ్ఞాన మేది గలదో అది యాత్మజ్ఞాన మనఁ

బడును. ఈప్రకారమైన యాత్మజ్ఞానముచేతనే పూర్వోక్తమోక్షము ప్రాప్తమగు చున్నది. జీవబ్రహ్మములయొక్క భేదజ్ఞానమువలన నామోక్షము ప్రాప్తమగుట లేదు. ఏలయన "ఉదర మంతరం కురుతే। అథ తస్య భయం భవతి, ద్వితీయాద్వై భయం భవతి" ఇత్యాది శ్రుతులవలన భేదదర్శిపురుషునకు భయముయొక్క ప్రాప్తి చెప్పఁబడియున్నది. అట్లే "మృత్యోః స మృత్యు మాప్నోతి య ఇహ నానేవ పశ్యతి" ఇత్యాది శ్రుతులచేత నాభేదదర్శిపురుషునకుఁ బునఃపునర్జన్మమరణప్రాప్తి చెప్పఁబడి యున్నది. మఱియు "అథ యోఽన్యాం దేవతా ముపాస్తే ఽన్యోఽసావన్యోఽహ మస్మీతి న స వేద యథా పశుః" ఇత్యాది శ్రుతులు భేదదర్శిపురుషునిఁ బశు వని చెప్పుచున్నవి. కావున నాభేదజ్ఞానమునకు మోక్షసాధనత్వము సంభవింపదు. మఱి యేమనఁగా, ఉక్తశ్రుతులవలన జన్మమరణరూపసంసారసాధనత్వమే సిద్ధమగుచున్నది.

మఱియు, "ప్రజ్ఞానం బ్రహ్మ, అహం బ్రహ్మాస్మి, తత్త్వమసి, అయమాత్మా బ్రహ్మ" ఇత్యాదిశ్రుతులచేతను, "క్షేత్రజ్ఞం చాపి మాం విద్ధి" ఇత్యాది స్మృతివచనములచేతను జీవబ్రహ్మములయొక్క యభేదమే చెప్పఁబడి యున్నది. అందువలన "అహం బ్రహ్మాస్మి" యను జీవబ్రహ్మములయొక్క యభేదజ్ఞానమే మోక్షమునకు సాధన మని సిద్ధమగుచున్నది. ఆమోక్షసాధనరూపాత్మజ్ఞాన మీయధికారిపురుషునకు బ్రహ్మవేత్త యగు గురుముఖమువలన వేదాంతశాస్త్రశ్రవణ మనననిదిధ్యాసనములచేతనే ప్రాప్తమగుచున్నది. అందువలన మోక్షేచ్ఛ గల యధికారిపురుషుఁడు శ్రవణాదిసాధనములచే నాయాత్మజ్ఞాన మవశ్యము సంపాదింపవలయును. మఱియు నేపురుషుఁడు ప్రమాదముచే నాయాత్మజ్ఞానమును సంపాదింపఁడో ఆపురుషునకు "నచే దిహా వేదీ ర్మహతీ వినష్టిః" అను శ్రుతిచేత జన్మమరణాదిరూపమహాహానియొక్క ప్రాప్తి చెప్పఁబడి యున్నది.

మఱియు "యోవా ఏత దక్షరం గార్గ్య విదిత్వా స్మాల్లోకా త్ప్రైతి స కృపణః" అను శ్రుతి యాత్మజ్ఞానరహితపురుషునిఁ గృపణుఁ డని చెప్పుచున్నది. అనఁగా, ఎట్లు లోకప్రసిద్ధకృపణుఁ డగుపురుషుఁడు తనకుఁ బ్రాప్తమైనధనము ననుభవింపక యున్నాఁడో అట్లజ్ఞానిపురుషుఁడును నిత్యప్రాప్తబ్రహ్మానందరూపధనముయొక్క సాక్షాత్కారరూపానుభవము లేనివాఁ డగుటవలనఁ గృపణుఁడే యగుచున్నాఁడు. మఱియు నేయధికారిపురుషుఁడు శ్రవణాదిసాధనములచే నాత్మజ్ఞానము సంపాదించుచున్నాఁడో ఆయధికారిపురుషుని "అథయ ఏత దక్షరం గార్గి విదిత్వా స్మాల్లోకా త్ప్రైతి స బ్రాహ్మణః" అను శ్రుతి బ్రాహ్మణుఁ డని చెప్పుచున్నది. అట్లే గీతయందు శ్రీభగవంతుఁడును "జ్ఞానీ త్వాత్మైవ మే మతమ్" అను వచనము

చేత జ్ఞానవంతుఁ డగు పురుషుఁడు తనయాత్మయే యని చెప్పియున్నాఁడు. అందువలన నీయధికారిపురుషునిచేత మోక్షప్రాప్తికొఱ కాయాత్మజ్ఞానము శ్రవణాదులచే నవశ్యము సంపాదించుటకు యోగ్యమై యున్నది. ఈకారణముచేతనే వేదమునందు "ఆత్మావా అరే ద్రష్టవ్యః" అను శ్రుతిచేత నాత్మజ్ఞాన మవశ్య కర్తవ్య మని చెప్పి ఆయాత్మజ్ఞానప్రాప్తికొఱకు "శ్రోతవ్యో మంతవ్యో నిదిధ్యాసితవ్యః" అను శ్రుతిచేత శ్రవణమనననిదిధ్యాసనము లను నీ త్రివిధసాధనములు విధింపఁబడి యున్నవి. ఇందుచేత సర్వవేదములకు సాక్షాత్తుగా నైనను బరంపరచేత నైనను ఆత్మజ్ఞానమునందే తాత్పర్య మున్నది. ఇచ్చట వేదముయొక్క కర్మకాండ మైననో అంతఃకరణశుద్ధిద్వారమున నాత్మజ్ఞానమునందుఁ దాత్పర్య మున్నది. ఉపాసనాకాండమునకుఁ జిత్తైకాగ్రతాద్వారమునఁ దాత్పర్య మున్నది. మఱియు నుపనిషద్రూపజ్ఞానకాండమునకైననో సాక్షాత్తుగానే యాత్మజ్ఞానమునందుఁ దాత్పర్య మున్నది. ఈప్రకారముగా మనుభగవద్యాజ్ఞవల్క్యపరాశరాదిఋషులచేతఁ జేయఁబడిన యేధర్మశాస్త్రరూప స్మృతు లున్నవో మఱియు శ్రీవ్యాసభగవంతునిచేఁ జేయఁబడిన యే బ్రహ్మసూత్రేతిహాసపురాణము లున్నవో యాసర్వమునకును బ్రహ్మాత్మైకత్వజ్ఞానమునందే తాత్పర్య మున్నది. అట్లే వాల్మీకిమహర్షిచేతను వాసిష్ఠరామాయణమునం దనే కేతిహాసములచే నీయాత్మజ్ఞానమే నిరూపింపఁబడి యున్నది. అట్టి యనాదిశ్రుతిస్మృత్యాదులచే సిద్ధ మగు నాత్మజ్ఞానమునే శ్రీభగవంతు లగు శంకరాచార్యు లుపనిషద్భాష్యమునందును సూత్రభాష్యమునందును గీతాభాష్యమునందును అతిస్పష్టముగా నిరూపించి యున్నారు. ఈయర్థము శ్రీవ్యాసభగవంతునిచే శివపురాణమునందును జెప్పఁబడి యున్నది. అందు "శ్లో. వ్యాకుర్వన్ వ్యాససూత్రార్థం శ్రుతే రర్థం యథోచివాన్ । శ్రుతే ర్న్యాయ్య స్స ఏవార్థ శ్శంకరః సవితాననః"—భావము॥ వేదములకన్యార్థము నిశ్చయించి యనర్థమును బొందిన లోకులను జూచి సర్వదేవతలచేఁ బ్రార్థింపఁబడినవాఁడై శ్రీభగవంతుఁ డగుశంకరుఁడు పృథివియందు శ్రీశంకరాచార్యావతారరూపమును ధరించి శ్రీవ్యాసకృతబ్రహ్మసూత్రములకు వ్యాఖ్యానముఁ జేసినవాఁడై యేప్రకారముగా శ్రుతుల కర్థముఁ జెప్పియున్నాఁడో ఆయర్థమే శ్రుతులకు సమీచీనమై యున్నది. తదన్యప్రకార మైనయర్థము సమీచీనము గాదు.

మఱియు భగవంతు లగు శంకరాచార్యులయొక్క శిష్యపరంపరయం దనేక విద్వత్సన్న్యాసులును విద్వాంసు లగు ననేకగృహస్థులును ఉండిరి. వారిచేత నా సూత్రభాష్యాదులమీఁదను స్మృతీతిహాసపురాణాదులమీఁదను టీకాగ్రంథములు వ్రాయఁబడి యున్నవి. అట్లే వారు స్వతంత్రముగా ననేకప్రకరణగ్రంథములును

వ్రాసి యున్నారు. ఆగ్రంథము టీకాలనువంటిను సర్వత్ర ప్రసిద్ధములై యున్నవి. ఆగ్రంథములయందును జీవబ్రహ్మములయొక్క యభేదజ్ఞానమే సిద్ధము చేయఁబడి యున్నది. అందుఁ గొన్నిగ్రంథము లైననో యితరమతఖండనపూర్వకముగా స్వమత స్థాపన చేయునవి యగు చున్నవి. అవి చిత్సుఖి, అద్వైతసిద్ధి, సంక్షేపశారీరకము, స్వారాజ్యసిద్ధి, వేదాంతపరిభాష, సిద్ధాంతలేశసంగ్రహము, అద్వైతకౌస్తుభము, భేదధిక్కారము ఇత్యాది గ్రంథములై యున్నవి. మఱియుఁ గొన్నిగ్రంథము లైననో కేవలము స్వమతస్థాపన చేయునవే యగుచున్నవి. అవి పంచదశి, వేదాంతసారము, అపరోక్షానుభూతి, వాక్యవృత్తి, వాక్యసుధ, జీవన్ముక్తి, వివేకచూడామణి, ఆత్మబోధము, తత్త్వబోధము ఇత్యాది గ్రంథములై యున్నవి. ఈప్రకారముగా నధికారి పురుషుల బుద్ధియొక్క తారతమ్యము ననుసరించి విద్వాంసు లగుపురుషులచే నత్యంత విస్తరము గలవియును గించిద్విస్తరము గలవియును అత్యంతకఠినములును అత్యంత సుగమములు నైన యనేక వేదాంతగ్రంథములు రచియింపఁబడి యున్నవి. ఆసర్వ గ్రంథకర్తలకును అధికారుల కాత్మజ్ఞానముఁ గలిగించుటయందే తాత్పర్యము. అనఁగా, ఏప్రకారముచేత నైనను ఈయధికారిపురుషుల కాత్మసాక్షాత్కారము కలిగి దానిచే మోక్షమును బొందవలయు ననియే వారితాత్పర్యమై యున్నది. మఱియు నేయధికారిపురుషులు శ్రద్ధాభక్తిపూర్వకముగా నాగ్రంథములను విచారించుచున్నారో ఆయధికారిపురుషుల కాత్మసాక్షాత్కారప్రాప్తి యవశ్య మగుచున్నది. అయినను ఆసర్వగ్రంథములు సంస్కృతభాషయం దుండుటవలన సర్వాధికారిపురుషుల కాగ్రంథములయొక్క విచారణయందుఁ బ్రవృత్తి కలుగనేరదు. మ తే మనఁగా వ్యాకరణకావ్యకోశాదికసాధనగ్రంథములయొక్క యభ్యాసము గలపురుషులకే యాసంస్కృతగ్రంథములయొక్క విచారణయందుఁ బ్రవృత్తి కలుగుచున్నది. మఱియు నేయధికారిపురుషులు శరీరముయొక్క యాలస్యముచే నైనను వ్యాధి మొదలగు నేదైన నొకనిమిత్తముచే నైనను ఆవ్యాకరణాదుల యభ్యాసమం దసమర్థులగు చున్నారో మఱియు నాత్మజ్ఞానమునం దుత్కటేచ్ఛ గలిగియున్నారో యాముముక్షుజనుల బోధకొఱకు మహాత్ములాయాదేశభాషలయందు వేదాంతగ్రంథముల రచియించి యున్నారు. ఆ భాషాగ్రంథముల విచారణచేయుటవలన నీయధికారిపురుషుల కాత్మసాక్షాత్కార మవశ్యము కలుగుచున్నది. ఎట్లన, సంస్కృత వేదాంతగ్రంథములయం దాత్మజ్ఞానోపయోగు లగు నేయేపదార్థములు నిరూపింపఁబడి యున్నవో యీ సర్వపదార్థములును ఆ భాషాగ్రంథములయందును నిరూపింపఁబడి యున్నవి. ఆపదార్థముల నిరూపణమందుఁ గించిన్మాత్రమును విలక్షణత్వము

లేదు. కనుక నాభాషాగ్రంథములయొక్క విచారణవలన నధికారిపురుషుల కాత్మజ్ఞాన మవశ్యము కలుగుచున్నది.

మఱియు నాయాదేశములయందు సంస్కృతగ్రంథములపాఠము చెప్పు పురుషులు శ్రోతలనుగూర్చి యాసంస్కృతవాక్యోచ్చారణచేసి యావాక్యములకు స్వదేశభాషయం దెప్పు డర్థముఁ జెప్పుచున్నారో యప్పుడే శ్రోతల కావాక్యార్థబోధ యగుచున్నది. కేవలసంస్కృతవాక్యపాఠమాత్రమువలన శ్రోతలకు బోధ కానేరదు. ఈప్రకారముగా పఠనపాఠనములయొక్క రీతి యీకాలమునందు సర్వత్ర ప్రసిద్ధమై యున్నది. అందువలన నావిద్వాంసు లగు పురుషులచేఁ జేయఁబడిన సంస్కృతవాక్యములకు దేశభాషయందు వ్యాఖ్యాన మెట్లు శ్రోత లగుపురుషులయొక్క బోధకు హేతు వగుచున్నదో అట్లు విద్వాంసు లగుపురుషులచేఁ జేయఁబడిన సంస్కృతవాక్యములయొక్క వ్యాఖ్యానరూపము లైన యా భాషాగ్రంథములు గూడ నధికారిపురుషులయొక్క బోధకు హేతువుగా నవశ్య మగును.

మఱియు భాషాగ్రంథములయొక్క విచారణ కాత్మజ్ఞానహేతుత్వము కేవలయుక్తిచేతనే సిద్ధించుటయే గాక ప్రత్యక్షానుభవముచేతను సిద్ధించుచున్నది. హృషీకేశాదిస్థలములయం దనేకమహాత్ములు కేవలభాషాగ్రంథములనే విచారణ చేసి యున్నారు. అయినను ఆమహాత్ములయందు జ్ఞాననిష్ఠయును దైవసంపద్గుణములును వేదాంతశాస్త్రముయొక్క పదపదార్థజ్ఞానమును బరిపూర్ణముగాఁ జూడఁబడుచున్నవి. అందువలన సంస్కృతవేదాంతగ్రంథము లెట్లధికారిపురుషులయొక్క యాత్మజ్ఞానమునకు హేతు వగుచున్నవో అట్లు భాషావేదాంతగ్రంథములును అధికారిపురుషులయొక్క యాత్మజ్ఞానమునకే హేతు వగుచున్నవి. ఈ యభిప్రాయముచేతనే మహాత్ము లగుపురుషు లాయాదేశములయం దధికారిపురుషులయొక్క బోధకొఱ కాయాదేశభాషలయందు వేదాంతగ్రంథములను రచియించియున్నారు. అందువలన నధికారిపురుషులయొక్క బోధకు హేతు వగుటవలన నాభాషాగ్రంథములయొక్క రచనమును సఫలమై యున్నది.

త దిదం పండితాభ్యాసే శుశ్రూషా వినయాన్వితౌ
దేవాశూరకులే జాతౌ విచారైకపరాయణౌ.
ఆదినారాయణః కృష్ణ ఇతి మహా గుణసంయుతౌ
అనూదతు స్స్వాన్ధ్రగిరా యథామూలం యథాక్రమమ్.
భాషాదోషా అత్ర మయా శోధితాశ్చ యథామతి
త దిదం నాతివిస్తీర్ణం నాతిసంక్షిప్త ముద్యతమ్.
ఆంధ్రభాషావిదా మాత్మతత్త్వజ్ఞానాభిలాషిణామ్
ఉపకారా యేతి మన్యే విస్పష్టార్థాభిధాయకమ్.

చదలువాడ సుందరరామశాస్త్రి.

బ్రహ్మశ్రీ వేదమూర్తులగు దండిగుంట సూర్యనారాయణశాస్త్రులవారి యభిప్రాయము.—

ఆంధ్రతత్త్వానుసంధానము మాకందినది. అయ్యది సంస్కృతభాషయందు శ్రీమహాదేవసరస్వతీస్వాములవారిచే ముముక్షుజనుల కత్యంతోపకారకముగా రచియింపఁబడినది. అద్వైతకౌస్తుభ మను వ్యాఖ్యానముతోఁ గూడిన యాతత్త్వానుసంధానము శ్రీచిద్ఘనానందస్వాములవారు హిందీభాషలోనికిఁ బరివర్తనము గావించిరి. అట్టి యాతత్త్వానుసంధాన మను ప్రకరణమును శ్రీ దే- ఆదినారాయణరెడ్డిగారును, శ్రీ పే- కృష్ణారెడ్డిగారును నాంధ్రీకరించిరి. ఆంధ్రతత్త్వానుసంధానమును స్థాలీపులాకన్యాయముగా నచ్చటచ్చటఁ గొన్ని భాగములను జదివితిని. భాష సుబోధముగాను విషయము విపులముగాఁ జర్చింపఁబడియు నుండుటం జేసి యియ్యది సంస్కృతభాషాధ్యయనము లేనివారికి ఆత్మజ్ఞానసిద్ధికి మిక్కిలి యుపకరించు నని తలంచుచున్నాఁడను. ఇట్టి గ్రంథములు మనదేశభాషయందుఁ దఱచు లేమిం జేసి యీగ్రంథకర్తలు మనవారికిఁ బ్రోత్సాహకులై యిట్టి గ్రంథరచనకు మార్గదర్శకులై యున్నా రని మిక్కిలి నొక్కి చెప్పుచున్నాఁడను. ఈ గ్రంథమును జదివి గ్రంథకర్తలకు మఱి కొన్ని ప్రకరణములు సేయ నుత్సాహము గలిగింతు రని జనులను బదింబదిగ వేఁడుచున్నాఁడ.

ఇట్లు విద్వజ్జనవిధేయుఁడు
దండిగుంట సూర్యనారాయణశాస్త్రి.

బ్రహ్మశ్రీ, వేదమూర్తులగు నాగపట్టణము అరుణాచల శాస్త్రిలవారి యభిప్రాయము.—

తత్త్వానుసంధాననామకోయం గ్రన్థః హిందీభాషాపరిజ్ఞానవతా ముపకారాయ శ్రీచిద్ఘనానందగిరిస్వామిపాదైః హిందీభాషయా నిరమాయి. సోయ మాత్మతత్త్వబోధనే పటుతర ఇతి తత్తద్భాషయా పణ్డితై ర్భాషాంతరీకృతః. పర మాన్ధ్రభాషయా కేనాపి న విరచిత ఇతి తద్దేశవాసినా ముపకారాయ దే- ఆదినారాయణరెడ్డి పే- కృష్ణారెడ్డీతి ద్వాభ్యా మాన్ధ్రభాషయా విరచితః. అయంచ నిర్దోషతయా పర్యాప్తవిషయతయా చ ఆన్ధ్రదేశవాసినాం మహోపకారాయ భవతీతి నిశ్చీయతే.

అరుణాచలశాస్త్రీ.

బ్రహ్మశ్రీ, వేదమూర్తు లగు కనుపర్తి మార్కండేయశర్మగారి యభిప్రాయము.—

శ్లో. ఆదినారాయణాభిఖ్య కృష్ణాభిఖ్య సుధీవరైః
ఆంధ్రభాషామాతృదేవ్యా స్సేవానిరతమానసైః.
శ్రీమత్తత్త్వానుసంధానగ్రంథ ఆన్ధ్రా మనూదితః
స్థాలీపులాకన్యాయేన తత్ర తత్రావలోకితః.
ఇతః పూర్వం ప్రబంధానా మీదృశానా మభావతః
యో లోప స్సమభూ దాంధ్రభాషాయా స్స నివారితః.
అన్యానపీ దృశాన్ గ్రంథా నమీ కుర్వంతు సర్వదా
ఇ త్యేవం గ్రంథరత్నస్య సమాలోకనతో ముదా.
ప్రశస్తి ర్లిఖితా హీయం శ్రీమార్కండేయశర్మణా.

కనుపర్తి మార్కండేయశర్మ.

మ-రా రా-శ్రీ, ఓ-వై - దొరసామయ్యగారి యభిప్రాయము.—

తత్త్వానుసంధాన మను నీమహాగ్రంథమును త దాంధ్రీకరణకర్తలు విశ్వాసంబుతో నొసంగఁగాఁ గైకొని పఠించి సంతసించితిమి. ఇయ్యది సంస్కృతభాషయందలి తత్త్వానుసంధాన మను చిన్నపొత్తము నాధారముగాఁ గొని శ్రీబ్రహ్మనిష్ఠ పండిత చిద్ఘనానందగిర్యాచార్యస్వాములు సర్వజనోపయోగముకొఱకు హిందీభా

షల్లో విపులముగా రచియించిరి. ఆగ్రంథప్రాశస్త్యము నెఱింగి బ్రహ్మజిజ్ఞాసు లగు
కేవలాంధ్రుల కత్యంతము మహోపకారముగ నుండునట్లు ఉత్తరార్కాడుజిల్లా
వందవాశితాలూకా మరుదాడుగ్రామవాస్తవ్యులును . దేవశూరవంశోద్భవులును
నగు శ్రీయుత, దే- ఆదినారాయణరెడ్డిగారును శ్రీయుత, పే- కృష్ణారెడ్డిగారును
తెనుఁగున పరివర్తనము కావించిరి. ఈ మహాగ్రంథగౌరవమునకుఁ దగినట్లు ఉభయ
భాషాపండితప్రకాండులును శ్రీమద్రామాయణా ద్యనేకసంస్కృతాంధ్రగ్రంథము
లకు వ్యాఖ్యానటీకాతాత్పర్యాదుల నొనర్చినవారును జగద్విదితయశులును నగు
బ్రహ్మశ్రీ, చదలువాడ సుందరరామశాస్త్రులవారిచే పరిష్కరింపఁబడినందున సాన
దీరిన దివ్యరత్నంబుమాడ్కి తేజరిల్లు చున్నయది. లోకంబునం దనేక వేదాంత
గ్రంథము లుండఁగా దీనివిశేష మేమని కొందఱు శంకింప వచ్చును. అట్టివారికి
“ సకలగ్రంథంబులందును జీవబ్రహ్మైక్యస్థితియే నిరూపింపఁబడి యున్నది. అయినను
పరబ్రహ్మము విషయమునందు వివిధసిద్ధాంతములు ప్రబలియుండుటంజేసి మహాత్ము
లైనవారు లోకక్షేమార్థమై వాస్తవసిద్ధాంత మిట్టి దని బోధించి సకలజనులును
సద్గతి నొందవలయు ననెడి తలంపుతోను తత్కాలజనులమనంబునకు నాటునట్లుగను
తా మెఱింగిన సకలగ్రంథములసారాంశము నంతయు సుగ్రహముగాఁ దెలుపవలయు
నను నాసక్తిచేతను రచియించుచున్నారు గాన ప్రతినూతనగ్రంథమును ప్రశస్త
మైనదే ” అని సమాధాన మిచ్చుచున్నారము.

మఱియు వేదాంతవిషయదార్ఢ్యము గలుగునంతదాఁక వివిధవేదాంతగ్రంథ
పఠనమును వేదాంతశ్రవణాదులును అవశ్యానుష్ఠేయములై యున్నవి. ఇందు బ్రహ్మ
జిజ్ఞాసువులు తెలిసికొనం దగిన జడచేతనవిచారమును మనోజయోపాయమును జీవబ్ర
హ్మైక్యలక్షణమును స్పష్టముగా బోధ మగునట్లు సకలసంశయనిరాకరణపూర్వకము
గా వ్రాయంబడి యున్నవి. కావున వేదాంతవిద్యాభిలాషులు దీనిం గైకొని పఠించి
కృతకృత్యులు కావలయు నని విన్నవించెదము.

మదరాస్.
5-4-1919.

ఇట్లు విన్నవించు విచారసాగరాదిగ్రంథకర్త
ఓ-వై- శ్రీ దొరసామయ్య.

విషయసూచిక.

ప్రథమపరిచ్ఛేదము.

ద్వితీయపరిచ్ఛేదము.

తృ తీ య ప రి చ్ఛే ద ము.

చతుర్థపరిచ్ఛేదము.

ఈ తత్త్వానుసంధానగ్రంథమును

వలయువారలు ఈక్రిందివిలాసమునకు వ్రాసికొని పొందవచ్చును.——

క్రయము. రు. 4-0-0.

వాల్యూపేబిల్ సహా ,, రు. 4-5-0.

ఇట్లు

దే - ఆదినారాయణరెడ్డి

పే - కృష్ణారెడ్డి

మరుదాడు పోష్టు,

వందవాసి తాలూకా,

నార్తార్కాడు జిల్లా.

ఓం తత్ సత్

గణేశస్తుతిః.

కారణం ఖాదిజగతాం మాగమూర్ధ్ని మనాగసమ్
వారణానన మాత్మాన మద్వయం ప్రణతోఽస్మ్యహమ్.

పరబ్రహ్మస్తుతిః.

అచిన్త్యావ్యక్తరూపాయ నిర్గుణాయ గుణాత్మనే
సమస్తజగదాధార మూర్తయే బ్రహ్మణే నమః.

శ్రీరామచంద్రస్తుతి

శ్రీరామం సరసీరుహాక్ష మమలం దూర్వాఙ్కురశ్యామలం
విద్యుత్కోటిసమప్రభామ్బరధరం వీరాసనాధిష్ఠితమ్
వామాఙ్కే పరిసంస్థితాం జనకజా మాఙ్గల్యతాం బాహునా
తత్త్వం చాపరపాణినా మునిగణా నాజ్ఞాపయన్తం భజే.

శ్రీశంకరాచార్యస్తుతిః.

నారాయణం పద్మభువం వసిష్ఠం శక్తించ తత్పుత్రపరాశరంచ
వ్యాసం శుకం గౌడపదం మహాన్తం గోవిన్దయోగీన్ద్ర మథాస్య శిష్యమ్
శ్రీశఙ్కరాచార్య మథాస్య పద్మపాదంచ హస్తామలకంచ శిష్యమ్
తం తోటకం వార్తికకార మన్యా నస్మద్గురూన్ సన్తత మానతోఽస్మి.

శ్రీదక్షిణామూర్తిస్తుతిః.

మౌనవ్యాఖ్యాప్రకటితపరబ్రహ్మతత్త్వం యువానం
వర్షిష్ఠాన్తేవసదృషిగణై రావృతం బ్రహ్మనిష్ఠైః
ఆచార్యేన్ద్రం కరకలితచిన్ముద్ర మానన్దమూర్తిం
స్వాత్మారామం ముదితవదనం దక్షిణామూర్తి మీడే.

శ్రీసద్గురుస్తుతిః.

నిత్యానన్దం పరమసుఖదం కేవలం జ్ఞానమూర్తిం
విశ్వాతీతం గగనసదృశం తత్త్వమస్యాదిలక్ష్యమ్
ఏకం నిత్యం విమల మచలం సర్వధీసాక్షిభూతం
భావాతీతం త్రిగుణరహితం సద్గురుం తం నమామి.

సహనావవతు । సహనౌ భునక్తు । సహవీర్యంకరవావహై
తేజస్వి నావధీత మస్తు మా విద్విషావహై, ఓం శాంతి శ్శాంతి శ్శాంతిః.

ఓం తత్ సత్.

శ్రీగణేశాయ నమః, శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణే నమః.

శ్రీశంకరాచార్యేభ్యో నమః, శ్రీకాశీవిశ్వేశ్వరాయ నమః

తత్త్వానుసంధానము

ప్రథమపరిచ్ఛేదము.

మంగళాచరణము.

శ్రీగురుచరణద్వన్ద్వం నుమో వ్యాసముఖాన్మునీన్
విఘ్నహర్తౄన్గణేశాదీన్ పండితాంశ్చ విమత్సరాన్. ౧
నత్వా ఽథ శంకరాచార్యముఖ్యాన్ సర్వాన్గరీయసః
తత్త్వానుసన్ధానగ్రన్థం వర్ణయామి యథామతి. ౨

ప్రథమశ్లోకతాత్పర్యము.

గురువుయొక్క పాదద్వయమును శ్రీవ్యాసవసిష్ఠసనకాదిసర్వమునీశ్వరులను విఘ్నముల ధ్వంసముఁ జేయునట్టి శ్రీగణేశ్వరుఁడు శ్రీమహాదేవుఁడు విష్ణువు బ్రహ్మ సూర్యుఁడు దేవి మొదలగుసర్వదేవతలను మత్సరాదిసర్వదోషరహితపండితజనులను స్తుతించుచున్నాము.

ద్వితీయశ్లోకతాత్పర్యము.

శ్రీమహాదేవునియొక్క అవతారస్వరూపులైన శ్రీశంకరాచార్యులను వారి శిష్యప్రశిష్యాదిసంప్రదాయమునందుండు శ్రీసురేశ్వరాచార్యులు శ్రీపద్మపాదాచార్యులు శ్రీతోటకాచార్యులు శ్రీహస్తామలకాచార్యులు శ్రీసర్వజ్ఞమహాముని శ్రీచిత్సుఖాచార్యులు మొదలగువృద్ధులైనమహాత్ములనందఱను నమస్కరించి నేను ఈ ప్రాకృతతత్త్వానుసంధాననామగ్రంథమును నాబుద్ధికి గోచరించినంతవఱకు వ్రాయుచున్నాను.

ఈక సంస్కృతతత్త్వానుసంధానగ్రంథమును రచియించిన శ్రీమహాదేవసరస్వతి ఆగ్రంథము నిర్విఘ్నముగా సమాప్తినొందుటకై చేసినట్టిమంగళాచరణమును ఇచ్చట వ్రాయుచున్నాను.—

ప్రథమపరిచ్ఛేదము.

బ్రహ్మాహం యత్ప్రసాదేన మయి విశ్వం ప్రకల్పితమ్
శ్రీమత్స్వయంప్రకాశాఖ్యం ప్రణౌమి జగతాం గురుమ్.
దేహో నాహం శ్రోత్రవాగాదికాని
నాహం బుద్ధిర్నాహ మధ్యాసమూలమ్
నాహం సత్యానన్దరూపశ్చిదాత్మా
మాయాసాక్షీ కృష్ణ ఏ వాహ మస్మి.

ఇఁక ఈరెండుశ్లోకములలో ప్రథమశ్లోకార్థమును నిరూపించుచున్నాము.—

ఏగురువుయొక్క ప్రసాదముచే నేను బ్రహ్మస్వరూపుఁడనై యున్నాఁడనో ఈసర్వవిశ్వమును నాయందు కల్పితముగా — మిథ్యాభూతముగా నయ్యెనో అట్టి శ్రీమత్స్వయంప్రకాశసరస్వతి యనునామము వహించి నాకు గురువై అధికారిజనరూపసర్వజగద్గురువై యుండునట్టివారిని స్తుతించుచున్నాను.

(1) ప్రథమశ్లోకార్థ విస్తరనిరూపణము.

ఈశ్లోకమునందు "బ్రహ్మాహమ్" అనువాక్యమునందుండు బ్రహ్మశబ్దము చేత మాయారహితాఖండచైతన్యమును గ్రహింపవలయును. "అహం" శబ్దము చేత స్థూలసూక్ష్మకారణాఖ్య శరీరత్రయరహితప్రత్యక్చైతన్యమును గ్రహింపవలయును. "బ్రహ్మ అహమ్" అనురెండుపదములకు సామానాధికరణ్య మున్నది. పదములయొక్క సామానాధికరణ్యము అర్థములయొక్క అభేదస్థలమునందే ప్రతీత మగుచున్నది. అందువలన "బ్రహ్మాహమ్" అనువాక్యముచేత గ్రంథకర్తచే "తత్త్వమసి. అహం బ్రహ్మాస్మి" ఇత్యాదిమహావాక్యములకు అర్థమైన బ్రహ్మాత్మలయొక్క అభేదము ఈతత్త్వానుసంధానప్రకరణమునకు విషయ మని సూచింపఁబడినది. ఆబ్రహ్మాత్మలయొక్క అభేదజ్ఞానముచేత నజ్ఞాననివృత్తిద్వారమున ఏపరమానందప్రాప్తి యున్నదో అది ఈగ్రంథమునకు ప్రయోజన మని సూచింపఁబడినది. ఆపరమానందమును పొందు నిచ్ఛతోఁ గూడిన వివేకాదిచతుష్టయసాధనసంపన్నపురుషుఁడు ఈగ్రంథమునకు అధికారి యని సూచింపఁబడినది. విషయగ్రంథాదులకు పరస్పరప్రతిపాద్యప్రతిపాదకభావాదిరూపసంబంధములును సూచింపఁబడినవి. అది యెట్లనఁగా, బ్రహ్మాత్మలయొక్క యేకత్వరూపవిషయమునకును గ్రంథమునకును ప్రతిపాద్యప్రతిపాదకభావసంబంధ మున్నది. ఈవేదాంతగ్రంథము ప్రతిపాదకము, తదుక్తవిషయము ప్రతిపాద్యము, ఏది ప్రతిపాదనము చేయునది యగునో అది ప్రతిపాదక మని చెప్పఁబడును,

ఏది ప్రతిపాదనము చేయుటకు యోగ్యమగునో అది ప్రతిపాద్య మని చెప్పఁబడును. అధికారికిని ఫలమునకును ప్రాప్యప్రాపకభావసంబంధ మున్నది. అజ్ఞాననివృత్త్యవలక్షితపరమానందప్రాప్తిరూపఫలము ప్రాప్యము, ఉక్తాధికారి ప్రాపకుఁడు, ఏవస్తువు పొందుటకు యోగ్య మైన దగునో ఆవస్తువు ప్రాప్య మని చెప్పఁబడును, ఏ పురుషుఁడు ఆవస్తువును పొందు చున్నాఁడో వాఁడు ప్రాపకుఁ డని చెప్పఁబడును. మఱియు అధికారికిని విచారమునకును కర్తృకర్తవ్యభావసంబంధ మున్నది. ఉక్తాధికారి కర్త, విచారము కర్తవ్యము, చేయువాఁడు కర్త యనియును చేయఁదగిన యర్థము కర్తవ్య మనియును చెప్పుదురు. జ్ఞానమునకును గ్రంథమునకును జన్యజనకభావసంబంధ మున్నది. విచారద్వారమున గ్రంథము జ్ఞానమునకు జనకము, అజ్ఞానము జన్యము, ఉత్పత్తి చేయుదానిని జనక మందురు, ఉత్పన్న మగుకార్యమును జన్య మందురు. ఇట్లు * అన్యసంబంధములను తెలియవలయును. విషయము, ప్రయోజనము, అధికారి, సంబంధము అను నీయనుబంధచతుష్టయము గ్రంథావలోకనము చేయువివేకులయొక్క ప్రవృత్తికి హేతు వగుచున్నది. అనఁగా అనుబంధచతుష్టయమును తెలిసియే బుద్ధిమంతు లగుపురుషులు గ్రంథమునందు ప్రవర్తించుచున్నారు. ఈకారణముచేతనే గ్రంథకర్తవలన "బ్రహ్మాహమ్" అను వచనముచేత సూచింపఁబడిన యీయనుబంధచతుష్టయము ఇచ్చట స్పష్టముగా నిరూపింపఁబడినది. మఱియు గ్రంథకర్తచే "బ్రహ్మాహమ్" అనువచనముచేత సాక్షాత్తుగా గ్రంథము నిర్విఘ్నముగా పరిసమాప్తి నొందుటకొఱకు తత్త్వానుసంధానరూప మంగళాచరణమే చెప్పఁబడినది. ఇచ్చట బ్రహ్మాత్మలయొక్క యేకత్వమే తత్త్వము, ఆతత్త్వముయొక్కస్మరణమే తత్త్వానుసంధానము.

శంక:—తత్త్వానుసంధానము మంగళాచరణరూప మనుటయందు ప్రమాణ మేమి?

సమాధానము:—వ్యాసాదిమునులచేత స్మృతివచనములయందు అవర మాత్మయొక్కస్మరణమునకు మంగళాచరణరూపత్వము చెప్పఁబడి యున్నది.

అందు స్మృతి.—

స్మృతే సకలకల్యాణభాజనం యత్ర జాయతే
పురుష స్త మజం నిత్యం వ్రజామి శరణం హరిమ్

* ఇచ్చట అన్యశబ్దముచేత శ్రవణాదిసాధనములయొక్కయు మఱియు మోక్షముయొక్కయు సాధ్యసాధనభావము ఇత్యాదిసంబంధములను తెలియవలయును.

భావము॥ ఏపురుషుఁడు ఏహరిని స్మరణ చేయుఁగా సర్వకళ్యాణములకు భాజనుఁ డగుచున్నాఁడో అట్టి జన్మరహితుఁడై నిత్యుఁ డగుహరిని శరణముగా పొందుచున్నాను.

అన్యస్మృతి.—

సర్వదా సర్వకార్యేషు నాస్తి తేషా మమఙ్గళమ్
యేషాం హృదిస్థో భగవా న్మఙ్గలాయతనం హరిః.

భావము॥ ఏపురుషులహృదయమునందు సర్వమంగళములకు ఆశ్రయభూతుఁడై భగవంతుఁ డగుహరి యున్నాఁడో ఆపురుషులకు ఏకాలమునందును ఏకార్యమందును అమంగళము లేదు. మరి యేమనఁగా సర్వకాలములయందును సర్వకార్యములయందును మంగళమే యున్నది.

అన్యస్మృతి.—

అశుభాని నిరాచష్టే తనోతి శుభసన్తతిమ్
స్మృతిమాత్రేణ యత్పుంసాం బ్రహ్మ తన్మంగళం విదుః.

భావము॥ ఏబ్రహ్మము తనస్మరణమాత్రముచేత తదధికారి పురుషుల యొక్క సర్వాశుభముల నివృత్తిఁ జేయునదియును సర్వశుభములను విస్తరిల్లఁ జేయునదియు నగుచున్నదో ఆబ్రహ్మమును వేదవేత్త లగుపురుషులు మంగళరూపముగా తెలియుచున్నారు.

అన్యస్మృతి.—

హరి ర్హరతి పాపాని దుష్టచిత్తైరపి స్మృతః
అనిచ్ఛయాపి సంస్పృష్టో దహత్యేవ హి పావకః.

భావము॥ ఎట్లు ఇచ్ఛ లేక స్పృశింపఁబడినను అగ్ని దహించుచున్నదో, అట్లు దుష్టచిత్తు లగుపురుషులు స్మరణము చేసినను హరి వారిపాపముల నాశముఁ జేయుచున్నాఁడు.

ఇత్యాదిస్మృతివాక్యములు పరమాత్మస్మరణరూప తత్త్వానుసంధానమునందు మంగళాచరణరూపత్వమే చెప్పుచున్నవి. అందువలన బ్రహ్మోహ మ్మను తత్త్వానుసంధానమునందు మంగళాచరణరూపత్వము సంభవించుచున్నది.

శంక:—బ్రహ్మోహ మ్మనువాక్యముచేతఁ జెప్పఁబడియుండు బ్రహ్మాత్మల యొక్క ఏకత్వము ఘటిల్లదు. ఏల యనఁ, బ్రహ్మము జీవాత్మ ఇది రెండును పరస్పర

భా.

విరుద్ధధర్మములతో యుక్తములై యున్నవి. ఏపదార్థములు పరస్పరవిరుద్ధధర్మసహితములగునో, ఆపదార్థములకు ఏకత్వము కలుగదు ఉష్ణస్పర్శము గల యగ్నికిని శీతస్పర్శము గల జలమునకును ఎట్లు ఏకత్వము సంభవింపదో, అట్లు జీవునకును బ్రహ్మమునకును ఏకత్వము సంభవింపదు. "యః సర్వజ్ఞః సర్వవిత్" ఇత్యాది శ్రుతిస్మృతివచనములవలన బ్రహ్మము జగత్కల్పనకు అధిష్ఠానరూపముగాను సర్వజ్ఞరూపముగాను తెలియఁబడు చున్నది "అనీశయా శోచతి ముహ్యమానః" ఇత్యాదిశ్రుతిస్మృతివచనములవలన జీవాత్మ ఆబ్రహ్మముకన్న విపరీతమైన అల్పజ్ఞత్వాదిధర్మము గలవాఁడుగా తెలియఁబడు చున్నాఁడు. మఱియు, నేను బ్రహ్మముకానను ప్రత్యక్షానుభవము సర్వత్ర కలుగుచున్నది. ఆయనుభవమును జీవబ్రహ్మల యొక్క భేదమునే స్థాపించు చున్నది అందువలన "బ్రహ్మాహమ్" అనువచనముచేత చెప్పఁబడిన జీవబ్రహ్మములయేకత ఘటిల్లదు

సమాధానము:—ఇట్లు పూర్వవాది శంకించినయెడల దానికి వక్ష్యమాణ సమాధాన మున్నది "మయి విశ్వం ప్రకల్పితమ్" — అంతఃకరణోపలక్షిత సాక్ష్యాత్మస్వరూపుఁడ నగు నాయందు పర్వతనద్యాదిబ్రహ్మాండపర్యంతభేదము గల సర్వజగత్తును కల్పితమై—అధ్యస్తమై యున్నది ఇచ్చట తాత్పర్యమే మనఁగా, అహంశబ్దవాచ్యార్థమైనజీవునకు బ్రహ్మశబ్దవాచ్యార్థముతో విలక్షణత యున్నను, అహంశబ్దలక్ష్యార్థమైనయంతఃకరణాదిసాక్షి ప్రత్యగాత్మయై యున్నాఁడు. ఆప్రత్యగాత్మకు మాయోపలక్షితబ్రహ్మముతో నామమాత్రమే భేదము. వాస్తవమునందు ఆరెండు లక్ష్యార్థములకు అభేదమే యున్నది అందువలన ఎట్లు బ్రహ్మమునందు జగత్కల్పనాఽధిష్ఠానత యున్నదో అట్లు ప్రత్యగాత్మయందును జగత్కల్పనాఽధిష్ఠానత సంభవించు చున్నది అందువలన పూర్వోక్తార్థమునకు విరోధము లేనందున ఆలక్ష్యార్థములకు రెంటికిని ఏకత ఘటిల్లును. ఈయర్థము శ్రుతియందును చెప్పఁబడి యున్నది.

శ్రుతి.—

మయ్యేవ సకలం జాతం మయి సర్వం ప్రతిష్ఠితమ్
మయి సర్వం లయం యాతి తద్బ్రహ్మాఽద్వయ మస్మ్యహమ్.

భావము: ఈసర్వజగత్తును ప్రత్యగాత్మ యగు నాయందే ఉత్పత్తిని, నాయందే స్థితిని, నాయందే లయమును పొందు చున్నది. అందువలన బ్రహ్మమువలె సర్వజగత్కల్పనకు అధిష్ఠాన మగుటచే ప్రత్యగాత్మ యగు నేను అద్వితీయబ్రహ్మరూపముగానే యున్నాను. ఈశ్రుతి అంతఃకరణోపలక్షితప్రత్యక్సాక్ష్యాత్మయందు

సత్యజ్ఞానానన్దాత్మకమును గూడి ప్రత్యగాత్మకు బ్రహ్మముతో అభేదమును బోధించుచున్నది. అందువలన « బ్రహ్మాహమ్ » అను వాక్యముచేత గ్రంథకర్తచే జీవబ్రహ్మములయొక్క అభేదము చెప్పఁబడినదో అది సర్వప్రకారములచేతను అవిరుద్ధము.

మఱియు « మయి విశ్వం ప్రకల్పితమ్ » అను వాక్యముచేత గ్రంథకర్తచే ప్రపంచమునందు మిథ్యాత్వముగూడ సూచింపఁబడినది. ఆప్రపంచముయొక్క మిథ్యాత్వము అనేకశ్రుతులవలన సిద్ధించుటయే గాక అనుమానప్రమాణమువలనను సిద్ధించుచున్నది. ఆయనుమాన మెట్లనఁగా.

వ్యావహారికః ప్రపంచః మిథ్యా, దృశ్యత్వాత్, శుక్తిరూప్యవత్.

భావము॥ ఈవ్యావహారికప్రపంచము మిథ్య, దృశ్యరూప మగుటవలన, ఏయేపదార్థము దృశ్య మగుచున్నదో ఆయాపదార్థము మిథ్యయే యగును. ఉదాహరణము—శుక్తియందు ప్రతీత మగురజతము దృశ్య మగుటవలన మిథ్యయే యగుచున్నది.

మఱియు, భేదవాది పూర్వము నేను బ్రహ్మము కాను అను జీవబ్రహ్మభేదగ్రాహకప్రత్యక్షము చెప్పెనో దానిగుఱించి యీవాది నడుగవలసిన దేమనఁగా, నీవు చెప్పినప్రత్యక్షము అంతఃకరణాదివిశిష్టాత్మయందు బ్రహ్మభేదమును గ్రహించుచున్నదా? లేక, శుద్ధాత్మయందు బ్రహ్మభేదమును గ్రహించుచున్నదా? ఆవాది ప్రథమపక్ష మంగీకరించినయెడ, అది మాకును ఇష్టమై యున్నది. ఎట్లన ఆవిశిష్టాత్మకు బ్రహ్మముతో అభేదము మేమును అంగీకరింపము. ఆవాది ద్వితీయపక్ష మంగీకరించినయెడ, అది ఘటిల్లదు. ఏల యనిన, శుద్ధాత్మ అతీంద్రియము, అనఁగా ఇంద్రియజన్యజ్ఞానమునకు విషయము గానిది. అట్టిశుద్ధాత్మను గ్రహించుటకొఱకు చక్షురాదీంద్రియములయొక్క ప్రవృత్తి యెప్పుడును కలుగదు. భేదముయొక్క ధర్మియైనశుద్ధాత్మ ఇంద్రియములచేత గ్రహింపఁబడకుండఁగా ఆశుద్ధాత్మ నాశ్రయించియుండు బ్రహ్మభేదము ఇంద్రియములకు ఎట్లు గ్రాహ్య మగును? అనఁగా, గ్రహింపశక్యము గాదు. ఏల యనిన, ధర్మియొక్కయు ప్రతియోగియొక్కయు జ్ఞానము లేక భేదముయొక్క జ్ఞానము కలుగదు. మఱి యేమనఁగా, ధర్మిప్రతియోగులయొక్క జ్ఞానము కలిగియే భేదముయొక్క జ్ఞానము కలుగుచున్నది. ఉదాహరణము—« ఘటః పటో న » అను ప్రతీతిచేత ఘటమునందు ప్రతీత మగుపటభేదమునకు ఆఘటము ధర్మి యగుచున్నది. పటము ప్రతియోగి యగుచున్నది. ధర్మి యగుఘటముయొక్కయు ప్రతియోగి యగు పటముయొక్కయు జ్ఞానము కలిగియే ఆఘటమునందు పటభేద

జ్ఞానము కలుగు చున్నది. ఇట్లాగుననే నీవు శుద్ధాత్మయం దంగీకరించిన యీజీవబ్రహ్మాభేదమునకు అశుద్ధాత్మ ధర్మి యగును. ఆ బ్రహ్మము ప్రతియోగి యగును. ఆధర్మి ప్రతియోగులయొక్క జ్ఞానము లేక అభేదముయొక్క జ్ఞానము కలుగనేరదు. అభేదముయొక్క శుద్ధాత్మరూపధర్మియును బ్రహ్మరూపప్రతియోగియు నగురెండును అతీంద్రియములు. ఆధర్మి ప్రతియోగులయొక్క ప్రత్యక్షము లేక అభేదముయొక్క ప్రత్యక్ష మెట్లు కలుగును? అందువలన జీవబ్రహ్మముల భేదమును గ్రహించునది ప్రత్యక్షప్రమాణ మై యున్నది యను వాదియొక్క వచనము కేవలమనోరథమాత్రమై యున్నది.

మఱియు, విచారించి చూచినయెడల ఏభేదమునకును ఎచ్చటను స్థితి సంభవింపదు. ఎట్లన, ఏవాది అభేదమును అంగీకరించినాఁడో ఆవాదిని ఇట్లడుగవలయును. అభేదము అభిన్నధర్మియం దున్నదా? లేక భిన్నధర్మియం దున్నదా? ఇచ్చట భేదరహితము అభిన్న మనఁబడును. భేదసహితము భిన్న మనఁబడును.

ఆవాది ప్రథమపక్ష మంగీకరించినయెడల ఒకటి వ్యాఘాతదోషము ప్రాప్త మగుచున్నది. ఎట్లన పరస్పరవిరుద్ధధర్మములకు ఏకాధికరణమునందు సముచ్చయము చెప్పుట వ్యాఘాత మనఁబడును. ఈప్రసంగమునందు భేదరహితత్వము భేదము ఈరెండును పరస్పరవిరుద్ధధర్మములు. అది యెట్లన, ఎచ్చట భేద మున్నదో అచ్చట భేదరహితత్వ ముండదు, ఎచ్చట భేదరహితత్వ మున్నదో అచ్చట భేద ముండదు. ఏకాధికరణమునందు పరస్పరవిరుద్ధధర్మములకు సముచ్చయ మంగీకరించుటవలన వ్యాఘాతదోషము స్పష్టము. మఱియొకటి భేదరహితధర్మియందు భేదమును గ్రహించునట్టి ప్రత్యక్షజ్ఞానమునందు భ్రమరూపత్వము ప్రాప్త మగుచున్నది. అందువలన అభిన్నధర్మియందు భేదము వర్తించు ననుట ఘటిల్లదు.

ఆరెండుదోషముల నివృత్తిచేయుటకొఱకు ఆవాది అభేదము భిన్నధర్మియం దున్న దను ద్వితీయపక్ష మంగీకరించినయెడల వాని నిట్లడుగవలయును. అభేదము తనచేత భిన్నము చేయఁబడినధర్మియందు తాను * ఉన్నదా? లేక, వేఱొకభేదముచేత భిన్నము చేయఁబడినధర్మియందు అభేద మున్నదా? ఆవాది ప్రథమపక్ష మంగీకరించినయెడల ఆత్మాశ్రయదోషము ప్రాప్త మగును. ఎట్లన, తన యుత్పత్తియందు తనయపేక్ష, లేక, తనస్థితియందు తనయపేక్ష, లేక, తనజ్ఞానము నందు తనయపేక్ష, ఆత్మాశ్రయ మనఁబడును. ఈప్రసంగమునందు స్వవిశిష్టధర్మి

* అభేదము.

యందు స్వస్థితిని అంగీకరించుటవలన తనస్థితియందు తనయపేక్ష యను నాత్మాశ్రయదోషము స్పష్టము. అందువలన స్వవిశిష్టధర్మియందు అభేద ముండుట ఘటిల్లదు. మఱియు ఆత్మాశ్రయదోషము నివృత్తి చేయుటకొఱకు ఆవాది వేఱొకభేదముచేత భిన్నము చేయఁబడినధర్మియందు అభేద మున్న దను ద్వితీయపక్ష మంగీకరించినయెడల ఆవాదిని ఇట్లడుగవలయును. ఆద్వితీయభేదము అభిన్నధర్మియం దున్నదా ? లేక భిన్నధర్మియం దున్నదా ? ఆవాది ప్రథమపక్ష మంగీకరించినయెడల పూర్వమువలె మరల వ్యాఘాతదోషము ప్రాప్త మగును. ఆవ్యాఘాతదోషము నివృత్తి చేయుటకొఱకు ఆవాది ద్వితీయపక్ష మంగీకరించినయెడల వానిని ఇట్లడుగవలయును. ఆద్వితీయభేదము తనచే భిన్నము చేయఁబడినధర్మియందు తా నున్నదా ? లేక ప్రథమభేదముచే భిన్నము చేయఁబడినధర్మియం దాద్వితీయభేద మున్నదా ? లేక వేఱొకతృతీయభేదముచే భిన్నము చేయఁబడినధర్మియం దాద్వితీయభేద మున్నదా ? అందు ప్రథమపక్షమునం దైననో పూర్వమువలె మరల ఆత్మాశ్రయదోషము ప్రాప్త మగును. మఱియు ద్వితీయపక్షమునందు అన్యోన్యాశ్రయదోషము ప్రాప్త మగును. ఎట్లన, రెండుపదార్థములకు తమయుత్పత్తియందు, లేక, తమస్థితియందు, లేక, తమజ్ఞానమునందు పరస్పరాపేక్షకు అన్యోన్యాశ్రయ మని పేరు. ఈప్రసంగమునందు ప్రథమభేదమునకు తనస్థితికొఱకు ద్వితీయభేదముయొక్కయపేక్ష కలుగుచున్నది. ఆద్వితీయభేదమునకు తనయొక్కస్థితికొఱకు ప్రథమభేదముయొక్కయపేక్ష కలుగుచున్నది. అందువలన ప్రథమభేదవిశిష్టధర్మియం దాద్వితీయభేదముయొక్కస్థితిని అంగీకరించుటయందు ఆయన్యోన్యాశ్రయదోషము స్పష్టము. మఱియు, ఆయన్యోన్యాశ్రయదోషము నివృత్తి చేయుటకొఱకు ఆవాది తృతీయపక్ష మంగీకరించినయెడల, అనఁగా, వేఱొకతృతీయభేదముచేత భిన్నము చేయఁబడినధర్మియం దాద్వితీయభేద మున్న దను తృతీయపక్షమును ఆవాది యంగీకరించినయెడల, వానిని ఇట్లడుగవలయును. ఆతృతీయభేదము అభిన్నధర్మియం దున్నదా ? లేక భిన్నధర్మియం దున్నదా ? అందు ప్రథమపక్షమం దైననో, పూర్వమువలె మరల వ్యాఘాతదోషము ప్రాప్త మగును. ఆదోషము నివృత్తి చేయుటకొఱకు ఆవాది ద్వితీయ మగుభిన్నపక్ష మంగీకరించినయెడల ఆవాదిని ఇట్లడుగవలయును. ఆతృతీయభేదము తనచే భిన్నము చేయఁబడినధర్మియందు తా నున్నదా ? లేక ద్వితీయభేదముచేత భిన్నము చేయఁబడినధర్మియందు ఆతృతీయభేద మున్నదా ? లేక, ప్రథమభేదముచేత భిన్నము చేయఁబడినధర్మియందు

అతృతీయభేద మున్నదా? లేక, వేఱొకచతుర్థభేదముచేత భిన్నముగఁ జేయఁబడిన ధర్మియం దాతృతీయభేద మున్నదా? అందు ప్రథమపక్షమునం దైననో పూర్వమువలె మరల ఆత్మాశ్రయదోషము ప్రాప్తమగును, ద్వితీయపక్షమందును పూర్వమువలె మరల అన్యోన్యాశ్రయదోషము ప్రాప్తమగును, తృతీయపక్షమునందు చక్రికాదోషము ప్రాప్తమగును. ఎట్లన, ప్రథమముయొక్కయపేక్ష ద్వితీయమునకును ద్వితీయముయొక్కయపేక్ష తృతీయమునకును తృతీయము మొదలగుదానికి మరల ప్రథమముయొక్కయపేక్షయుఁ గలుగుట చక్రిక యనఁబడును ఈ ప్రసంగమునందు ప్రథమభేదమునకు తనస్థితియందు ద్వితీయభేదముయొక్కయపేక్షయును ద్వితీయభేదమునకు తనస్థితియందు తృతీయభేదముయొక్కయపేక్షయును అతృతీయభేదమునకు తనస్థితియందు మరల ప్రథమభేదముయొక్కయపేక్షయుఁ గలదు. ఈరీతిగానే చతుర్థము పంచమము మొదలగుదానికి మరల ప్రథమముయొక్కయపేక్షచేత చక్రికాదోషప్రాప్తి తెలియవలయును. ఆచక్రికాదోషము నివృత్తి చేయుటకొఱకు ఆ వాది చతుర్థపక్ష మంగీకరించినయెడల, అనఁగా, అతృతీయభేదము వేఱొకచతుర్థభేదముచేత భిన్నము చేయఁబడినధర్మియం దున్న దను చతుర్థపక్ష మంగీకరించిన యెడల అనవస్థాదోషము ప్రాప్తమగును. ఎట్లన, ఆచతుర్థభేదముగూడ పూర్వము చెప్పఁబడిన వ్యాఘాతమును ఆత్మాశ్రయమును అన్యోన్యాశ్రయమును చక్రికాదోషమును ప్రాప్తించుటవలన అభిన్నధర్మియం దైనను స్వవిశిష్టధర్మియం దైనను తృతీయభేదవిశిష్టధర్మియం దైనను ద్వితీయభేదవిశిష్టధర్మియం దైనను ప్రథమభేదవిశిష్టధర్మియం దైనను ఉండఁజాలదు. మఱేమనఁగా, వేఱొకపంచమభేదముతోఁ గూడిన ధర్మియందే యుండవలయును. ఆపంచమభేదము మఱియు షష్ఠభేదవిశిష్టధర్మియందే యుండవలయును. ఈరీతిగా ఉత్తరోత్తరభేదములయొక్క-ధార నంగీకరించుటయందు అనవస్థాదోషము ప్రాప్తమగును పర్యవసానరహితముగా పూర్వపూర్వమునకు ఉత్తరోత్తరముయొక్కయపేక్ష అనవస్థాదోష మనఁబడును.

వ్యాఘాతాత్మాశ్రయాన్యోన్యాశ్రయచక్రికానవస్థ లనుదోషములయొక్క సంస్కృతలక్షణము న్యాయప్రకాశమందు వస్తుపరిచ్ఛేదమున తర్కనిరూపణము నందు మాచేత విస్తరముగా నిరూపింపఁబడి యున్నది. దానిని తెలియఁగోరువారు అచ్చట నెఱుఁగవలయును.

ఈప్రకారముగా జీవబ్రహ్మాభేదము అసంభవ మగుటవలన «బ్రహ్మోహమ్» అనువచనముచేత తత్త్వానుసంధానరూపమంగళాచరణము సంభవించు చున్నది.

శంక:—“బ్రహ్మాహమ్” అను తత్త్వానుసంధానరూపమంగళాచరణము చేతనే గ్రంథము నిర్విఘ్నముగా పరిసమాప్తి నొందుచుండఁగా గ్రంథకర్త “గురుం ప్రణౌమి” అనువచనముచేత మరల గురుస్తుతి యేల చేయవలయును?

సమాధానము:—పురుషునకు ఆతత్త్వానుసంధానము బ్రహ్మవేత్త యగు గురువునందు భక్తిలేక సంప్రాప్తము కాదు. ఏలనఁగా గురుభక్తివలననే ఆ తత్త్వానుసంధానము సంప్రాప్తమగుచున్నది. ఈయర్థము శ్రుతిసిద్ధమై యున్నది.

శ్రుతి.—

యస్య దేవే పరా భక్తిర్యథా దేవే తథా గురౌ
తస్యైతే కథితా హ్యర్థాః ప్రకాశంతే మహాత్మనః.

భావము॥ ఏయధికారిపురుషునకు పరమాత్మదేవునియందు పరమభక్తియును, ఎట్లు ఆపరమాత్మదేవునియందు పరమభక్తి యున్నదో అట్లు బ్రహ్మవేత్త యగు గురువునందు పరమభక్తియును, ఎప్పుడు కలుగుచున్నదో అప్పుడే మహాత్ముఁడగు నాయధికారిపురుషునకు ఈవేదాంతప్రతిపాదితము లగు జీవబ్రహ్మైకత్వాదిరూపార్థములు బుద్ధియందు ప్రకాశించుచున్నవి. గురుభక్తిరహితపురుషునకు వేదాంత ప్రతిపాదితార్థములు ఏకాలమునందును ప్రకాశింపవు. ఈశ్రుతి గురుభక్తిని తత్త్వానుసంధాప్రాప్తికి అంతరంగసాధనముగా ప్రతిపాదించుచున్నది. ఈకారణముచేతనే గ్రంథకర్త గురువిషయకస్తుతిరూపభక్తిని ఇచ్చటఁ జేసెను. ఇది ప్రథమశ్లోకవ్యాఖ్యానము.

ఇఁక ద్వితీయశ్లోకార్థమును నిరూపించుచున్నాము.—

దేహము నేను కాను, శ్రోత్రవాగాదు లగు నింద్రియములు నేను కాను. బుద్ధియును నేను కాను. అధ్యాసమూలమును నేను కాను. సత్యానందచిదాత్మకమై మాయాసాక్షిగా నుండు పరబ్రహ్మమే నేను.

(*) (౨) ఇఁక ద్వితీయశ్లోకార్థ విస్తరనిరూపణము. (*)

ప్రథమశ్లోకమునందు “బ్రహ్మాహమ్” అనువాక్యముచేత అనుసంధింపఁబడిన బ్రహ్మాత్మతత్త్వమునే ఈద్వితీయశ్లోకమునందు అహంశబ్దార్థవివేచనపూర్వకముగా ఇష్టదేవతావాచకమైనకృష్ణశబ్దమును చెప్పి మరల అనుసంధించుచున్నాఁడు.—“దేహో నాహమ్” భావము॥ స్వప్నమునందు ఈస్థూలదేహము ప్రతీతమగుట లేదు నేనో ఆస్వప్నమునందును సాక్షిరూపమునఁ బ్రకాశమానుఁడనై యున్నాను. అందువలన నేను స్థూలదేహము కాను.

(8) స్థూలదేహము ఆత్మ కాదనువిషయమునందు శంకాసమాధానములు.

శంక:—"అహం స్థూలః, అహం కృశః, అహం మనుష్యః" అను ననుభవము సర్వప్రాణులకును గలుగు చున్నది. ఆయనుభవముచేత స్థూలదేహమే ఆత్మ యని సిద్ధించు చున్నది. ఎట్లన, సర్వశాస్త్రకారులయొక్క మతమునందు అహం శబ్దమునకు అర్థమును అహంప్రతీతికి విషయమును ఆత్మయే యగును. ఉక్తరీతిగా అహంప్రతీతికి విషయుత స్థూలత్వ కృశత్వ మనుష్యత్వాదిధర్మవిశిష్ట మైనస్థూలదేహమునందే ప్రతీత మగుచున్నది. ఆస్థూలదేహమునకు భిన్నముగా నేయాత్మయుఁ బ్రతీత మగుట లేదు. మఱియు స్వప్నమునందును "అహం స్థూలః" అను ననుభవము సర్వలోకులకును గలుగు చున్నది. అందువలన ఈస్థూలదేహమే ఆత్మగా యున్నది.

సమాధానము:—ఈస్థూలశరీరముయొక్క యుత్పత్తివినాశములు సర్వలోకులకును బ్రత్యక్షముగాఁ బ్రతీతము లగు చున్నవి. ఏవస్తువు ఉత్పత్తివినాశసహితమో ఆవస్తువు అనాత్మయె యగును. ఎట్లు ఘటాదివస్తువులు ఉత్పత్తివినాశసహితము లగుటవలన అనాత్మయే యగునో అట్లు ఈస్థూలశరీరమును ఉత్పత్తివినాశసహిత మగుటవలన అనాత్మయే యగును. మఱియు, ఈస్థూలశరీరమునే ఆత్మగా నంగీకరించినయెడల కృతనాశము అకృతాభ్యాగమము నను రెండుదోషములు ప్రాప్తించును. అందు చేయఁబడినపుణ్యపాపకర్మములకు సుఖదుఃఖరూపఫలభోగము లేకయే నాశ మగుట కృతనాశ మనఁబడును. మఱియు, చేయ బడనిపుణ్యపాపకర్మముల సుఖదుఃఖరూపఫలముయొక్క ప్రాప్తి అకృతాభ్యాగమ మనఁబడును. ఈస్థూలదేహమునే ఆత్మగా నంగీకరించినయెడల ఈదేహరూపాత్మ నాశము నొందఁగా ఆదేహమునకు వేఱైనభోక్త యగు నాత్మ లేకుండుటవలన ఏతద్దేహకృతపుణ్యపాపకర్మములకు ఫలభోగము లేకయే నాశము కలుగును. ప్రకృతమునందు నవీనోత్పన్నదేహరూపాత్మ పూర్వము ఏపుణ్యపాపకర్మములును జేసినది కాదు. దానికిని ఉత్పత్తికాలము మొదలు సుఖదుఃఖరూపఫలప్రాప్తియో కలుగు చున్నది. ఆఫలప్రాప్తి ఆపుణ్యపాపకర్మములు లేకయే కలిగినదిగా నంగీకరింపవలయును. చేయఁబడినకర్మమునకు ఫలభోగము లేకయే నాశమును చేయఁబడనికర్మమునకు ఫలప్రాప్తియు నంగీకరించుట సర్వశాస్త్రవిరుద్ధమై యున్నది. యద్యపి ప్రాయశ్చిత్తాదులచేతను తత్త్వజ్ఞానముచేతను ఆపుణ్యపాపకర్మములకు ఫలభోగము లేకయే నాశము శాస్త్రముల

యందుఁ జెప్పఁబడి యున్నది. తథాపి, అశాస్త్రోక్తప్రాయశ్చిత్తాద్యుపాయములు లేకయు ఫలభోగము లేకయుఁ గలుగుకర్మనాశము కృతనాశ మనఁబడును. అందువలన నీస్థూలదేహ మాత్మ కాదు.

మఱియు, ఆదేహాత్మవాది ఈస్థూలదేహాత్మయందు «స్థూలోహమ్, కృశోహమ్" ఇత్యాదిక మగు నేప్రత్యక్షానుభవమును చెప్పెనో, ఆయనుభవము «లోహితః స్ఫటికః» అను ననుభవమువలె భ్రమరూపమై యున్నది. అనఁగా, ఎట్లు «లోహితః స్ఫటికః» అను ననుభవము లోహితత్వరహిత శుక్లస్ఫటికమునందు లోహితత్వమును విషయము చేయునదై భ్రమరూప మగునో, అట్లు ఉక్తానుభవము గూడ స్థూలకృశాదిభావరహితుఁ డగునాత్మయందు స్థూలకృశాదిభావమును విషయము చేయునదై భ్రమరూపమే యగును. అందువలన ఉక్తానుభవము స్థూలదేహము ఆత్మ యని సాధించుటకు శక్తము కాదు. ఏకారణముచేత ననఁగా, యథార్థానుభవమే అర్థమునకు సాధకమై యున్నది. మఱియు ఈస్థూలదేహమునకు భిన్నముగా నేయాత్మయును బ్రతీత మగుట లేదను దేహాత్మవాదివచనము అసంగతము. ఎట్లనఁగా, «నాదేహము వ్యాధిసహితము, నాదేహము వ్యాధిరహితము» అను ననుభవము సర్వలోకులకును గలుగుచున్నది. ఈయనుభవముచేత దేహమునకు ద్రష్ట యగుసాక్షియైనయాత్మ ఆదేహమునకు భిన్నుఁడుగా నున్నాఁ డని సిద్ధించుచున్నది. శ్రుతి స్మృతి ఇతిహాసము పురాణము యుక్తి విద్వాంసులయొక్క అనుభవ మను సర్వప్రమాణములచేతను ఆత్మ ఈస్థూలదేహమునకు భిన్నుఁడే యని సిద్ధ మగుచున్నది. ఈరీతిగా ననేకప్రమాణములచేత సిద్ధించియుండు నాత్మకు నిషేధము ఘటిల్లదు. మఱియు, ఆదేహాత్మవాది స్వప్నమునందును «అహం స్థూలః" అను నేయనుభవముచేత స్థూలదేహముయొక్క సిద్ధిని చెప్పెనో, అదియును అసంగతము. ఎట్లన, «అహం స్థూలః" అని స్వప్నమునందు ఏ యనుభవము కలుగుచున్నదో ఆ యనుభవము జాగ్రదవస్థయొక్క «అహం స్థూలః" అను ననుభవముచేఁ గలుగు సంస్కారమువలన జన్యమై యున్నది. అందువలన ఆ స్వప్నానుభవము జాగ్రదవస్థయొక్క స్థూలదేహమును విషయము చేయుటలేదు. మఱి యేమనఁగా, ఆ యనుభవము స్వప్నముయొక్క వాసనామయ మగుశరీరమునే విషయము చేయుచున్నది. అట్లు గాక, ఆ స్వప్నానుభవము జాగ్రదవస్థయొక్క స్థూలదేహమునే విషయము చేయుచున్న దనిన, కాశియందు నిద్రించినపురుషుఁడు స్వప్నమునందు రామకృతసేతువునందు రామనాథు ననుభవించినవాఁడై ఎప్పుడు జాగ్రత్తను పొందుచున్నాఁ

డో అశ్వత్థుడు అపురుషుఁడు అరామ సేతువునందే యుండవలయును. కాశియందుండుట కూడదు. అట్లు చూడఁబడుట లేదు. అందువలన స్వప్నమునందు ఈ స్థూలశరీరము నకు అభావమే యగుచున్నది. ఆత్మ యైననో ఆ స్వప్నమునందును ఆ స్వాప్నపదార్థ ములకు ద్రష్టయై సాక్షిరూపమున ననుభవింపఁబడు చున్నాఁడు. అందువలన నేను స్థూలదేహము కాను అనునర్థము సంభవించు చున్నది.

(4) ఇంద్రియము ఆత్మ కాదనుటకు శంకాసమాధానములు.

శంక:—పూర్వోక్తదోషములచేత స్థూలదేహమునకు ఆత్మత్వము సిద్ధింపక పోయినను చక్షురాదీంద్రియములే ఆత్మలై యున్నవి. ఎట్లన “అహం కాణః అహం మూకః” అను ననుభవము లోకమునందు తెలియఁబడు చున్నది. ఆయనుభవముచేత కాణత్వ మూకత్వాది ధర్మవిశిష్టచక్షురాదీంద్రియములయందే ఆత్మత్వము సిద్ధమగుచున్నది. మఱియు వేదమునందుఁ బ్రాణమునకును ఇంద్రియములకును తమతమశ్రేష్ఠతయందు పరస్పరసంవాదము చెప్పఁబడి యున్నది ఆపరస్పర సంవాదము చేతనములకే కలుగును జడపదార్థములకుఁ గలుగదు. చేతనము ఆత్మయే యగును. అందువలన ఆప్రాణసంవాదశ్రుతిచేతను చక్షురాదీంద్రియములే ఆత్మయని సిద్ధించు చున్నది. అందువలన ఇంద్రియములే ఆత్మ యగును.

సమాధానము:—ఎట్లు స్థూలదేహము ఆత్మ కాదో అట్లు చక్షురాదీంద్రియములును ఆత్మ కాదు. ఏలయన, చక్షురింద్రియముచేత నేను రూపమును జూచు చున్నాను, శ్రోత్రేంద్రియముచేత నేను శబ్దమును విను చున్నాను. అను ననుభవ మెల్లరకును గలుగు చున్నది. ఆయనుభవముచేత ఆచక్షురాదీంద్రియములకు దర్శనాదిక్రియలనుగుఱించి కరణరూపత్వమే సిద్ధించు చున్నది. ఏయేపదార్థము క్రియనుగుఱించి కరణ మగుచున్నదో ఆయాపదార్థము అనాత్మయే యగును. ఎట్లు ఛేదనాదిక్రియను గుఱించి కరణ మగుటవలన కుఠారాదులు అనాత్మయే యగుచున్నవో అట్లు దర్శనాదిక్రియలనుగుఱించి చక్షురాదీంద్రియములును కరణ మగుటవలన అనాత్మయే యగుచున్నవి. ఈరీతిగానే యీయనుమానము బోధించు చున్నది. “ఇంద్రియాణి అనాత్మా, కరణత్వాత్, కుఠారవత్” ఎట్లు ఛేదనాదిక్రియకుఁ బురుషుఁడు కర్త యగుచున్నాఁడో, అట్లు ఆయింద్రియాత్మవాది యింద్రియరూపాత్మయే దర్శనాదిక్రియలకు కర్త యని యంగీకరింపవలయును. అట్లంగీకరించుట యత్యంతో విరుద్ధమై యున్నది. ఎట్లన. లోకమునందు ఏపదార్థము ఏక్రియకుఁ గరణ మగుచున్నదో ఆపదార్థము ఆక్రియకుఁ గర్త యగుట లేదు. మఱియు ఏ పదార్థము ఏ

క్రియకుఁ గర్త యగుచున్నదో ఆపదార్థము ఆక్రియకుఁ గరణ మగుట లేదు. మఱి యేమనఁగా, అకరణమును గర్తయును భిన్నభిన్నమే యగుచున్నది. ఉదాహరణము— ఛేదనరూపక్రియానుగుణించి కరణ మగుకుఠారమునకుఁ గర్తృత్వము సిద్ధింపదు. ఛేదనరూపక్రియకుఁ గర్త యగుపురుషునియందుఁ గరణత్వము సిద్ధింపదు. మఱి యేమనఁగా, ఆకుఠారరూపకరణమును బురుషరూపకర్తయును భిన్నభిన్నమే యగుచున్నది. ఆచక్షురాదీంద్రియములకు దర్శనాదిక్రియాకరణత్వమైనచో పూర్వోక్తానుభవముచేత సిద్ధ మగుచున్నది. అందువలన, ఒకచక్షురాదీంద్రియములకే దర్శనాదిక్రియయొక్క కరణత్వమును గర్తృత్వమును రెండును అంగీకరించుట ప్రత్యక్షప్రమాణమునకు విరుద్ధమై యున్నది. ఈకారణముచేత నింద్రియము లాత్మ కాదు. మఱియు, ఏవాది యింద్రియములనే యాత్మగా నంగీకరించినాఁడో ఆవాదియొక్క మతమునందు ఒకటేశరీరమునందు చక్షుశ్శ్రోత్రాదిరూపానేకాత్మలు సిద్ధ మగును. ఆచక్షుశ్శ్రోత్రాదిసర్వేంద్రియములును ఒకటేపదార్థమును గ్రహించుట లేదు. ఇఁక నేమనఁగా, రూపశబ్దాదిభిన్నభిన్నపదార్థములనే గ్రహించుచున్నవి. అందువలనఁ బూర్వదిక్స్థితరూపముయొక్క దర్శనముకొఱకు చక్షురింద్రియ మీశరీరము నాపూర్వదిక్కున కాకర్షింపవలయును. పశ్చిమదిక్స్థితశబ్దమును వినుటకొఱకు శ్రోత్రేంద్రియ మీశరీరము నాపశ్చిమదిక్కున కాకర్షింపవలయును. ఈప్రకారముగా, ఇతర త్వగాదీంద్రియములును ఆయాదక్షిణాదిదిక్స్థితము లగుస్పర్శాదులను గ్రహించుటకొఱకీ శరీరము నాయాదక్షిణాదిదిక్కుల కాకర్షింపవలయును. అందువలన, ఎట్లు అనేకగజములచే నాకర్షింపఁబడిన కదళీవృక్షము శీఘ్రమే నాశ మొందుచున్నదో అట్లా పరస్పరవిరుద్ధాభిప్రాయము గల చక్షురాదీంద్రియములచే ఆయాదిక్కుల కాకర్షింపఁబడినదై యీశరీరముగూడ నాశము పొందవలయును. ఈకారణముచేతను ఇంద్రియము లాత్మ కాదు. మఱియు, ఒకటేశరీరమునం దింద్రియరూపబహుతరాత్మల నంగీకరించినయెడలఁ బూర్వము రూపమును గ్రహించిన నేనే యిప్పుడు స్పర్శమును గ్రహించుచున్నాను అనుననుభవమునకును బాధ కలుగును. ఎట్లన, ఈయనుభవము రూపద్రష్ట యగు నాత్మయొక్కయు స్పర్శజ్ఞాత యగు నాత్మయొక్కయు నేకత్వమునే విషయము చేయుచున్నది. వాదిమతమునందు చక్షురింద్రియరూపాత్మయును త్వగింద్రియరూపాత్మయును ఏకము కాదు. అందువలన వాదిమతమునందు ఉక్తానుభవమునకు మిథ్యాత్వరూపబాధ కావలయును.

మఱియును, ఆయింద్రియాత్మవాది యింద్రియములకుఁ జేతనరూపత్వము నందు ఏప్రాణసంవాదమును ప్రమాణముగాఁ జెప్పి యున్నాఁడో, ఆసంవాద మింద్రియములయొక్క యభిమానదేవతలను విషయము చేయు చున్నది. ఇంద్రియములను విషయము చేయుట లేదు. అందువలన ఆసంవాదముచేతను ఇంద్రియముల కాత్మత్వము సిద్ధింపదు. స్థూలదేహమువలెఁ జక్షురాదీంద్రియములకును ఉత్పత్తి వినాశములు కలుగు చున్నవి. అట్టి యుత్పత్తివినాశసహితము లగు నింద్రియములను ఆత్మ యని యంగీకరించుటయందుఁ బూర్వోక్త స్థూలశరీరాత్మవాదమునందు వలె ఇచ్చటను కృతనాశము అకృతాభ్యాగమ మను రెండుదోషములు ప్రాప్తము లగును. ఈకారణముచేతను ఇంద్రియములు ఆత్మ కాదు. మఱియు « అహం కాణః, అహం మూకః '' అను ననుభవ మైనను « లోహితః స్ఫటికః » అను ననుభవమువలె భ్రమరూపమై యున్నది. అందువలన నాయనుభవముచేతను ఇంద్రియముల కాత్మత్వము సిద్ధము కాదు. మఱియు « నానేత్రము మందదృష్టి కలిగినది » ఇత్యాద్యనుభవమువలనఁ జక్షురాదీంద్రియములకు ద్రష్ట యగునాత్మ యాచక్షురాదీంద్రియములకన్నను భిన్నముగానే ప్రతీతుఁ డగుచున్నాఁడు. మఱియు, శ్రుతిస్మృతీతిహాసపురాణాదులచేతను ఆత్మ యింద్రియములకంటె భిన్నముగానే చెప్పఁబడి యున్నది. అందువలనఁ జక్షురాదీంద్రియములు ఆత్మ కావు.

(౬) ప్రాణము ఆత్మ కా దనుటకు శంకాసమాధానములు.

శంక:—ఉక్తదోషములచేత నింద్రియముల కాత్మత్వము సిద్ధింపక పోయినను ప్రాణమే యాత్మ యగు చున్నది. ఎట్లన. « క్షుత్పిపాసావాన్ అహమ్ » అను నెల్లరయొక్క యనుభవము క్షుత్పిపాసాధర్మవిశిష్టప్రాణమునకే ఆత్మత్వమును సిద్ధము చేయుచున్నది. మఱియు. « అన్యో ఽన్తర ఆత్మా ప్రాణమయః '' అనుశ్రుతి యును ప్రాణమునే ఆత్మగాఁ జెప్పి యున్నది. స్వప్నసుషుప్తులయం దింద్రియములకు లయము కలిగినను ప్రాణము విద్యమానమై యున్నది. అందువలన ఆప్రాణమే ఆత్మ యగును.

సమాధానము:—వాయువుయొక్క వికార మగుటవలనఁ బ్రాణమును బాహ్య మగువాయువువలె ఆత్మ కాదు. « క్షుత్పిపాసావాన్ అహమ్ » అను ననుభవము « లోహితః స్ఫటికః » అను ననుభవమువలె భ్రమరూపమై యున్నది. అందువలన ఆయనుభవముచేతను బ్రాణమున కాత్మత్వము సిద్ధించుట లేదు. ప్రాణముయొక్క యాత్మత్వమునందు నీవు చెప్పినశ్రుతి కా ప్రాణమున కాత్మత్వము బోధించుట

యందుఁ దాత్పర్యము లేదు. మఱి యే మనఁగా, ముముక్షుజనులకు సోపానక్రమముగా శుద్ధాత్మను గోచరింపఁజేయుటయందే తాత్పర్యము. ఒకవేళ, ఆ శ్రుతికి ప్రాణముయొక్క యాత్మత్వమునందే తాత్పర్యమైనచో మొదల “అన్యోఽన్తర ఆత్మా మనోమయః” అను శ్రుతి ప్రాణమునకంటె నంతరమైన వేఱు మనోమయమున కాత్మత్వముఁ జెప్పుట యసంగత మగును. ఈ శ్రుతులకు శుద్ధాత్మను గోచరింపఁజేయుటయందే తాత్పర్య మున్న దనుప్రకారము నాత్మపురాణముయొక్క దశమాధ్యాయమునందు మూచే విస్తరముగా నిరూపింపఁబడి యున్నది. దాని నచ్చటఁ దెలియవలయును. అందువలనఁ బ్రాణముగూడ ఆత్మ కాదు. ఈ సర్వాభిప్రాయములను మనసునందు వహించి గ్రంథకర్త “శ్రోత్రవాగాదికాని నాహమ్”— శ్రోత్రము వాక్కు మొదలగునవి నేను కాను—అని చెప్పెను. ఇచ్చట శ్రోత్రేంద్రియ మనుటచే చక్షురాది సర్వజ్ఞానేంద్రియములను గ్రహింపవలయును. వాగింద్రియ మనుటచే హస్తపాదాది సర్వకర్మేంద్రియములను గ్రహింపవలయును. ఆదిశబ్దముచేత వాయురూపముఖ్యప్రాణమును గ్రహింపవలయును. అందువలన నీయర్థము సిద్ధ మగుచున్నది. శ్రోత్రాది పంచజ్ఞానేంద్రియములును వాగాదిపంచకర్మేంద్రియములును పంచప్రాణములును నేను కాను. ఏకారణముచేత ననఁగా, స్వప్నసుషుప్త్యవస్థలయం దాయింద్రియప్రాణములు లయము నొందినను ఆత్మస్వరూపుఁ డగు నే నైననో ఆస్వప్నసుషుప్తులయందును సాక్షిరూపమున విద్యమానుండనై యున్నాను. యద్యపి, స్వప్నసుషుప్తులయం దన్యపురుషులయొక్క దృష్టికిఁ బ్రాణము ప్రతీత మగుచున్నది. తథాపి, సుషుప్తినొందినపురుషునిదృష్టి కాప్రాణము ప్రతీత మగుట లేదు. అందువలన స్వప్నసుషుప్తులయందుఁ బ్రాణముయొక్క లయము చెప్పఁబడినది.

(6) అంతఃకరణము ఆత్మ కా దనుటకు శంకాసమాధానములు.

శంక:—ఉక్తదోషములచేత నింద్రియములకును బ్రాణమునకును ఆత్మరూపత్వము సిద్ధింపక పోయినను విజ్ఞానమే * ఆత్మ యగును, ఎట్లన. “అహం కర్తా అహం భోక్తా” అను నెల్లరయొక్క యనుభవము కర్తృత్వ భోక్తృత్వ ధర్మవిశిష్టవిజ్ఞానమునకే ఆత్మత్వము సిద్ధము చేయుచున్నది. మఱియు “అన్యోఽన్తర ఆత్మా విజ్ఞానమయః” అను శ్రుతియును ఆవిజ్ఞానమునే ఆత్మగా చెప్పుచున్నది. అందువలన ఆవిజ్ఞానమే ఆత్మ యగు ననుశంక కలుగఁగా “బుద్ధిర్నాహమ్”—నేను బుద్ధియును కాను—అని చెప్పఁబడినది. ఇచ్చట బుద్ధియనుశబ్దముచేత నంతఃకరణవృత్తిని గ్రహింప

* బుద్ధియే.

వలయును, ఆబుద్ధి యంతఃకరణమున కుపలక్షణముగాఁ దెలియవలయును, అందు వలన నీయర్థము సిద్ధించుచున్నది. అంతఃకరణమును అంతఃకరణవృత్తియు నను నీరెండును నేను కాను, ఏల యన, శ్రుతియం దాకాశాదిభూతములయొక్క సాత్త్వికాంశమునం దుండి యంతఃకరణముయొక్క యుత్పత్తి చెప్పఁబడి యున్నది. అందు వలన నాయంతఃకరణము భూతములయొక్క వికార మగుటచే ఘటాదులవలె జడమే యగును. మఱియు సుషుప్తియం దాయంతఃకరణముయొక్క లయము తెలియఁబడుచున్నది. ఏది లయసహితమో అది యాత్మ కాదు. అందువలన ఆయంతఃకరణ మాత్మ కాదు. మఱియు "అహం కర్తా అహం భోక్తా" అను ననుభవమో "లోహితః స్ఫటికః" అను ననుభవమువలె భ్రమరూపమై యున్నది. అందువలన ఆయనుభవముచేతను అంతఃకరణమున కాత్మత్వము సిద్ధింపదు. మఱియు, "అన్యోఽంతర ఆత్మా విజ్ఞానమయః" అను శ్రుతికిని ఆవిజ్ఞానమయముయొక్క యాత్మత్వమునందుఁ దాత్పర్యము లేదు. ఎట్లనఁగా "అన్యోఽంతర ఆత్మా ఆనందమయః" అను శ్రుతి ఆ విజ్ఞానమయమునకును అంతరముగా నుండు వేఱొకయానందమయమునే ఆత్మ యని చెప్పుచున్నది. అందువలన ఆ శ్రుతిచేతను విజ్ఞానమయమునకు ఆత్మత్వము సిద్ధింపదు. అందువలన అంతఃకరణమును అంతఃకరణవృత్తియును ఆత్మ కాదు. ఇట్లు చెప్పుట వలన మనోమయకోశమునకును ఆత్మత్వము నిరాకరింపఁ బడినది. ఎట్లన. బుద్ధి వలె ఆమనస్సును అంతఃకరణవృత్తి యగుటవలన దాని కాత్మత్వము ఘటిల్లదు.

(7) అజ్ఞానము ఆత్మ కాదనుటకు శంకాసమాధానములు.

శంక:—ఉక్తదోషములచేత ఆవిజ్ఞానమయమునకు నాత్మత్వము లేకపోయినను సర్వాధ్యాసములకుఁ గారణమును ఆనందమయశబ్దముయొక్క వాచ్యార్థము నైన యజ్ఞానమే ఆత్మ యగును. ఎట్లన. "అజ్ఞో ఽహమ్" అను ననుభవము ఆయజ్ఞానమునకే ఆత్మత్వము సిద్ధము చేయుచున్నది. మఱియు "అన్యోఽంతర ఆత్మా ఆనందమయః" అను శ్రుతియును ఆ యానందమయమునే ఆత్మగాఁ జెప్పుచున్న దనుశంక కలుగఁగా "అధ్యాసమూలం నాహమ్" — నేను అధ్యాసమునకు మూలము* కాను—అని చెప్పఁబడినది. ఇచ్చట తద్ధర్మరహితపదార్థమునందు తద్ధర్మసహిత బుద్ధిరూపవిపర్యయము మిథ్యాజ్ఞాన మనఁబడును. దానికే అధ్యాస మనియును పేరు. ఉదాహరణము — ఆత్మత్వధర్మరహిత దేహేంద్రియాదులయందు నాత్మత్వబుద్ధియును రజతత్వధర్మరహితశుక్తియందు రజతత్వబుద్ధియును అధ్యాస మనఁబడును. ఇందు

* కారణము.

ఖ్యానము ద్వితీయపరిచ్ఛేదమునందు విస్తరముగా నిరూపింపఁబడును. ఈయధ్యాసమునకు మూల మనఁబడు కారణమైన యేయజ్ఞాన మున్నదో యాయజ్ఞానమును నేను కాను. ఏల యన. ఆయజ్ఞానము మహావాక్యజన్యజ్ఞానముచే నివర్తిల్లు నదియును దేహాదులవలె జడము నగును. మఱియు సమాధ్యవస్థయందు తత్త్వవేత్తలకు ఆయజ్ఞానము ప్రతీత మగుట లేదు. అందువలన ఆయజ్ఞానము ఆత్మ కాదు. మఱియు « అహ మజ్ఞః » అను సాక్షాదనుభవమో « లోహితః స్ఫటికః » అను ననుభవము వలె భ్రమరూపమై యున్నది. అందువలన ఆయనుభవముచేతను అజ్ఞానమునకు నాత్మత్వము సిద్ధ మగుట లేదు. మఱియు « బ్రహ్మ పుచ్ఛం ప్రతిష్ఠా » అను శ్రుతి యానందమయకోశముకన్న భిన్నమైన యాయానందమయకోశమునకు నధిష్ఠానమును సాక్షియు నగు ఆత్మను బ్రతిపాదించు చున్నది. అందువలన « అన్యోఽంతర ఆత్మా ఆనందమయః » అను నుక్తశ్రుతి కానందమయముయొక్క యాత్మత్వమునందుఁ దాత్పర్యము లేనందున ఆశ్రుతిచేతను ఆయానందమయమునకు నాత్మత్వము సిద్ధింపదు. అందువలన నాయజ్ఞానముగూడ ఆత్మ కాదు. శరీరేంద్రియప్రాణమనోబుద్ధులను క్రమముగా నాత్మ యని యంగీకరించువాదులయొక్క మతములనిరూపణమును దత్ఖండనమును న్యాయప్రకాశము ద్వితీయపరిచ్ఛేదమున నాత్మనిరూపణమునందు మాచే విస్తరముగా నిరూపింపఁబడి యున్నది. అందువలన ఆమతము లిచ్చట సంక్షేపముగా నిరూపింపఁబడినవి.

మఱియు శంకాసమాధానములు.—

పూర్వోక్తరీతిగా దేహేంద్రియాదులకు ఆత్మత్వము మీ రంగీకరింప నప్పుడు మీమతమునందు ఆత్మ యనునది యేది? ఏయాత్మకు « అహం బ్రహ్మాస్మి » యని బ్రహ్మరూపత్వము మీ రనుభవించు చున్నారు? అని శంక కలుగఁగా సత్యేత్యాదిగా చెప్పఁబడినది. అజ్ఞానతత్కార్యములకు సాక్షి యగునదియే మామతమునం దాత్మ యగును ఆసాక్షి యగు నాత్మయే అహ మ్మని యనుభవింపఁబడు చున్నది. ఆసాక్షి యగు నాత్మకే « అహం బ్రహ్మాస్మి " యని బ్రహ్మరూపత్వము నేము అనుభవించు చున్నాము.

ఆసాక్షి యగు నాత్మయందు ఏబ్రహ్మరూపత్వము మీ రనుభవించు చున్నారో ఆబ్రహ్మము ఏది యనుశంక కలుగఁగా « కృష్ణ ఏ వాహ మస్మి "— కృష్ణుఁడే పరబ్రహ్మము—అని చెప్పఁబడినది. అందులకు స్మృతి. « కృషి ర్భూవాచక శ్శబ్దో ణశ్చ నిర్వృతి వాచకః । తయో రైక్యం పరం బ్రహ్మ కృష్ణ ఇత్యభిధీయ

తే”—కృష్ అనుశబ్దము సత్తయొక్క వాచకమై యున్నది. ణ అనుశబ్దము ఆనందముయొక్క వాచకమై యున్నది. సత్తానందద్వయముయొక్క యేకత్వము పరబ్రహ్మము, అపరబ్రహ్మమే కృష్ణుఁడనునామముచేఁ జెప్పఁబడు చున్నది—ఈస్మృతి పరబ్రహ్మమునే కృష్ణనామముచేఁ బ్రతిపాదించు చున్నది. అందువలన “కృష్ణ ఏ వాహమస్మి” అనువచనమునకు బ్రహ్మమే నేను అని యర్థము సిద్ధించు చున్నది. ఇచ్చట నభిప్రాయ మే మనఁగా, “తత్సృష్ట్వా తదే వానుప్రావిశత్, అనేన జీవే నాత్మనా ఽనుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణి, స ఏష ఇహ ప్రవిష్ట ఆనఖాగ్రేభ్యః”—అపరమాత్మదేవుఁడు ఈజగత్తును సృష్టించి తానే యీజగత్తునందు ప్రవేశము చేసెను, మఱియు నీజీవరూపముతో జగత్తునందు ప్రవేశము చేసి పరమాత్మ యగునేను నామరూపములను ప్రకటింతును గాక, మఱియు అపరమాత్మయే ఈసంఘాతములయందు నఖాగ్రభాగపర్యంతము ప్రవేశముఁ జేసెను — ఇత్యాదిశ్రుతులు ఈయర్థమును జెప్పుచున్నవి. వాస్తవముగా జన్మమరణాదిసర్వవికారరహిత మైనదియు నిత్యశుద్ధబుద్ధముక్తస్వరూపమునైన యేయాత్మ యున్నదో ఆయాత్మ యనాద్యనిర్వచనీయమాయాశక్తిచేత నాకాశాదిస్థూలశరీరపర్యంత సర్వజగత్తును బుట్టించి మరల ఆజగత్తునందు ప్రవేశము చేసి ఆజగత్తునకు సాక్షి యయ్యును అవివేకమువలన ఆజగత్తుయొక్క ధర్మములను దనయం దారోపించుకొని “అహం కర్తా, అహం భోక్తా, అహం మనుష్యః, అహం బ్రాహ్మణః” అని యీప్రకారముగా సంసార మనుభవించు చున్నది. ఆయాత్మయే, ఎపుడు ఒకానొకపూర్వపుణ్యకర్మముయొక్క ప్రభావముచే సాధనసంపత్తి గలదై శ్రుత్యాచార్యప్రసాదమువలన వివేకమును బొందు చున్నదో యపుడు అవివేకముచేతఁ గర్తృత్వభోక్తృత్వాదిరూపసంసారమును బరిత్యజించి నిజస్వరూపసాక్షాత్కారముచేత నామాయను నాశము చేసి తనపరమానందస్వరూపము ననుభవించు చున్నది. అందువలన సాక్షి యగునాత్మయొక్క బ్రహ్మరూపత్వమునం దేవిరోధమును లేదు. ఈయర్థమే ముందును స్పష్టముగా నిరూపింపఁబడును.

(*) (8) బ్రహ్మముయొక్క స్వరూపతటస్థలక్షణములను నిరూపించుట. (*)

ఇఁక స్వాత్మ రూపముగా సాక్షాత్కరించుటకు యోగ్య మైనబ్రహ్మముయొక్క స్వరూపతటస్థలక్షణములను నిరూపించు చున్నాము. “సత్యానందరూపశ్చిదాత్మా మాయాసాక్షీ”—ఆబ్రహ్మము సత్యరూపమును ఆనందరూపమును చిదాత్మరూపమును మాయాసాక్షియు నగును. ఇచ్చట మాయాసాక్షి యనువచనముచేత

బ్రహ్మముయొక్క తటస్థలక్షణము చెప్పఁబడినది. జగత్తున కుపాదానకారణభూతమా యను నేది సాక్షాత్తుగా బ్రకాశింపఁజేయు చున్నదో అది మాయాసాక్షి యనఁబడును. ఈమాయయొక్క స్వరూపము ముందు చెప్పఁబడును. మఱియు సత్యాది పదములచేత బ్రహ్మముయొక్క స్వరూపలక్షణము చెప్పఁబడినది. ఏది కాలత్రయము నందు బాధింపఁబడ కున్నదో అది సత్య మనఁబడును. ఏది నిరతిశయసుఖస్వరూపమై యున్నదో అది యానంద మనఁబడును. ఏది జ్ఞానస్వరూపమై యున్నదో అది చిదాత్మ యనఁబడును. ఈప్రకారముగా సత్యానందచిదాత్మ యాబ్రహ్మమే యగును. ఇచ్చట బ్రహ్మమునందు భ్రాంతిచేఁ బ్రాప్త మైన యేమిథ్యావస్తువుయొక్క తాదాత్మ్య మున్నదో అది సత్య మనువిశేషణముచే నివర్తింపఁబడినది. మఱియు బ్రహ్మమునందు భ్రాంతిచేఁ బ్రాప్త మైనయేదుఃఖముయొక్కయు తత్సాధనములయొక్కయు తాదాత్మ్య మున్నదో యది యానంద మనువిశేషణముచేత నివర్తింపఁబడినది. బ్రహ్మమునందు భ్రాంతిచేఁ బ్రాప్త మైనయేజడముయొక్క తాదాత్మ్య మున్నదో అది చిదాత్మ యనువిశేషణముచేత నివర్తింపఁబడినది. అందువలన నీయర్థము సిద్ధించు చున్నది. సత్యరూప మగుటచే నాబ్రహ్మము మిథ్యావస్తువు కాదు. ఆనందరూప మగుటచే ఆబ్రహ్మము దుఃఖమును తత్సాధనరూపమును కాదు. చిదాత్మరూప మగుటచే ఆబ్రహ్మము జడరూపము కాదు. అట్టి సచ్చిదానందస్వరూపసర్వసాక్షి నైన పరమాత్మ నేను. ఎట్లన «తత్త్వమసి, అహం బ్రహ్మాస్మి» ఇత్యాదిశ్రుతివచనములు ఈజీవాత్మను బ్రహ్మరూపముగానే ప్రతిపాదించు చున్నవి. ఇది ద్వితీయశ్లోకముయొక్క వ్యాఖ్యానము.

(*) (9) మంగళాచరణము కర్తవ్యము కాదనుశంక. (*)

శంక:—పూర్వోక్తశ్లోకద్వయముచేత «బ్రహ్మాహమ్" అను తత్త్వానుసంధానరూపమంగళాచరణము చేయఁబడినది. గ్రంథారంభమునందు మంగళాచరణముఁ జేయుట యోగ్యము కాదు. ఏల యన. దేనిని జేయుటయందుఁ బ్రమాణమును దేనిని జేయుటకుఁ బ్రయోజనము నున్నదో యదియే చేయుటకు యోగ్యమైనది. మంగళాచరణముఁ జేయుటయం దేప్రమాణమును నేప్రయోజనమును లేదు. అది యెట్లనఁగా, ఆమంగళాచరణమునందుఁ బ్రత్యక్షప్రమాణ మైనన్ పుట్టిల్లదు. ఏల యన. ఆమంగళాచరణముయొక్క కర్తవ్యత్వము ధర్మాధర్మములవలె అతీంద్రియము. అయతీంద్రియార్థమునందు నింద్రియరూపప్రత్యక్షప్రమాణము పుట్టిల్లదు. మఱియు నాస్తికాదిగ్రంథములయందు మంగళాచరణము లేకయే గ్రంథ

సమాప్తి దెలియఁబడు చున్నది. కొన్నిగ్రంథములు మంగళాచరణము చేసియు సమాప్తిఁ బొందినవి కావు. ఈవ్యతిరేకవ్యభిచారజ్ఞానమును అన్వయవ్యభిచారజ్ఞానమును ఆమంగళాచరణమునందు గ్రంథసమాప్తికారణత్వజ్ఞానమునకుఁ బ్రతిబంధకమై యున్నది. అందువలన ఆమంగళాచరణమునందు గ్రంథసమాప్తియొక్క కారణత్వము ప్రత్యక్షప్రమాణముచేఁ దెలియ శక్యమై యున్నది. మఱియును ఆమంగళాచరణమునందు అనుమానప్రమాణమును ఘటిల్లదు. ఏల యన. ఏహేతువు ఏసాధ్యముయొక్క వ్యాప్తి గలిగి యున్నదో ఆహేతువే ఆసాధ్యమును సాధించును. ఎట్లు వహ్నిరూపసాధ్యముయొక్క వ్యాప్తి గలిగిన దగుటవలన ధూమరూపహేతువావహ్నిరూపసాధ్యమును సాధించు చున్నదో అట్లు. ఆమంగళాచరణకర్తవ్యత్వరూపసాధ్యముయొక్క వ్యాప్తి గలిగినది యేహేతువును లేదు. ఆహేతువు లేక యనుమానము సిద్ధింపదు. మఱియును ఆమంగళాచరణమునందు వేదరూపశబ్దప్రమాణమును లేదు. ఏల యన. ఆమంగళాచరణమునకుఁ గర్తవ్యతను బోధించునట్టి యేవేదవాక్యమును ప్రకృతమునందుఁ బ్రత్యక్షముగాఁ దెలియఁబడుట లేదు. మఱియు, ఆమంగళాచరణమునందు అర్థాపత్తిప్రమాణమును ఘటిల్లదు. ఏల యన, ఆమంగళాచరణము లేక గ్రంథసమాప్తి యసంభవమైనయెడల గ్రంథసమాప్తి సిద్ధమైనపుడు అది మంగళాచరణము లేక యనుపపన్న మగుటవలన మంగళాచరణము కల్పింపఁబడును. ఉదాహరణము— "దివా ఽభోజిపురుషునకు స్థూలత్వము రాత్రిభోజనము లేక యనుపపన్న మగుటవలన రాత్రిభోజనము కల్పింపఁబడు చున్నది. గ్రంథసమాప్తి యైనను మంగళాచరణము లేకయే చూడఁబడు చున్నది. అందువలన మంగళాచరణమునందు అర్థాపత్తిప్రమాణము గూడ ఘటిల్లదు. మఱియు నెట్లు మంగళాచరణమునందు ఏప్రమాణమును లేదో యట్లే మంగళాచరణమునకు నేప్రయోజనమును దెలియఁబడుట లేదు. గ్రంథసమాప్తియో మంగళాచరణము లేకయుఁ దెలియఁబడు చున్నది. అందువలన గ్రంథసమాప్తియును మంగళాచరణమునకుఁ బ్రయోజనము కాదు ఏది యొకత్వమును ఏది లేక కలుగదో యదియే దానికిఁ బ్రయోజనమై యున్నది. మఱియు ఏపురుషునియందు స్వతస్సిద్ధ మగు విఘ్నములయొక్క యత్యంతాభావ మున్నదో ఆపురుషునియం దామంగళాచరణము చేయఁబడినను విఘ్నధ్వంస మగుట లేదు. అందువలన ఆవిఘ్నధ్వంసమును ఆమంగళాచరణమునకుఁ బ్రయోజనము కాదు. ఏది కలుగుట కేది యవశ్య మగునో యదియే దానికిఁ బ్రయోజనము. గ్రంథసమాప్తి విఘ్నధ్వంసము అనునీరెంటికిని భిన్నము

గా మంగళాచరణమునకు వేఱొకప్రయోజనము శాస్త్రకారులచేత సంగీకరింపఁబడ లేదు. అందువలనఁ బ్రమాణము ప్రయోజనము అను నీరెండును లేకుండుటవలన మంగళాచరణము చేయుటకు యోగ్యమైనది కాదు.

(10) మంగళాచరణము అవశ్యకర్తవ్య మనుసమాధానము.

సమాధానము:—గ్రంథారంభమునందు మంగళాచరణము అవశ్యకర్తవ్యమై యున్నది. అందు మంగళాచరణమునందు వాదిచేత నేప్రమాణాభావము చెప్పఁబడినదో అది యసంగతము. ఏల యన, "నిర్విఘ్నసమాప్తికామో మంగలమాచరేత్" అనుశ్రుతియే మంగళాచరణమునందుఁ బ్రమాణమై యున్నది. యద్యపి ఈకాలమునం దేవేదశాఖయందును నీశ్రుతిప్రత్యక్షముగాఁ దెలియఁబడ లేదు, తథాపి శిష్టాచారరూపహేతువువలన ఈశ్రుతి యనుమానింపఁబడు చున్నది. ఏతచ్ఛ్రుతిఘటిత వేదశాఖ నష్టమైనందువలన ఈకాలమునం దీశ్రుతి ప్రత్యక్షముగాఁ బ్రతీత మగుట లేదని కల్పింపఁబడు చున్నది. ఆయనుమానముయొక్క స్వరూప మెట్లనఁగా "మంగలం వేదబోధితాభీష్టోపాయతాకమ్, అలౌకికావిగీత శిష్టాచారత్వాత్, దర్శాదివత్" భావము॥ మంగళాచరణము వేదముచే బోధింపఁబడిన నిర్విఘ్నసమాప్తి రూపాభీష్టోపాయమై యుండునది, అలౌకికావిగీతవిశిష్టాచార మగుటవలన, ఏది యేది అలౌకికావిగీతవిశిష్టాచారమై యున్నదో యది యది వేదముచే బోధింపఁబడిన యిష్టప్రాప్త్యుపాయమై యున్నది. ఎట్లు దర్శపౌర్ణమాసకర్మములు అలౌకికావిగీతశిష్టాచారరూపము లగుటవలన "దర్శపౌర్ణమాసాభ్యాం స్వర్గకామో యజేత" అను వేదవాక్యముచేత బోధింపఁబడిన స్వర్గరూపేష్టోపాయమై యున్నదో అట్లు ఈమంగళాచరణముగూడ అలౌకికావిగీతశిష్టాచారరూప మగుటవలన వేదబోధిత నిర్విఘ్నసమాప్తిరూపేష్టోపాయ మనుట యవశ్యమై యున్నది. ఇచ్చట మంగళాచరణము పక్షము, వేదబోధితేష్టార్థోపాయత సాధ్యము, అలౌకికావిగీతశిష్టాచారత్వము హేతువు. దర్శపౌర్ణమాసాదిరూపకర్మములు దృష్టాంతము. ఇట్లే యనుమానక్రమము ముందును దెలియవలయును. ప్రత్యక్షాదిప్రమాణములును అనుమానమునకు అంగము లైనపక్షదృష్టాంతాదుల లక్షణములును ద్వితీయపరిచ్ఛేదమునందుఁ జెప్పఁబడును. ఇచ్చట ఈహేతువునందుండు, అలౌకిక, అవిగీత, శిష్ట అను మూఁడుపదములయొక్క యర్థ మే మనఁగా. శాస్త్రముయొక్క ఆజ్ఞ లేకయే కేవలరాగముచే ప్రాప్త మగు నేయాహారాదికార్యము లున్నవో అవి లౌకికము లనఁబడును, ఏది లౌకికవ్యవహారమునకు భిన్నమై యున్నదో అది

యని లోకమున ననఁబడును. మఱియు నేయాచారము నరకాదిరూపప్రబలానిష్టాజనకమై స్వర్గాదిరూపేష్టమునకు సాధనమై యున్నదో యాయాచారము అవిగీత మనఁబడును. ఏపురుషులు వేదమును ప్రమాణముగా నంగీకరించు చున్నారో ఆ పురుషులు శిష్టు లనఁబడుదురు. ఈరీతిగా ననుమానముచే సిద్ధించిన పూర్వోక్త శ్రుతిప్రమాణముచేతనే మంగళాచరణమునకు నిర్విఘ్నగ్రంథసమాప్తి కారణత్వము నిశ్చిత మగుచున్నది. అందువలన, ఏ నాస్తికాదులగ్రంథములకు మంగళాచరణము లేకయే గ్రంథసమాప్తి దెలియఁబడు చున్నదో యానాస్తికాదులయందు గ్రంథసమాప్తిరూపకార్యమువలన జన్మాంతరమునందు మంగళాచరణ మనుమానింపఁ బడు చున్నది. ఆజన్మాంతరమంగళాచరణమే యాగ్రంథసమాప్తికిఁ గారణమై యున్నది. అందువలనఁ బూర్వోక్తవ్యతిరేకవ్యభిచారము సంభవింపదు. ఎచ్చట మంగళాచరణము చేసియు గ్రంథసమాప్తి కలుగుట లేదో యచ్చట గ్రంథకర్తయందు విఘ్నములయొక్క బాహుళ్యమును దెలియవలయును. లేక ప్రబలైకవిఘ్నమును దెలియవలయును. బహుతరవిఘ్నములయొక్క నివృత్తియును ప్రబలైకవిఘ్నము యొక్క నివృత్తియును ననేకమంగళాచరణములచేతను ప్రబలైకమంగళాచరణముచేతను గలుగు చున్నది. ఈప్రకారముగా విఘ్నముల నివృత్తిచేయఁజాలు మంగళాచరణ మాగ్రంథములయందు లేదు. అందువలనఁ బూర్వోక్తాన్వయవ్యభిచారము గూడ ప్రాప్తింపదు. ఈరీతిగా మంగళాచరణమునందు నుక్తశ్రుతి ప్రమాణముగా సంభవించు చున్నది. అట్లే నిర్విఘ్నగ్రంథసమాప్తిరూపప్రయోజనమును సంభవించు చున్నది. అందువలనఁ గ్రంథారంభమునందు మంగళాచరణ మవశ్యము చేయుటకు యోగ్యమై యున్నది. మఱియుఁ గొన్నిగ్రంథకారులైననో గ్రంథసమాప్తికిఁ బ్రతిబంధకములైనవిఘ్నములయొక్కధ్వంసమే మంగళాచరణమునకుఁ బ్రయోజన మని యంగీకరించు చున్నారు. ఈమంగళవాదము న్యాయప్రకాశము యొక్క ప్రథమపరిచ్ఛేదమునందు విస్తరముగా మాచే నిరూపింపఁబడి యున్నది. అందువలన నిచ్చట సంక్షేపముగా నిరూపింపఁబడినది. అధికముగాఁ దెలియుట కిచ్ఛ గలవార లచ్చటఁ దెలియవలయును.

గ్రంథారంభము.

శ్రీమచ్ఛంకరాచార్యకృత భాష్యసహిత శ్రీవ్యాసభగవత్ప్రణీతసూత్రసమూహరూప మయిన యేశారీరకమీమాంసాశాస్త్ర మున్నదో దానియందు "అథాతో బ్రహ్మ జిజ్ఞాసా" అను ప్రథమసూత్రముచేత వివేకాదిసాధనచతుష్టయసంపత్త్యనంతరము అధికారులనుగుఱించి బ్రహ్మజ్ఞానేచ్ఛ విధింపఁబడి యున్నది. విచారింపఁబడిన తత్త్వమస్యాదివాక్యములచేత జన్య మైనదియు జీవబ్రహ్మములయొక్క యేకత్వమును విషయము చేయునదియు నగు "అహం బ్రహ్మాస్మి" యను ఫలరూపజ్ఞానమే యాయిచ్ఛకు విషయమై యున్నది. ఆమోక్షహేతు వైనఫలరూపజ్ఞానము తత్త్వంపదార్థజ్ఞానముయొక్క యధీనమై యున్నది. ఎట్లన, పదార్థజ్ఞానరహితపురుషునకు వాక్యార్థజ్ఞానము గలుగదు. మఱి యే మనఁగా పదార్థజ్ఞానముగలపురుషునకే వాక్యార్థజ్ఞానము కలుగుచున్నది. ఆవాక్యార్థజ్ఞానమునకు హేతుభూత మైనపదార్థజ్ఞానమును తత్త్వంపదార్థవిచారముయొక్క యధీనమై యున్నది. ఆతత్త్వంపదార్థవిచారము లేక ఆపదార్థజ్ఞానము కలుగదు. అందువలన పూర్వోక్తసూత్రార్థముచేత ఆవిచారమునందుఁ గర్తవ్యత విధింపఁబడి యున్నది. అనఁగా, సాధనచతుష్టయసంపత్త్యనంతరము అధికారి బ్రహ్మవిచారముఁ జేయవలయు నని యీసూత్రమున కర్థము సిద్ధించు చున్నది.

((12) ద్వివిధబ్రహ్మవిచారనిరూపణము.)

ఆవిచారము ద్వివిధమై యున్నది. ఒకటి ప్రధానవిచారము, మఱియొకటి సహకారివిచారము. అందు అహం బ్రహ్మాస్మి యను వాక్యార్థజ్ఞానమువలనఁ బొందుటకు నధికముగా వాంఛింపఁబడుటవలన బ్రహ్మము ప్రధానము. అట్టి ప్రధానబ్రహ్మముయొక్క యేవిచార మున్నదో యావిచారము ప్రధానవిచార మనఁబడును. మఱియు ఆబ్రహ్మవిచారము సమన్వయాదివిచారము లేక సంభవింపదు. అందువలన సమన్వయము, అవిరోధము, సాధనము, ఫలము అనునట్టి యేచతుర్విధసహకారు లున్నవో వానివిచారములు సహకారివిచారము లనంబడును. అందు, ఉపనిషద్రూపవేదాంతములయం దుండువాక్యములకు బ్రహ్మాత్మైకత్వప్రతిపాదనరూప మైన యేతాత్పర్య మున్నదో అది సమన్వయ మనఁబడును. ఆసమన్వయముయొక్క విచారము శారీరకమీమాంసాశాస్త్రముయొక్క ప్రథమాధ్యాయమునందుఁ జెప్పఁబడి యున్నది. మఱియు శ్రుతికి విరుద్ధము లైన స్మృత్యాదులును ప్రత్యక్షాదిప్రమాణములును

ఆధారరూపము లగుటవలన వేదాంతసమన్వయమునకు స్మృతిప్రత్యక్షాదిప్రమాణాం
తరములతోఁ గల విరోధాభావ మవిరోధ మనఁబడును. ఆయవిరోధముయొక్క
విచారము శారీరకమీమాంసాశాస్త్రముయొక్క ద్వితీయాధ్యాయమునందుఁ జెప్పఁ
బడి యున్నది. మఱియు జ్ఞానప్రాప్తికి ఏయుపాయము లున్నవో అవి సాధనము
లనఁబడును. ఆసాధనములును అంతరంగబహిరంగభేదముచేత ద్వివిధములు. ఆ ద్వి
విధసాధనములయొక్క విచారము శారీరకమీమాంసాశాస్త్రముయొక్క తృతీయా
ధ్యాయమునందుఁ జెప్పఁబడి యున్నది. మఱియు ఆసాధనములచేతఁ బొందుటకు
యోగ్య మైన యేయర్థ మున్నదో అది ఫల మనఁబడును. ఆఫలమును పరాఽపర
భేదముచే ద్వివిధము. ఆద్వివిధఫలవిచారము శారీరకమీమాంసాశాస్త్రముయొక్క
చతుర్థాధ్యాయమునందుఁ జెప్పఁబడి యున్నది. ఈరీతిగా సమన్వయాదిచతుర్విధ
విచారములును సహకారివిచారము లనఁబడును. అచ్చట ఆ సాధనములలో
తత్త్వమస్యాది మహావాక్యార్థవిచారము బ్రహ్మజ్ఞానమునకు అంతరంగసాధనమై
యున్నది. ఆవాక్యార్థవిచారమునకు, దత్త్వంపదార్థవిచారము సహకారియై యు
న్నది. అందువలన ఆతత్త్వంపదార్థవిచారమును బ్రహ్మజ్ఞానమునకు అంతరంగసాధ
నమై యున్నది. ఈకారణముచేతనే గ్రంథారంభమునందుఁ బ్రథమమున ఆతత్త్వం
పదార్థవిచారమే నిరూపింపఁబడినది. ఇచ్చటఁ దాత్పర్య మే మనఁగా, సాధనచతు
ష్టయసంపన్నాధికారికి మోక్షప్రాప్తి తత్త్వమస్యాదిమహావాక్యార్థజ్ఞానముచేతనే
కలుగుచున్నది. ఆవాక్యార్థజ్ఞానప్రాప్తి తత్త్వంపదార్థజ్ఞానముచేతనే కలుగుచున్నది.
ఆపదార్థజ్ఞానప్రాప్తి తత్త్వంపదార్థములయొక్క విచారముచేతనే కలుగుచున్నది.
అందువలన ఆతత్త్వంపదార్థవిచారము ముముక్షువుల కవశ్యకర్తవ్యమై యున్నది.

శంక:—లోకమునందును శాస్త్రమునందును సుఖప్రాప్తియును దుఃఖ
నివృత్తియునే పురుషార్థముగాఁ దెలియఁబడుచున్నది. ఆపురుషార్థమే సంపాదింపఁ
దగినది. ఆతత్త్వంపదార్థజ్ఞానమో సుఖప్రాప్తిరూపమును దుఃఖనివృత్తిరూపమును
గాదు. అందువలన అపురుషార్థ మగుటచే ఆపదార్థజ్ఞానము సంపాదింపఁదగినది కాదు.

సమాధానము:—యద్యపి, ఆపదార్థజ్ఞానమునకు స్వరూపముచేఁ బురు
షార్థరూపత్వము లేదు. తథాపి, ఆపురుషార్థమునకుసాధనము మహావాక్యార్థజ్ఞానము.
ఆవాక్యార్థజ్ఞానమునకుఁ బదార్థజ్ఞానము హేతువై యున్నది. అందువలన వాక్యార్థ
జ్ఞానద్వారమునఁ బురుషార్థమునకు సాధనమై యున్నందునఁ బదార్థజ్ఞాన మవశ్యము
సంపాదింపఁదగినది.

(18) తత్త్వంపదములయొక్క వాక్యార్థజ్ఞానమునందు శంకాసమాధానములు.

శంక:—ఏమోక్షముకొఱకు మీరు తత్త్వంపదార్థమును నిరూపించుచున్నారో ఆమోక్ష మనునది యేది? అజ్ఞాననివృత్తి యనునది మోక్షమా? లేక బ్రహ్మభావ మనునది మోక్షమా? అందుఁ బ్రథమపక్ష మంగీకరించినయెడల అది ఘటిల్లదు. ఏలయన. ఆయజ్ఞాననివృత్తిరూపమోక్షము బ్రహ్మస్వరూపమునకన్న భిన్నమే యగును. అందువలన "ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ" అనుశ్రుతికి విరోధ మగును. యద్యపి బ్రహ్మమునకన్న భిన్నముగా వేఱొకభావపదార్థము లేదు. ఆయజ్ఞాననివృత్తి యభావరూప మగుటవలన దానిస్థితిచే బ్రహ్మముయొక్క అద్వితీయరూపత్వమునకు హాని లేదు. ఈరీతిగా భావాద్వైతపరత్వమువలన ఆశ్రుతికి విరోధము లేదు. తథాపి, బ్రహ్మమునకన్న భిన్నమైన భావాభావరూపసర్వప్రపంచమును నిషేధించు నద్వైతపదార్థమును సంకోచించి కేవల భావపదార్థనిషేధపరత్వ మంగీకరించుటయం దేప్రమాణమును లేదు. మఱియు మీమతమునందు బ్రహ్మమునకంటె భిన్నమైన సర్వపదార్థములకుఁ గల్పితత్వమే యంగీకరింపఁబడి యున్నది. అందువలన నాయవిద్యానివృత్తి బ్రహ్మమునకంటె భిన్న మగుటవలనఁ గల్పితమే యగును. ఏపదార్థము కల్పిత మగుచున్నదో ఆపదార్థము శుక్తిరజతమువలె మిథ్యయే యగును. అందువలన నాయవిద్యానివృత్తిరూపమోక్షమునకును గల్పితత్వమువలన అనిత్యత్వమే ప్రాప్త మగును. మఱియు మీమతమునం దవిద్య కల్పితముగానే యంగీకరింపఁబడి యున్నది. కల్పితవస్తువుయొక్క యభావమును గల్పితమే యగును. అందువలనఁ గల్పితావిద్యానివృత్తియును గల్పితమే యగును. కల్పితవస్తువునకు సత్యరూపత్వము సిద్ధింపదు. ఈకారణముచేతను అవిద్యానివృత్తిరూపమోక్షమున కనిత్యత్వమే ప్రాప్త మగును. మోక్ష మనిత్య మనుట మీకిష్టము కాదు. ఏల యన, సర్వమోక్షవాదులచేతను మోక్షమునకు నిత్యత్వమే యంగీకరింపఁబడి యున్నది. ఏమోక్షవాదియును మోక్షము ననిత్యముగా నంగీకరించుట లేదు. ఒకవేళ మోక్ష మనిత్య మనినయెడల ముక్తపురుషులకుఁ బునరుత్పత్తి కలుగవలయును. "న స పునరావర్తతే, యద్గత్వా న నివర్తంతే తద్ధామ పరమం మమ" ఇత్యాదిశ్రుతిస్మృతులచేత ముక్తపురుషులకుఁ బునరుత్పత్తి నిషేధింపఁబడి యున్నది. అందువలన నవిద్యానివృత్తికి మోక్షరూపత్వము ఘటిల్లదు. మఱియు బ్రహ్మభావము మోక్ష మనుద్వితీయపక్ష మంగీకరించునెడల నదియును ఘటిల్లదు. ఏల యన, బ్రహ్మభావ మనాది యగుటవలన నిత్యసిద్ధము. ఏపదార్థము నిత్యసిద్ధమై యున్నదో యా

పదార్థమే సాధనముచేతను సాధ్య మగుట లేదు. అనిత్యపదార్థమే సాధనములచేత సాధ్య మగును. అందువలన బ్రహ్మభావరూపమోక్షము ఆత్మజ్ఞానముచేత సాధింపఁబడు ననుట కూడదు. మీరు మోక్ష మాత్మజ్ఞానముచే సాధింపఁబడు నని యంగీకరించు చున్నారు. అందువలన బ్రహ్మభావమునకు మోక్షరూపత్వము ఘటిల్లదు. ఈరీతిగా మోక్షము నిరూపింప నసాధ్య మగుటవలన మోక్షమునకు సాధన మైన మహావాక్యార్థజ్ఞానము ప్రయోజనవంత మని నిరూపింప సాధ్యము కాదు.

సమాధానము:—మామతమునం దవిద్యానివృత్తియే మోక్షము. ఆ యవిద్యానివృత్తి బ్రహ్మమునకన్న భిన్నము కాదు. మఱి యేమనఁగా, అధిష్ఠాన బ్రహ్మరూపముగానే యున్నది. ఎట్లన, కల్పితవస్తువుయొక్క యభావము అధిష్ఠానమునకన్న భిన్నము కాదు. ఎట్లు కల్పితసర్పరజతాదులయొక్క యభావము రజ్జుశుక్త్యాద్యధిష్ఠానములకన్న భిన్నము గాక యధిష్ఠానరూపమే యగుచున్నదో అట్లు కల్పితావిద్యానివృత్తియు నధిష్ఠానబ్రహ్మరూపమే యగుచున్నది.

శంక:—ఆ యవిద్యానివృత్తిరూపమోక్షము బ్రహ్మరూప మని యంగీకరించినయెడల బ్రహ్మరూపమోక్షము జ్ఞానముచే సాధింపఁబడు ననుట కూడదు. మీరు మోక్షము జ్ఞానముచే సాధింపఁబడు నని యంగీకరించు చున్నారు.

సమాధానము:—జ్ఞానముచే మోక్షము సాధింపఁబడు ననుచోట సాధింపఁబడు ననుశబ్దముచే మాకు జన్యత్వము వివక్షితము కాదు. అనఁగా, జ్ఞానముచే మోక్షము జనియించు నని మాయభిప్రాయము కాదు. ఏల యన, బ్రహ్మభావ మనాదిసిద్ధ మగుటవలన దాని కుత్పత్తియే సంభవించుట లేదు మ ఱేమనఁగా, సాధింపఁబడు ననుశబ్దముచే మాకు అభివ్యక్తి* మాత్రమే యభిప్రాయమై యున్నది అనఁగా, జ్ఞానముచే మోక్ష మభివ్యక్త మగు నని మాత్రమే మాయభిప్రాయము. «అహం బ్రహ్మాస్మి» యను జ్ఞానముచే ద్వైతభ్రమ నివృత్తియును అఖండైకరసానందస్ఫూర్తియునే మోక్షముయొక్క యభివ్యక్తి యందురు. అందువలన «అహం బ్రహ్మాస్మి» యను వాక్యార్థజ్ఞానము మోక్షమునకు సాధన మనుట సంభవించు చున్నది. అట్టి వాక్యార్థజ్ఞానము తత్త్వంపదార్థజ్ఞానముచేతనే కలుగు చున్నది. ఆ పదార్థజ్ఞానము తత్త్వంపదార్థనిరూపణముచేతనే కలుగుచున్నది. అందువలనఁ బ్రథమమునఁ దత్పదార్థముయొక్క నిరూపణము చేయఁబడుచున్నది.

* బయలుపడుట.

(*) (14) తత్పదార్థనిరూపణము. (*)

అందు అసాధారణధర్మరూపలక్షణమును ప్రత్యక్షాదిరూపప్రమాణము లను నీరెంటిచేతనే వస్తుసిద్ధి యగుచున్నది. లక్షణప్రమాణములు లేక వస్తుసిద్ధి యగుట లేదను న్యాయము నంగీకరించి ప్రథమమున ఆతత్పదార్థముయొక్క లక్షణము చెప్పఁబడుచున్నది. ఆబ్రహ్మరూపతత్పదార్థముయొక్క లక్షణము ద్వివిధమై యున్నది. ఒకటి తటస్థలక్షణము, మఱియొకటి స్వరూపలక్షణము. "కాదాచిత్కత్వేసతి వ్యావర్తకం తటస్థలక్షణమ్" —భావము॥ ఏలక్షణము తనలక్ష్యమునందు ఒకానొకప్పుడుండి తనలక్ష్యము నన్యపదార్థములనుండి భిన్నముఁ జేయుచున్నదో ఆలక్షణము తటస్థలక్షణ మనఁబడును. ఉదాహరణము— పృథివికి—గంధవత్త్వలక్షణము తటస్థలక్షణమై యున్నది. నైయాయికమతమునందు ఏక్షణమునందు ద్రవ్య ముత్పన్న మగుచున్నదో ఆక్షణమునం దాద్రవ్యమునందు రూపాదిగుణము లుత్పన్న మగుట లేదు. మఱి యే మనఁగా ద్వితీయక్షణమునం దారూపాదిగుణము లుత్పన్న మగుచున్నవి. ప్రథమక్షణమునందు ద్రవ్యము నిర్గుణముగానే యుత్పన్న మగుచున్నది. ఈయర్థమునందు యుక్తిరో న్యాయప్రకాశముయొక్క ద్వితీయపరిచ్ఛేదమునందు మొదట విస్తరముగా నిరూపించి యున్నాము. దాని నచ్చటఁ దెలియవలయును. అందువలనఁ బృథివియొక్క యుత్పత్తిక్షణమునందు గంధగుణము పృథివియం దుండుట లేదు. మఱి యే మనఁగా, మధ్యకాలమునందే గంధగుణము పృథివియం దున్నది. అందువలన గంధగుణము కాదాచిత్కమే యగుచున్నది. మఱియు నాగంధగుణము స్వాశ్రయభూతపృథివి నితరజలాదిపదార్థములయం దుండి భిన్నము చేయుచున్నది, అందువలన కాదాచిత్కమే యగుటచేతను వ్యావర్తక మగుటచేతను గంధవత్త్వము పృథివియొక్క తటస్థలక్షణమై యున్నది. ఈరీతిగా, తత్పదార్థరూపబ్రహ్మమునకును. "సృష్టిస్థితిలయకారణత్వమ్" అనునది తటస్థలక్షణమై యున్నది. అచ్చట సృష్టిశబ్దముచేత జగదుత్పత్తియును స్థితిశబ్దముచేత జగత్పాలనమును లయశబ్దముచేత జగత్ప్రళయమును గ్రహింపవలయును. జగదుత్పత్తిస్థితిలయకారణత్వము బ్రహ్మమునందు సర్వదా యుండుట లేదు. మఱి యే మనఁగా, మాయాధిష్ఠానకాలమునందే యున్నది. అందువలన సృష్టిస్థితిలయకారణత్వము కాదాచిత్కమే యగుచున్నది. మఱియు సాంఖ్యనైయాయికాదులు జగత్కారణముగాఁ గల్పించుప్రధానము పరమాణువు మొదలగుదానికన్నను ఆలక్ష్యరూపబ్రహ్మమును భిన్నము చేయునదియు నగుచున్నది. అందువలన వ్యావర్తకమునై యున్నది. ఈరీతిగా, కాదాచిత్కమే

యగుటచేతను వ్యావర్తకే మగుటచేతను సృష్టిస్థితిలయకారణత్వము బ్రహ్మముయొక్క తటస్థలక్షణ మనఁబడు చున్నది.

ఇఁక, ఆలక్షణమునం దుండు పదములయొక్క ప్రయోజనము చెప్పఁబడు చున్నది. అందు బ్రహ్మము స్థితిలయకారణ మనిమాత్రమే చెప్పినపక్షమందు జగత్తునకు బ్రహ్మముకంటె వేఱుకర్త యుండవచ్చునని శంక కలుగును. దాని నివారించుటకై సృష్టిపదము చెప్పఁబడినది. బ్రహ్మమునకు సృష్టిలయకారణ మని మాత్రమే లక్షణము చెప్పినపక్షమున జగత్తునకు బ్రహ్మముకంటె భిన్న మైనయుపాదాన ముండునట్లు శంక దోఁచును. దాని నివారించుటకై స్థితిపదము చెప్పఁబడినది. సృష్టిస్థితికారణ మనుట మాత్రమే లక్షణ మని యంగీకరించినయెడల జగల్లయమునకు బ్రహ్మముకంటె నిమిత్తాంతర ముండునట్లు శంక వచ్చును. దాని నిరసించుటకై లయపదము చెప్పఁబడినది. ఈరీతిగా సృష్టిస్థితిలయత్రయకారణత్వరూపతటస్థలక్షణముఁ జెప్పుటవలన బ్రహ్మము జగత్తున కభిన్ననిమిత్తోపాదానకారణ మని సిద్ధించు చున్నది. అనఁగా, బ్రహ్మ మొకటియే జగత్తున కుపాదానకారణమును నిమిత్తకారణమును నగు చున్నది. ఇట్లు చెప్పుటవలన బ్రహ్మమునకు నీతటస్థలక్షణము సిద్ధ మగుచున్నది « జగత్కర్తృత్వేసతి జగదుపాదానత్వమ్ ''—భావము॥ జగత్కర్తృత్వవిశిష్ట మయినదే జగదుపాదానత్వ మున్నదో యదియే బ్రహ్మముయొక్క తటస్థలక్షణమై యున్నది. ఇట « జగదుపాదానత్వ » మ్మను నింతమాత్రమే బ్రహ్మమునకు తటస్థలక్షణ మనిన యెడల మాయయం దాలక్షణమునకు నతివ్యాప్తి కలుగును. ఏల యన, శుద్ధబ్రహ్మమున కైనను జగదుపాదానత్వము లేదు. మఱి యే మనఁగా మాయావిశిష్టబ్రహ్మమునకే జగదుపాదానత్వ మున్నది. మఱియు విశిష్టమునం దుండుధర్మము విశేషణమునం దవశ్య ముండును. అందువలన బ్రహ్మమునకు విశేషణ మైనమాయకును జగదుపాదానత్వకారణ మవశ్య మగును. « మాయాంతు ప్రకృతిం విద్యాత్ » అను శ్రుతియును మాయకు జగదుపాదానకారణత్వముఁ జెప్పు చున్నది. అందువలన మాయతివ్యాప్తి దోషమును నివారించుటకొఱకు లక్షణమునందు « జగత్కర్తృత్వే సతి '' యని చెప్పఁబడినది. కార్యోపాదానముయొక్క యపరోక్షజ్ఞానమును ఆకార్యమును చేయు నిచ్ఛయును దదిచ్ఛాజన్యప్రయత్నరూపకృతియు నను నీమూఁడును గలవాఁడే కర్త యనఁబడును. ఉదాహరణము—కులాలాదు లిచ్ఛాజ్ఞానకృతిసహితు లగుటవలన ఘటాదికార్యములకుఁ గర్త లని చెప్పఁబడుదురు. ఈరీతిగాఁ గర్తృత్వము చేతనమునందే సంభవించు చున్నది. జడ మైనమాయయందు సంభవించుట

లేదు. అందువలన "జగత్కర్తృత్వే సతి" యని చెప్పుటవలన మాయాయందుఁ బూర్వోక్తలక్షణమునకు నతివ్యాప్తి గలుగదు.

శంక. "జగత్కర్తృత్వ" మను నింతమాత్రమే బ్రహ్మమునకుఁ దటస్థలక్షణ మనినయెడల నైయాయికులు జగత్తునకుఁ గేవలము కర్తగా నంగీకరించియుండు నీశ్వరునియందుఁ బూర్వోక్తలక్షణమునకు నతివ్యాప్తి యగును. ఆయతివ్యాప్తిదోషమును నివారించుటకొఱకు లక్షణమునందు "జగదుపాదానత్వ" మను పదము చెప్పఁబడినది. నైయాయికులు పరమాణువులను జగత్తున కుపాదానకారణముగా నంగీకరించుచున్నారు. ఈశ్వరుని జగత్తునకుఁ గర్తగా నంగీకరించుచున్నారు. ఈరీతిగా నైయాయికులచేత జగత్తుయొక్క యుపాదానమునకును గర్తకును భేదమే యంగీకరింపఁబడి యున్నది. మాసిద్ధాంతమందో బ్రహ్మము జగత్తునకు నభిన్ననిమిత్తోపాదానకారణ మని యంగీకరించి యున్నాము. అందువలన "జగదుపాదానత్వ" మనుపదముఁ జెప్పుటవలన నైయాయికు లంగీకరించియుండు నీశ్వరునియందు లక్షణమున కతివ్యాప్తి కలుగదు.

శంక:—అతివ్యాప్తిసహితలక్షణము స్వలక్ష్యము నేల సిద్ధము చేయదు?

(15) అతివ్యాప్తి మొదలగు దోషములయొక్క లక్షణములను నిరూపించుట.

సమాధానము:—లక్షణమున కతివ్యాప్తి, అవ్యాప్తి, అసంభవ మను మూఁడుదోషములు గలవు. ఆమూఁడుదోషములయందు నొకదోష మైనను ఏలక్షణమునం దున్నదో ఆలక్షణము దుష్ట మనఁబడును. అదుష్టలక్షణముచేత లక్ష్యముయొక్కసిద్ధి యగుట లేదు. మఱియు నేలక్షణ మామూఁడుదోషములు లేని దగుచున్నదో ఆలక్షణము దుష్టము కాని దనఁబడును. దుష్టముకాని లక్షణముచేతనే లక్ష్యముయొక్కసిద్ధి యగుచున్నది. అందువలన లక్షణమునందుఁ బదములయొక్క నివేశము చేసి యతివ్యాప్తి మొదలగుదోషముల నవశ్యము నివారింపవలయును. అందు, ఏలక్షణము స్వలక్ష్యమునందు వర్తించునదై అలక్ష్యమునందుఁ గూడ వర్తించుచున్నదో యాలక్షణ మతివ్యాప్తిదోషసహితమై యున్నది. ఉదాహరణము—గోవునకు శృంగిత్వలక్షణము ఆగోరూపలక్ష్యమునందు వర్తించునదై మహిషాజాదిరూప మైనయలక్ష్యమందుఁ గూడ వర్తించుచున్నది. అందువలన గోవునకు శృంగిత్వలక్షణ మతివ్యాప్తిదోషసహితమై యున్నది. మఱియు, ఏలక్షణము స్వలక్ష్యముయొక్క యేకదేశమునందు వర్తించుచున్నదో ఆలక్షణ మవ్యాప్తిదోష

సహితమై యున్నది. ఉదాహరణము— గోవునకుఁ గపిలత్వలక్షణముఁ గొన్నిగోవుల యం దున్నది, సర్వగోవులయం దుండుట లేదు, అందువలనఁ గపిలత్వలక్షణ మవ్యాప్తిదోషసహితమై యున్నది. మఱియు నేలక్షణము స్వలక్ష్యమాత్రమునం దే యుండుట లేదో ఆలక్షణ మసంభవదోషసహితమై యున్నది. ఉదాహరణము— గోవునకు ఏకశఫత్వలక్షణము ఒకగోవునందుఁ గూడ నుండుట లేదు, అందువలన అసంభవదోషసహితమై యున్నది. శఫ మనఁగా ఖురము. మఱియు నేపదార్థమున కేలక్షణము చేయఁబడు చున్నదో ఆలక్షణమున కాపదార్థము లక్ష్య మనఁబడును. ఆదువలన, అతివ్యాప్తి మొదలగు సర్వదోషములు లేని దగుటవలనఁ బూర్వోక్త బ్రహ్మముయొక్కతటస్థలక్షణము సమీచీనమై యున్నది.

(16) బ్రహ్మము జగత్తున కభిన్ననిమిత్తోపాదాన మనుటయందు శంకాసమాధానములు.

శంక:—ఒకఁడే బ్రహ్మమునకు జగత్తుయొక్కయుపాదానత్వమును గర్తృత్వమును ఘటిల్లదు. ఏలయన, లోకమునం దారీతిగాఁ జూడఁబడుట లేదు. ఉదాహరణము.—ఘటముయొక్క కర్త యగుకులాలుఁడు ఘటమున కుపాదానకారణ మగుట లేదు. ఆఘటమున కుపాదానకారణ మగుమృత్పిండ మాఘటమునకుఁ గర్త యగుట లేదు. ఇఁక నే మనఁగా, మృత్పిండము ఘటమున కుపాదానకారణమే యగు చున్నది. కులాలుఁడు ఘటమునకుఁ గర్తయే యగుచున్నాఁడు. ఈరీతిగా ఘటాది కార్యములయం దుపాదానకారణమును గర్తయును భిన్నముగానే తెలియఁబడు చున్నది. దృష్టార్థము ననుసరించియే యదృష్టార్థము కల్పింపఁబడు చున్నది. దృష్టార్థమునకు విరుద్ధముగా నదృష్టార్థముయొక్కకల్పన గలుగుట లేదు. ఒకఁడే బ్రహ్మము జగత్తున కుపాదాన మనియును గర్త యనియు సంగీకరించుట యదృష్టార్థముయొక్క కల్పనయై యున్నది. అది దృష్టార్థము లేక యెట్లు సంభవించును? కావున దృష్ట విరుద్ధ మగుటవలన బ్రహ్మ మొకటియే జగత్తున కుపాదాన మనియును గర్త యని యు సంగీకరించుట యసంగతమై యున్నది. మ ఱే మనఁగా, ఈశ్వరుని జగత్తునకుఁ గర్త యనియును ఆయీశ్వరునికన్న భిన్న మగుపరమాణ్వాదికమును జగత్తున కుపాదానకారణ మనియు నంగీకరింపవలయును. ఈయర్థమునందు దృష్టవిరోధము కలుగుట లేదు. మఱియు ఘటాదికార్యములయం దుపాదానకర్తలయొక్క భేద మెల్లరకును బ్రసిద్ధమే యగు చున్నది. ఇట్లు చెప్పుటవలన నీయనుమానము సిద్ధించు చున్నది. “ఇదం జగత్ భిన్ననిమిత్తోపాదానకం, కార్యత్వాత్, ఘటాదివత్ ”—

భావము॥ జగత్తు నుపాదానకారణమును కర్తృరూపనిమిత్తకారణమును భిన్నములుగాఁ గలిగినది, కార్యమగుటవలన, ఘటాదికార్యములవలె.

మఱియు బ్రహ్మమునకు జగత్తుయొక్క యభిన్ననిమిత్తోపాదానత్వము మీరు కల్పించుట లేదు. ఇక నేమనఁగా, “తదైక్షత బహుస్యాం ప్రజాయేయేతి” అను శ్రుతియే యాయర్థమును బోధించుచున్న దని మీరు చెప్పినను, అది ఘటిల్లదు. ఏల యన, పూర్వోక్తరీతిగా దృష్టార్థమునకు విరుద్ధముగా నాశ్రుతికి మీరు చెప్పిన యర్థము సంభవింపదు. మ ఱే మనఁగా, అన్యార్థమే సంభవించుచున్నది. అందువలన బ్రహ్మమునకు జగత్తుయొక్క యభిన్ననిమిత్తోపాదానత్వము ఘటిల్లదు.

సమాధానము:—“తదైక్షత బహుస్యామ్, సోఽకామయత బహుస్యాం ప్రజాయేయేతి”—భావము॥ ఆపరమాత్మదేవుఁడు అనేకరూపము లగుదు నని సంకల్పించెను. ఆపరమాత్మదేవుఁడు అనేకరూపములుగా నుద్భవింతు నని యిచ్ఛించెను. అను నీశ్రుతిచేత నొకఁడే బ్రహ్మమునకు అనేకరూపము లగుదు ననెడి యిచ్ఛ చెప్పఁబడి యున్నది. ఆయిచ్ఛ చేతనముయొక్క ధర్మమే యగుచున్నది. జడముయొక్క ధర్మము కాదు. అందువలన నాశ్రుతియొక్క బలముచేతఁ జేతనబ్రహ్మమునకే జగత్తుయొక్క యుపాదానత్వమును గర్తృత్వమును నిశ్చయింపఁబడు చున్నది. మఱియుఁ దాత్పర్యమును నిశ్చితముచేయు నుపక్రమోపసంహారాది షడ్విధలింగములచేత సర్వవేదాంతవాక్యముల కద్వితీయబ్రహ్మమునందే తాత్పర్యము నిశ్చయింపఁబడు చున్నది. అందువలనఁ బూర్వోక్తానుమానముచేత నాశ్రుత్యర్థము బాధింపఁబడుటలేదు. మ ఱే మనఁగా, ఆశ్రుతికి విరుద్ధములైన ప్రత్యక్షానుమానాదిప్రమాణములే యాభాసరూపత్వమును బొందును. ఉపక్రమాది షడ్విధలింగములయొక్క స్వరూపము ముందు ద్వితీయపరిచ్ఛేదమునందుఁ జెప్పఁబడును. మఱియు, లోకమునం దేకారణమును గార్యమున కభిన్ననిమిత్తోపాదానముగాఁ జూడఁబడుట లేదు, అందువలన జగత్తుయొక్క యుపాదానకారణమునకును నిమిత్తకారణమునకును భేదమే యంగీకరింపవలయు నని వాదిచేతఁ బూర్వమేది చెప్పఁబడినదో యది యసంగతము. ఏల యన, లోకమునం దూర్ణనాభి మొదలగు జంతువులయందు స్వరచిత తంతురూపకార్యమున కభిన్ననిమిత్తోపాదానకారణత్వమే చూడఁబడు చున్నది. అనఁగా నాయూర్ణనాభిజంతువు తంతురూపకార్యమునకుఁ దానే యుపాదానకారణమును దానే కర్తృరూపనిమిత్తకారణము నగు చున్నది. మఱియు, నైయాయికమతమునందు [illegible] [illegible] [illegible] వసంయోగసంబంధ [illegible] యాత్మ

క

యోగము సమవాయసంబంధముచేత నారెంటియందుత్పన్న మగుచున్నది. అందువలన నీశ్వరుఁడా సంయోగమున కుపాదానకారణ మగుచున్నాఁడు. మఱియు నా యీశ్వరుఁడు కార్యమాత్రమునకు నిమిత్తకారణము నగుచున్నాఁడు. అందువలన నా సంయోగరూపకార్యమున కీశ్వరుఁడు నిమిత్తకారణము నగుచున్నాఁడు. ఈరీతిగా నైయాయికు లెట్లు సంయోగరూపకార్యమును గుఱించి యీశ్వరునకు అభిన్ననిమిత్తోపాదానకారణత్వము నంగీకరించుచున్నారో అట్లు మేమును బ్రహ్మమునకు జగత్తుయొక్క అభిన్ననిమిత్తోపాదానకారణత్వము నంగీకరించుచున్నాము. అందువలనఁ బూర్వోక్తదృష్టవిరోధము గూడఁ బ్రాప్తము కాదు. అందుచేత జగత్తుయొక్క యభిన్ననిమిత్తోపాదానకారణత్వము బ్రహ్మమునకుఁ దటస్థలక్షణముగా సంభవించుననునది సిద్ధమైనది.

శంక:—ఎప్పుడొకప్రమాణముచేత బ్రహ్మమునందు జగత్కారణత్వము సిద్ధమగుచున్నదో అప్పుడు పూర్వోక్తతటస్థలక్షణము బ్రహ్మమునందు సంభవించుచున్నది. కారణత్వము సిద్ధింపక పూర్వోక్తలక్షణము సంభవింపదు.

సమాధానము:—బ్రహ్మమునకు జగత్తుయొక్క యుత్పత్తిస్థితిలయకారణత్వము సాక్షాత్ శ్రుతిప్రమాణముచేతను వ్యాసభగవానుల సూత్రముచేతను సిద్ధించుచున్నది. అందు శ్రుతి—“యతో వా ఇమాని భూతాని జాయంతే। యేన జాతాని జీవంతి। యత్ప్రయంత్యభిసంవిశంతి” — భావము॥ ఏబ్రహ్మమునందుండి యీసమస్తభూతము లుత్పన్న మగుచున్నవో, ఉత్పన్నములైన ఈసమస్తభూతములు ఏబ్రహ్మముచేత జీవనమును బొందుచున్నవో, మృత్యువును బొందిన యీ సర్వభూతము లేబ్రహ్మమునందు లయమును బొందుచున్నవో. సూత్రము—“జన్మాద్యస్య యతః”—భావము॥ సర్వజ్ఞత్వమును సర్వశక్తియుఁ గల యేకారణమునందుండి ఈయాకాశాదిప్రపంచముయొక్క యుత్పత్తిస్థితిలయములు గలుగుచున్నవో యది యే బ్రహ్మము. ఇంతపర్యంతము బ్రహ్మముయొక్క తటస్థలక్షణము నిరూపింపఁబడినది.

మఱియుఁ దటస్థలక్షణముయొక్క జ్ఞానము కలిగియు నెంతపర్యంతము బ్రహ్మముయొక్కస్వరూపలక్షణజ్ఞానము గలుగుట లేదో అంతపర్యంతము వాస్తవమైనస్వరూపముచే ఆబ్రహ్మము తెలియఁబడుట లేదు. అందువలన నిఁకఁ దత్పదార్థరూపబ్రహ్మముయొక్కస్వరూపలక్షణము చెప్పఁబడుచున్నది.

(*) (17) తత్పదార్థస్వరూపలక్షణనిరూపణము. (*)

అందు “స్వరూపం సద్వ్యావర్తకం స్వరూపలక్షణమ్” — భావము॥

ఏలక్షణము స్వలక్ష్యముయొక్క స్వరూపమయ్యునై యుండి స్వలక్ష్యమును అన్యపదార్థములనుండి భిన్నము చేయుచున్నదో ఆలక్షణము స్వరూపలక్షణ మనఁబడును. ఉదాహరణము—పృథివికిఁ బృథివీత్వము స్వరూపలక్షణమై యున్నది. జాతివ్యక్తుల కేఁటికిని సిద్ధాంతమునందుఁ దాదాత్మ్యమే యంగీకరింపఁబడి యున్నది. అందువలనఁ బృథివీత్వజాతికిఁ బృథివీవ్యక్తితో తాదాత్మ్యమే యున్నది. అందువలనఁ బృథివీత్వజాతి పృథివియొక్క స్వరూపమయ్యునై ఆపృథివిని జలాదీతరపదార్థములనుండి భిన్నము చేయు చున్నది. అందువలనఁ బృథివీత్వజాతి యాపృథివికి స్వరూపలక్షణమై యున్నది. ఈలాగుననే సత్యజ్ఞానానందములు మూఁడును బ్రహ్మముయొక్క స్వరూపలక్షణమై యున్నవి. ఆసత్యజ్ఞానానందము లనుమూఁడును బ్రహ్మముయొక్క స్వరూపమయ్యునై బ్రహ్మమును అసజ్జడదుఃఖరూపజగత్తునుండి భిన్నము చేయుచున్నది. అందువలన ఆసత్యాదులయందు బ్రహ్మముయొక్క స్వరూపలక్షణత్వము సంభవించు చున్నది.

శంక:—సత్యాదులు బ్రహ్మముయొక్క స్వరూప మని యంగీకరించిన యెడల ఆసత్యాదులయందు బ్రహ్మముయొక్క లక్షణత్వమును బ్రహ్మమునందు ఆసత్యాదిలక్షణములకు లక్ష్యత్వమును కలుగకపోవలయును. ఏల యన, లక్ష్యలక్షణ భావములు భేదముయొక్క అధీనములై యున్నవి. అభేదమునందు లక్ష్యలక్షణభావములు కలుగుట లేదు. అటు గాక, అభేదమునందును లక్ష్యలక్షణభావములు కలుగు నన్న యెడలఁ బృథివియును బృథివికి లక్షణము కావలయును. అట్లే బ్రహ్మమును బ్రహ్మమునకు లక్షణము కావలయును.

సమాధానము:—ఆసత్యాదులు యద్యపి వాస్తవముగా బ్రహ్మముయొక్క స్వరూపమే యగుచున్నవి. తథాపి ఆసత్యాదులయందు బ్రహ్మముయొక్క కల్పితభేదము మేమును అంగీకరించుచున్నాము. ఆకల్పితభేదము నంగీకరించుట చేతనే బ్రహ్మమునకును సత్యాదులకును లక్ష్యలక్షణభావములు సంభవించుచున్నవి. ఈయర్థము పూర్వాచార్యులచేతను జెప్పఁబడి యున్నది. శ్లో. ॥ ఆనందో విషయానుభవో నిత్యత్వం చేతి సంతి ధర్మాః బ్రహ్మణో౽పృథక్త్వేపి పృథగివావభాసంతే ॥— భావము॥ ఆనందము జ్ఞానము నిత్యత్వము అను మూఁడును బ్రహ్మముయొక్క ధర్మములై యున్నవి. ఆమూఁడుధర్మములు వాస్తవముగా బ్రహ్మముకంటె నభిన్నమై యుండియు భిన్నమైన వానివలెఁ బ్రతీతము లగుచున్నవి.

శంక:—ఆసత్యాదిధర్మములు వాస్తవముగా బ్రహ్మమునకన్న నభిన్నములే యైనయెడల అవి బ్రహ్మమునకన్న భిన్నముగా నేకారణముచేతఁ బ్రతీతము లగుచున్నవి?

సమాధానము:—అంతఃకరణమును అయంతఃకరణధర్మము లను సుఖాద్యులవశముచేత అసత్యాదులకు బ్రహ్మమునకన్న పృథక్ప్రతీతి సంభవించుచున్నది. అది యెట్లనఁగా, బాధాభావవిశిష్టచైతన్యము సత్యపదముయొక్క వాచ్యార్థమై యున్నది. వృత్త్యవచ్ఛిన్నచైతన్యము జ్ఞానపదముయొక్క వాచ్యార్థమై యున్నది. ప్రీత్యాదివృత్త్యవచ్ఛిన్నచైతన్యమానందపదముయొక్క వాచ్యార్థమై యున్నది. అందువలన నాసత్యాదులకును బ్రహ్మమునకును వాస్తవముచేత భేదము లేక పోయినను ఉపాధికృతభేద ముండుటచే లక్ష్యలక్షణభావము సంభవించుచున్నది. మఱియు అసత్యాదిపదములు భాగత్యాగలక్షణచేత నఖండబ్రహ్మమునే బోధించుచున్నవి. అందువలన నాలక్షణవాక్యముచేత సత్యాదులకును బ్రహ్మమునకును గుణగుణిభావము సిద్ధింపదు. మఱియు అసత్యాదిపదములయొక్క వాచ్యార్థమునకు భేదము పూర్వము చెప్పఁబడి యున్నది. అందువలన అసత్యాదిపదములయందు పర్యాయత్వమును కలుగదు.

ఇఁక, ఆలక్షణవాక్య మందుండు సత్యాదిపదములయొక్క ప్రయోజనము చెప్పఁబడుచున్నది. అచ్చట «సత్యం బ్రహ్మ» అని యింతమాత్రమే బ్రహ్మముయొక్క స్వరూపలక్షణ మనినయెడల, నైయాయికు లంగీకరించియుండు సత్తాజాతియందు ఆలక్షణమున కతివ్యాప్తి కలుగును. మఱియు లక్ష్యబ్రహ్మమునకు జడత్వము ప్రాప్త మగును. ఆదోషమును నివారించుటకొఱకు లక్షణమునందు «జ్ఞాన» మను పదము చెప్పఁబడినది. అచ్చట అసత్తాజాతియందు జ్ఞానరూపత్వము లేదు. అందువలన అసత్తాజాతియం దాలక్షణమున కతివ్యాప్తి కలుగదు. బ్రహ్మమునందు జడత్వమును కలుగదు «జ్ఞానం బ్రహ్మ" అను నింతమాత్రమే బ్రహ్మముయొక్క లక్షణ మనినయెడల నైయాయికు లంగీకరించి యుండు నాత్మయొక్క జ్ఞానగుణమునందు లక్షణమున కతివ్యాప్తి కలుగును. మఱియు లక్ష్యబ్రహ్మమునకు అనిత్యత్వమును అపురుషార్థత్వమును బ్రాప్త మగును. ఆదోషమును నివారించుటకొఱకు లక్షణమునందు «ఆనంద» మ్మనుపదము చెప్పఁబడినది. అచ్చట అజ్ఞానగుణమునం దానందరూపత్వము లేదు. అందువలన జ్ఞానగుణమునందు ఆలక్షణమున కతివ్యాప్తి కలుగదు. లక్ష్యబ్రహ్మమునకు అపురుషార్థరూపత్వమును గలుగదు. «ఆనందం బ్రహ్మ» యను నింతమాత్రమే బ్రహ్మముయొక్క లక్షణ మనినయెడల విషయజన్యసుఖమునందు ఆలక్షణమున కతివ్యాప్తియును లక్ష్యబ్రహ్మమునకు జడత్వమును బ్రాప్త మగును. ఆదోషమును నివారించుటకొఱకు లక్షణమునందు «జ్ఞాన" మ్మనుపదము చెప్పఁబడినది. విషయసుఖమునందు జ్ఞానరూపత్వము లేదు. అందువలన దానియం దతి

వ్యాప్తియును లక్ష్యబ్రహ్మమునకు జడత్వమును గలుగదు. మఱియు, అలక్ష్యబ్రహ్మమునకు అనిత్యత్వమును నివర్తించుటకొఱకు సత్యమ్మనుపదము చెప్పఁబడినది. ఈ రీతిగా ప్రయోజన ముండుటవలన అసత్యాదిపదములు మూఁడును సార్థకములై యున్నవి. ఇందువలన సత్యము జ్ఞాన మానంద మను మూఁడుధర్మములును చేరి బ్రహ్మముయొక్క స్వరూపలక్షణ మగుచున్నది.

శంక:—ఎప్పుడు బ్రహ్మమునకు సత్యాదిరూపత్వ మేదైన నొకప్రమాణముచేత సిద్ధించు చున్నదో అప్పుడే అసత్యాదులకు బ్రహ్మముయొక్క స్వరూపలక్షణత్వము సిద్ధించును. ఆప్రమాణ మేమి?

సమాధానము:—బ్రహ్మముయొక్క సచ్చిదానందరూపత్వమునందు సాక్షాత్ శ్రుతియును వ్యాసభగవానులసూత్రమును ప్రమాణములై యున్నవి. అందు శ్రుతి.—"సత్యం జ్ఞాన మనంతం బ్రహ్మ, ఆనందో బ్రహ్మ" — భావము॥ బ్రహ్మము సత్యరూప మయ్యును జ్ఞానరూప మయ్యును అనంతరూప మయ్యును ఆనందరూప మయ్యే యున్నది. ఇచ్చట అంత మనఁగా పరిచ్ఛేదము. అది దేనియందు లేదో అది అనంత మనఁబడును అనఁగా దేశపరిచ్ఛేద కాలపరిచ్ఛేద వస్తుపరిచ్ఛేదాఖ్య త్రివిధపరిచ్ఛేదరూప మైనయంతము లేని దేదియో అది అనంత మనఁబడును. అట్టి యనంతత్వము బ్రహ్మమునందే యున్నది. ఈయర్థము అన్యశాస్త్రములందును చెప్పఁబడి యున్నది. శ్లో. "నవ్యాపిత్వా ద్దేశతోఽంతో నిత్యత్వా న్నాపి కాలతః। నవస్తుతోఽపి సార్వాత్మ్యా దానంత్యం బ్రహ్మణి త్రిధా"—భావము॥ బ్రహ్మము సర్వదేశమునందును వ్యాపకమై యున్నది. అందువలన బ్రహ్మమునకు దేశముచేతను అంతము లేదు. మఱియు బ్రహ్మము నిత్య మగుటవలన ఆబ్రహ్మమునకు కాలముచేతను అంతము లేదు. బ్రహ్మము సర్వాత్మరూప మగుటవలన బ్రహ్మమునకు వస్తువుచేతను అంతము లేదు. ఈరీతిగా బ్రహ్మమునందు త్రివిధానంతత్వ మున్నది. మఱియు, వ్యాససూత్రము. "ఆనందాదయః ప్రధానస్య" — భావము॥ ఆనందము సత్యము జ్ఞానము అనునది మొదలగుగుణములు బ్రహ్మముయొక్క స్వరూపములై బ్రహ్మమును గోచరింపఁజేయునవి యగుచున్నవి. అందువలన నిర్గుణబ్రహ్మధ్యానముకొఱకు ఆ యానందాదిగుణములు వేదముయొక్క సమస్తశాఖలయందును ఉపసంహార్యములై యున్నవి. ఈశ్రుతిసూత్రములచేత బ్రహ్మమునకు సత్యజ్ఞానానందరూపత్వము సిద్ధించు చున్నది. ఇందువలన నాసత్యజ్ఞానాదులయందు బ్రహ్మముయొక్క స్వరూపలక్షణత్వము సంభవించు చున్నది.

శంక:—బ్రహ్మమున కీస్వరూపలక్షణము సంభవించినను బూర్వోక్తజగదుత్పత్తిస్థితిలయకారణత్వరూపతటస్థలక్షణము ఘటిల్లదు. ఏల యన, బ్రహ్మము జగత్తుయొక్క ఉపాదానకారణ మనియును నిమిత్తకారణ మనియును మీ రంగీకరించుచున్నారు. దానియందుఁ బ్రథమ మగు నుపాదానకారణత్వమే బ్రహ్మమునకు ఘటిల్లదు. ఏల యన, ఆయుపాదానకారణము ఆరంభకము పరిణామి వివర్తాధిష్ఠానము అనుభేదముచేతఁ ద్రివిధ మగుచున్నది. ఆత్రివిధమునందు బ్రహ్మము నెట్టియుపాదానకారణముగా మీ రంగీకరించుచున్నారు? అందు మీమతమునందు బ్రహ్మ మేకము నద్వితీయము నగుటవలన బ్రహ్మమునకు జగత్తుయొక్క ఆరంభకత్వము ఘటిల్లదు. పరస్పరసంయుక్తానేకద్రవ్యములకే ఆరంభకత్వము గలదు. ఉదాహరణము—నైయాయికమతమునందు పరస్పరసంయుక్తానేకపరమాణువులకే జగత్తుయొక్క ఆరంభకత్వ మున్నది. మఱియు « సాక్షీ చేతాః కేవలో నిర్గుణశ్చ, నిష్కలం నిష్క్రియం శాంతమ్, అవికార్యోయ ముచ్యతే » ఇత్యాదిశ్రుతిస్మృతులచేత బ్రహ్మము నిర్గుణము నిష్క్రియము నిరవయవము నని చెప్పఁబడి యున్నది. అందువలన బ్రహ్మమునకుఁ బరిణామ్యుపాదానత్వమును ఘటిల్లదు. ఏల యన, గుణక్రియాసహితసావయవమైన క్షీరాదికమే దధ్యాదిపరిణామమును బొందుచున్నది. మఱియుఁ దృతీయ మగు వివర్తాధిష్ఠానత్వరూపమైన యుపాదానత్వము గూడ బ్రహ్మమునకు ఘటిల్లదు. ఏల యన, ఘట మున్నది పట మున్నది యని ఘటపటాదిప్రపంచ మెల్లరకును సత్యముగానే అనుభూత మగుచున్నది. అట్టి సత్యప్రపంచమునకు బ్రహ్మముయొక్క వివర్తరూపత్వముచేత మిథ్యాత్వకల్పనయం దేప్రమాణమును లేదు. మఱియుఁ బ్రపంచమునకు మిథ్యాత్వము లేక బ్రహ్మమునకు వివర్తాధిష్ఠానత్వము ఘటిల్లదు. అందువలనఁ బూర్వోక్తత్రివిధోపాదానత్వమునం దేవిధమైన యుపాదానత్వమును బ్రహ్మమునకు ఘటిల్లదు.

మఱియు బ్రహ్మమునకు జగత్తుయొక్క కర్తృత్వము గూడ ఘటిల్లదు. ఏల యన, కార్యోత్పత్తి కనుకూలమైనజ్ఞానేచ్ఛాప్రయత్నములను మూఁటిని గలవాఁడే కర్త యని పూర్వము చెప్పఁబడి యున్నది అచ్చట బ్రహ్మముయొక్క జ్ఞానేచ్ఛాప్రయత్నములు మూఁడును నిత్యములా? లేక అనిత్యములా? నిత్యము లయిన యెడల సర్వకాలములయందును జగత్తున కుత్పత్తియే కావలయును, ఒకకాలమునందును జగత్తుయొక్క ప్రళయము కలుగఁగూడదు. అందువలనఁ బ్రళయమును బ్రతిపాదించునట్టిశాస్త్రములకు విరోధము కలుగును. జ్ఞానాదుల ననిత్యము లనినయెడల జగత్తువలె జ్ఞానేచ్ఛాదులును గార్యరూపములే యగును. అందువలన జ్ఞానాదులకు

బ్రహ్మనిత్యము కలుగకపోవలయును. ఏల యన, బ్రహ్మమునకుఁ బరిణామాభావము పూర్వము చెప్పఁబడి యున్నది. ఈరీతిగా బ్రహ్మమునందుపాదానత్వమును గర్తృత్వమును అసంభవ మగుటచే అభిన్ననిమిత్తోపాదానకారణత్వము ఘటిల్లదు. అందువలనఁ బూర్వము చెప్పఁబడిన జగదుత్పత్తిస్థితిలయకారణత్వరూపతటస్థలక్షణ మసంగతము. మఱియుఁ గారణము లేక కార్యోత్పత్తి కలుగదు, అందువలన నీజగద్రూపకార్యమునకు బ్రహ్మమునకన్న భిన్నమైన యొకకారణ మంగీకరింపవలెయును. అట్టికారణము సత్త్వరజస్తమోనామక త్రిగుణరూపప్రధానమై యున్నది. ఆప్రధానమునందుండియే మహత్తత్త్వాదిక్రమముగా ఈజగత్తుత్పన్న మగుచున్నది. పరిణామి యగుటవలనఁ బ్రధానమునకు జగదుత్పత్త్యాదులయొక్క కారణత్వము సంభవించుచున్నది. మఱియు ఆత్మరూపపురుషుఁ డైననో అసంగుఁడు నిర్వికారుఁడు. అందువలన నాపురుషునియందు జగత్తుయొక్క కారణత్వము ఘటిల్లదు.

సమాధానము:—ఈరీతిగా శంకించుసాంఖ్యులను ఖండించుటకొఱకుఁ బూర్వోక్తతత్పదార్థము విభజింపఁబడుచున్నది. ఆతత్పదార్థము ద్వివిధము. ఒకటి వాచ్యార్థము, మఱియొకటి లక్ష్యార్థము. ఏయర్థము ఏపదముయొక్క శక్తివృత్తి వలనఁ దెలియఁబడుచున్నదో ఆయర్థము ఆపదముయొక్క వాచ్యార్థ మనఁబడును. ఏయర్థము ఏపదముయొక్క లక్షణావృత్తిచేతఁ దెలియఁబడుచున్నదో ఆయర్థము ఆ పదముయొక్క లక్ష్యార్థ మనఁబడును. శక్తిలక్షణలయొక్క స్వరూపము ముందు ద్వితీయపరిచ్ఛేదమునందుఁ జెప్పఁబడును. అందు మాయోపహితచైతన్యము తత్పదముయొక్క వాచ్యార్థము. మాయారహితశుద్ధచైతన్యము తత్పదముయొక్క లక్ష్యార్థము. ఇచ్చట అభిప్రాయ మే మనఁగా, మాయారహితనిర్వికారశుద్ధబ్రహ్మమునకు జగదుపాదానత్వము సంభవింపక పోయినను మాయోపహితబ్రహ్మమున కుపాదానత్వము సంభవించుచున్నది. ఆయుపాదానత్వమును ఆరంభకత్వరూపముగాని పరిణామిత్వరూపముగాని కాదు. మ ఱే మనఁగా వివర్తాధిష్ఠానత్వరూపమై యున్నది. అచ్చట 'నధిష్ఠానవస్తువుయొక్క యథార్థముకాని వేఱురూపము వివర్త మనఁబడును. ఎట్లు రజ్జుశుక్త్యాద్యధిష్ఠానములకు వాస్తవముకాని సర్పరజతాదులు వేఱురూపములై యున్నవో అట్లు బ్రహ్మమునకును ఈజగత్తు వాస్తవముకాని వేఱురూపమై యున్నది. అట్టి జగద్రూపవివర్తాధిష్ఠానత్వ మామాయోపహితబ్రహ్మమునకు సంభవించుచున్నది.

మఱియు, ఘట మున్నది పట మున్నది—ఇత్యాద్యనుభవములచేత జగత్తుయొక్క సత్యత్వమే సిద్ధించుచున్నది. అందువలన బ్రహ్మముయొక్క వివర్తత్వ

ముచేత జగత్తునందు మిథ్యాత్వము సంభవించ దని వాదిచేత పూర్వ మెట్టి చెప్పఁబడినదో యది యసంగతము. ఏల యన, ఆయనుభవము ఘటపటాద్యులయందు దుండు నధిష్ఠానచైతన్యముయొక్క సత్యత్వమునే విషయము చేయుచున్నది గాని యాఘటాద్యులయొక్క సత్యత్వమును విషయము చేయుట లేదు. అందువలన ఆయనుభవము ప్రపంచముయొక్క మిథ్యాత్వమునకు బాధకము గాదు. మఱియు "నేహ నానాస్తి కించన" అనుశ్రుతి బ్రహ్మమునకన్న వేరైన సర్వప్రపంచమును నిషేధించుచున్నది. అందువలన, ప్రపంచమునకు స్వతస్సత్త సంభవింపదు. మఱియు నావాదిచేత జగత్తుయొక్క మిథ్యాత్వమునం దేప్రమాణాభావము చెప్పఁబడినదో యదియు నసంగతము. ఏకారణముచేత ననఁగా "వాచారంభణం వికారో నామధేయమ్" అనుశ్రుతియే సాక్షాత్తుగా జగత్తుయొక్క మిథ్యాత్వమును చెప్పుచున్నది. మఱియు బ్రహ్మమునకు జగత్తుయొక్క యుపాదానత్వ మవశ్య మంగీకరింపవలయును. ఎట్లన "యత్ప్రయన్త్యభిసంవిశన్తి" యనుశ్రుతి ఆబ్రహ్మమునందే జగత్తుయొక్క లయము చెప్పియున్నది. ఏకార్య మేకారణమునందు లయ మొందుచున్నదో యాకార్యమునకు నాకారణ ముపాదానమే యగును. ఎట్లు ఘటాదికార్యములు మృత్తికాదికారణములయందే లయ మగుటవలన ఆఘటాదికార్యములకు మృత్తికాదికారణము లుపాదానములుగానే చూడఁబడుచున్నవో అట్లు శ్రుతిప్రతిపాదింపఁబడిన జగత్తుయొక్క లయమున కాధార మగుటవలన బ్రహ్మమునకు జగత్తుయొక్క యుపాదానత్వ మవశ్య మంగీకరింపవలయును. లేక "బహుస్యాం ప్రజాయేయ" అను శ్రుతిచేత బ్రహ్మమే యనేక మగుట చెప్పఁబడి యున్నది. మఱియు లోకమునందు మృత్తికాద్యుపాదానకారణములకే ఘటశరావాదిరూపానేకత్వము చూడఁబడుచున్నది. ఈకారణముచేతను బ్రహ్మమునకు జగత్తుయొక్క యుపాదానత్వము సంభవించుచున్నది. మఱియు సాంఖ్యవాదిచేతఁ బ్రధానమునకు జగత్తుయొక్క యుపాదానత్వ మంగీకరింపఁబడి యున్నది. అది యుక్తము కాదు. ఏల యన, ఆప్రధానము జగత్తున కుపాదానకారణ మనుటయం దొక ప్రమాణమును లేదు. అనఁగా, ఒకశ్రుతియందును త్రిగుణాత్మకప్రధానము జగత్తున కుపాదానముగాఁ జెప్పఁబడ లేదు. మఱి యేమనఁగా, "ఆత్మన ఆకాశః సంభూతః" ఇత్యాదిసమస్తశ్రుతులయందును చేతనబ్రహ్మమునకే జగత్తుయొక్క యుపాదానత్వము చెప్పఁబడి యున్నది. యద్యపి ఈశ్రుతిచేత నాత్మకే జగత్తుయొక్క యుపాదానత్వము ప్రతీత మగుచున్నది. బ్రహ్మమున కుపాదానత్వము ప్రతీత మగుట లేదు. తథాపి "తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశత్" ఇత్యాదిశ్రుతులయందు బ్రహ్మమునకే

భావముచేత జగత్తునందు ప్రవేశము చెప్పఁబడి యున్నది. అందువలన నీయాత్మ బ్రహ్మముకన్న భిన్నము కాదు. మఱే మనఁగా, ఆబ్రహ్మమే యాత్మశబ్దముచేఁ జెప్పఁబడినది. అందువలన ఈయాత్మ జగత్తునకు నుపాదానకారణ మనుటచేతను బ్రహ్మమునకే యుపాదానత్వము సిద్ధించు చున్నది. లేక “తదైక్షత సో౽కామయత బహుస్యాం ప్రజాయేయ” ఇత్యాదిశ్రుతులయందు అనేకరూపములగుటకుఁ గారణమునందు సంకల్పముయొక్క కర్తృత్వమును నిచ్ఛయొక్క కర్తృత్వమును జెప్పఁబడి యున్నవి. దానిచేతను బ్రహ్మమునకే యుపాదానత్వము సిద్ధించు చున్నది. ప్రధానమున కుపాదానత్వము సిద్ధించుట లేదు. ఏలయన, అసంకల్పేచ్ఛలయొక్క కర్తృత్వము చేతనముయొక్క ధర్మములే యగును, జడముయొక్క ధర్మములు కావు. వీరంగీకరించియుండు ప్రధానము జడమై యున్నది. అందువలన ఆప్రధానమునందు సంకల్పేచ్ఛలయొక్క కర్తృత్వము సంభవింపదు. అందువలన బ్రహ్మమునకే జగత్తుయొక్క యుపాదానత్వ మున్నది. ప్రధానమునకు లే దనునది సిద్ధ మైనది.

ఎట్లు మాయోపహితబ్రహ్మమునకు జగత్తుయొక్క యుపాదానత్వము సంభవించు చున్నదో అట్లు జగత్తుయొక్క కర్తృత్వమును ఆమాయోపహితబ్రహ్మమునకే సంభవించు ననునది పూర్వము చెప్పఁబడి యున్నది. మాయోపహితేశ్వరునియొక్క జ్ఞానేచ్ఛాప్రయత్నము లను మూఁడును ఉత్పత్తినాశరహితములై యున్నవి. అట్టి జ్ఞానేచ్ఛాప్రయత్నవిశిష్ట మైనకర్తృత్వమున కాశ్రయత్వము యద్యపి నిర్వికారశుద్ధబ్రహ్మమునకు సంభవించుట లేదు. తథాపి ఆమాయోపహితబ్రహ్మమునకు సంభవించు చున్నది. ఆకారణముచేత, అనఁగా ఆమాయోపహితబ్రహ్మమునకే సర్వజగత్తుయొక్క వివర్తాధిష్ఠానత్వ మున్నది. అందువలనఁ బూర్వోక్తదోషము ప్రాప్తమగుట లేదు. ఇందుచేతఁ బూర్వోక్తాభిన్ననిమిత్తోపాదానకారణత్వము బ్రహ్మమునకు తటస్థలక్షణముగా సంభవించు ననునది సిద్ధ మైనది.

(18) మాయయొక్క స్వరూపలక్షణప్రమాణములందు శంకాసమాధానములు.

శంక:—మాయచేత నుపహిత మైనబ్రహ్మము జగత్తునకుఁ గారణమై యున్న దనిన, ఆమాయ యెట్టివస్తువు? అనఁగా, ఆమాయయొక్క స్వరూపము లక్షణము ప్రమాణ మనుమూఁడును నిరూపించుటకు సాధ్యము కానందువలన ఆమాయ యొకవస్తువు కాదు. ఆమాయయొక్క స్వరూపము లక్షణము ప్రమాణము అను మూఁటియొక్క అసంభవము క్రమముగా నిరూపింపఁబడును. ఆమాయ సత్యమా? లేక

మిథ్యయా? అచ్చట సత్య మనుప్రథమపక్షమునందును ఆమాయ బ్రహ్మమునకన్న భిన్నమా? లేక యభిన్నమా? భిన్న మనుప్రథమపక్ష మంగీకరించినయెడల "ఏక మేవా ద్వితీయం బ్రహ్మ" అనుశ్రుతికి విరోధ మగును. ఏల యన, ఈశ్రుతి బ్రహ్మమును అద్వితీయ మని చెప్పుచున్నది. బ్రహ్మమునకు భిన్న మైనమాయ సత్య మైనయెడల బ్రహ్మమున కద్వితీయత్వము ఘటిల్లదు. లేక "అసంగో నహి సజ్జతే" ఇత్యాదిశ్రుతులయందు బ్రహ్మము అసంగ మని చెప్పబడి యున్నది. అట్టి అసంగ బ్రహ్మమునకు దేనితోడను సంబంధము సంభవింపదు. ఆసంబంధము లేక బ్రహ్మమునందు మాయోపహితత్వమే ఘటిల్లదు. లేక, బ్రహ్మమునకు మాయతో నెట్టిసంబంధ మున్నది? సంయోగసంబంధమా? లేక సమవాయసంబంధమా? లేక తాదాత్మ్యసంబంధమా? లేక భేదాభేదసంబంధమా? అచ్చట సంయోగ మనుప్రథమపక్షము ఘటిల్లదు. ఏల యన, ఆసంయోగము అవ్యాప్యవృత్తి యగుటవలన సావయవద్రవ్యములయొక్క ధర్మ మగుచున్నది. ఉదాహరణము—పక్షికి వృక్షముతో సంయోగ మున్నది, ఆసంయోగము వృక్షముయొక్క సర్వదేశమునం దుండదు. మఱే మనగా, వృక్షముయొక్క శాఖ యగు నేకదేశమునందే ఆసంయోగ మున్నది. మూలాదిదేశములయందు లేదు. అందువలన ఆసంయోగము అవ్యాప్యవృత్తి యగుచున్నది. ఈకారణముచేతనే సంయోగము ఆపక్షివృక్షాదిసావయవద్రవ్యములయొక్క ధర్మమే యగుచున్నది. బ్రహ్మమో నిరవయవము. అందువలన బ్రహ్మమునకు మాయతో సంయోగసంబంధము ఘటిల్లదు. ద్వితీయ మగు సమవాయపక్షమును ఘటిల్లదు. ఏల యన, ఆసమవాయసంబంధము మీమాంసమునం దంగీకరింపబడుట లేదు. గుణగుణులు క్రియాక్రియావంతములు జాతివ్యక్తులు అవయవావయవులు ఇవి మొదలగువానికే సమవాయసంబంధ మున్నది. ఆగుణగుణిభావాదులు బ్రహ్మమాయలయందు లేవు. అందువలన బ్రహ్మమునకు మాయతో అసమవాయసంబంధము ఘటిల్లదు. తృతీయ మగు తాదాత్మ్యపక్షమును ఘటిల్లదు. ఏల యన, భేదరహితపదార్థములకే ఆతాదాత్మ్య ముండును, బ్రహ్మము మాయ అను రెంటును పరస్పరము భేదసహితములు. అందువలన ఆరెంటికిని బరస్పరతాదాత్మ్యము ఘటిల్లదు. చతుర్థ మగుభేదాభేదపక్షమును ఘటిల్లదు. ఏల యన భేదాభేదములు రెండును బరస్పరము విరుద్ధ మగుటవలన ఏకాధికరణమం దుండవు. ఈరీతిగా బ్రహ్మమునకు మాయతో సంబంధము నిరూపించుటకు సాధ్యము కానందున బ్రహ్మమునందు మాయోపహితత్వము ఘటిల్లదు మఱియు ఆమాయ బ్రహ్మముతో అభిన్న మను ద్వితీయపక్ష మంగీకరించినయెడల, అదియును ఘటిల్లదు. ఏల యన, బ్రహ్మ

కాా చేతనము, మాయ జడము, జడచేతనములకు అభేదము ఘటిల్లదు. మఱియు, మాయ మిథ్య యను అద్వైతీయపక్షమంగీకరించినయెడల, అదియును ఘటిల్లదు, ఏల యన, మాయ మిథ్య యగుటచే ఆమాయావిశిష్టేశ్వరునకును మిథ్యాత్వము ప్రాప్తమగును. ఈశ్వరుఁడును మిథ్య యని యంగీకరించినయెడల, ఈశ్వరజ్ఞానము చేత మోక్షప్రాప్తిని చెప్పు ట్టిమోక్షశాస్త్ర మప్రమాణ మగును. ఏకారణముచేత ననఁగా, మిథ్యావస్తువుయొక్క జ్ఞానముచేత మోక్షప్రాప్తి ఘటిల్లదు ఈరీతిగా ఆ మాయయొక్క స్వరూపము నిరూపించుటకు సాధ్యము కాని దగును. ఆమాయను నిరూపించుటకు సాధ్యము కాక పోవుటచే ఆమాయయొక్క లక్షణమును నిరూపించుటకు సాధ్యము కానిదే యగును. ఏల యన ధర్మి యుండినప్పుడే దానియొక్క ధర్మములు విచారింపఁబడు చున్నవి. ధర్మిని నిరూపించుటకు సాధ్యము కానప్పుడు ఆధర్మియొక్క అసాధారణధర్మరూపలక్షణమును నిరూపించుటకు అత్యంతము దుస్సాధ మగును. మాయను నిరూపించుటకు సాధ్యము కానందున ఆమాయయందు ప్రమాణమును నిరూపించుటయు దుస్సాధమే యగును. ఏకారణముచేత ననఁగా, విషయము లేక యొక ప్రమాణము నా బవర్తించుట లేదు. ఈరీతిగా స్వరూపము లక్షణము ప్రమాణము లనుమాటచే మాయను నిరూపించుట కసాధ్య మగుటవలన ఆమాయోపహితచైతన్యమునకుఁ దత్పదముయొక్క వాచ్యార్థత్వము సంభవింపదు

ఇట్లు శంక కలుగఁగా, ఇఁక స్వరూపము లక్షణము ప్రమాణము అను మాటచే మాయను నిరూపించుటకొఱకు ప్రథమమున దానియుపోద్ఘాతముచేత దృష్టాంతసహితముగాఁ బరమాత్మయందు సామాన్యముగా అధ్యాసము నిరూపింపఁబడు చున్నది ముందు చెప్పఁదగిన యర్థమును బుద్ధియందుంచుకొని ఆయర్థము సిద్ధించుట కొఱకుఁ బ్రథమము అన్యార్థమును జెప్పుట యుపోద్ఘాత మనఁబడును.

(19) పరమాత్మయందు సామాన్యముగా అధ్యాసము చెప్పుట.

ఎట్లు శుక్తిరజ్జ్వాదులయందు రజతసర్పాదులు కల్పితము లగుచున్నవో అట్లు చేతనమునందచేతనము కల్పిత మగుచున్నది

శంక:—చేతనమునందచేతనము కల్పిత మనునర్థమునందుఁ బ్రమాణ మేమి?

సమాధానము:—ఈయర్థమునందు శ్రుతార్థాపత్తియే ప్రమాణము, శ్రుత మగువాక్యార్థమునకు అనుపపత్తి యగుటవలన అన్యార్థకల్పన శ్రుతార్థాపత్తి యనఁబడును. అది చెప్పఁబడు చున్నది. « ఇదం సర్వం య దయ మాత్మా, ఆత్మై

వేదం సర్వమ్, పురుష ఏవేదం విశ్వమ్, సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ, వాసుదేవః సర్వమ్, నారాయణః సర్వ మిదం పురాణః" ఇవి మొదలగు ననేకశ్రుతిస్మృతివాక్యముల యందుఁ జేతనమున కన్య మగు నచేతనముయొక్క యభావమే ప్రతిపాదింపఁబడి యున్నది. పూర్వోక్తశ్రుతివచనములయందు "ఇదం సర్వమ్" అనువాక్యముచేత ప్రత్యక్షాదిప్రమాణములచే సిద్ధింపఁబడి యుండు నీయాకాశాదిజడజగత్తు చెప్పఁబడు చున్నది. మఱియు ఆత్మబ్రహ్మము పురుషుఁడు వాసుదేవుఁడు నారాయణుఁడు అను శబ్దములచేత అద్వితీయుమును సర్వమునకు సాక్షియును బ్రత్యగ్రూపము నైన పరమాత్మ చెప్పఁబడు చున్నది. అచ్చట ప్రథమశ్రుతియందుండు ప్రపంచముయొక్క వాచక మైన "ఇదం సర్వమ్" అనుశబ్దమునకును బరమాత్మయొక్క వాచక మైన "ఆత్మా" యనుశబ్దమునకును సామానాధికరణ్యము ప్రతీత మగుచున్నది. అచ్చట జడమగుజగత్తునకును జేతన మగునాత్మకును వాస్తవమున నేకత్వము సంభవింపదు. అందువలనఁ జేతనాఽచేతనముల కభేదప్రతిపాదకత్వరూపముఖ్యసామానాధికరణ్య మీస్థానమునందు సంభవింపదు. మఱేమనఁగా, ఎట్లు "యో ఽయంచోరః స స్థాణుః" అనువచనమునందు చోరస్థాణువు లను రెండుశబ్దములకును బాధసామానాధికరణ్య మున్నదో అట్లు పూర్వోక్తశ్రుతులయందు ఆత్మ, సర్వము అను రెండు పదములకును బాధసామానాధికరణ్యమే యున్నది. అనఁగా, దృష్టాంతవాక్యమునందుండు చోరస్థాణువు లను రెండుపదములయొక్క సామానాధికరణ్యముచేత స్థాణువునకు వేఱుగాఁ జోరునియొక్క యభావ మెట్లు ప్రతీత మగుచున్నదో, అట్లు దార్ష్టాంతికశ్రుతివాక్యములయందును ఆత్మ సర్వము అను రెండుపదములయొక్క సామానాధికరణ్యముచేత ఆత్మకు భిన్నముగా సర్వజడరూపజగత్తుయొక్క అభావము ప్రతీత మగుచున్నది. అనఁగా, ప్రపంచాఽభావసహితము ఆత్మ అనుజ్ఞానము ఆశ్రుతివాక్యముచేత కలుగుచున్నది. ఎప్పుడు జడప్రపంచము బ్రహ్మమునందుఁ గల్పిత మని యంగీకరింపఁబడుచున్నదో అప్పుడే అజడప్రపంచముయొక్క అభావము సంభవించును. ప్రపంచము కల్పితము గా దన్నయెడ దానియొక్క యభావము సంభవింపదు. అందువలన ఆశ్రుత్యుక్తజడప్రపంచాభావము స్వప్రతియోగి యైన జడప్రపంచమునకుఁ గల్పితత్వము లేక యనుపపన్న మగుటవలన అజడప్రపంచమునకుఁ గల్పితత్వము కల్పింపఁబడు చున్నది. ఈరీతిగా శ్రుతార్థాపత్తిచేతనే చేతనమునందు అచేతనముయొక్క కల్పితత్వము నిశ్చిత మగుచున్నది. ఈరీతి యగునర్థము పూర్వోక్తేతరశ్రుతిస్మృతివాక్యములకును నెఱుఁగవలయును.

శంక:—పూర్వము చేతనమునందు అచేతనము కల్పిత మనఁబడినది. అచ్చట చేతన మనునది యెట్టివస్తువు? అచేతన మనునది యెట్టివస్తువు?

సమాధానము:—నిత్యశుద్ధబుద్ధముక్తసత్యపరమానందాద్వయబ్రహ్మము చేతన మనఁబడును. అజ్ఞానాదిజడసమూహ మంతయు నచేతన మనఁబడును.

(20) బ్రహ్మముయొక్క విశేషణఫలప్రమాణముల నిరూపణము

ఇఁక బ్రహ్మముయొక్క నిత్యాదిన ప్తవిశేషణములయొక్క ఫలమును వానికి శ్రుతిప్రమాణమును జెప్పఁబడును. బ్రహ్మమునందు వాస్తవముచే ననాత్మవస్తువుయొక్క తాదాత్మ్యము లేకపోయినను భ్రమచేత నాబ్రహ్మమునం దనాత్మవస్తువుయొక్క తాదాత్మ్యము ప్రతీత మగుచున్నది. భ్రమసిద్ధతాదాత్మ్యమును నిత్యాది విశేషణములు నివారించు చున్నవి. దానియందును గార్యప్రపంచముయొక్క తాదాత్మ్యమును నిత్య మనువిశేషణము నివారించు చున్నది. బ్రహ్మమునకు నిత్యత్వము "ఆకాశవ త్సర్వ గతశ్చ నిత్యః" అనునది మొదలైన శ్రుతిప్రమాణములచేతనే సిద్ధ మగుచున్నది. మఱియు ఆకార్యప్రపంచధర్మములయొక్క తాదాత్మ్యమును "శుద్ధ" మనువిశేషణము నివారించు చున్నది. బ్రహ్మమునకు శుద్ధత్వము "అస్నావిరం శుద్ధ మపాప విద్ధమ్" అనునది మొదలగు శ్రుతిప్రమాణములచేతనే సిద్ధ మగుచున్నది. రాగద్వేషాదివికారరహితత్వ మేదియో అదియే బ్రహ్మమునందు శుద్ధత్వమై యున్నది. మఱియు, కారణరూప మైనయజ్ఞానముయొక్క తాదాత్మ్యమును బుద్ధ మనువిశేషణము నివారించు చున్నది. సర్వథా యేకరసజ్ఞానరూపత్వము బుద్ధత్వ మనఁబడును. బ్రహ్మమునకు బుద్ధత్వము "ప్రజ్ఞాన ఘనః" అనునది మొదలగు శ్రుతిప్రమాణములచేతనే సిద్ధమై యున్నది మఱియు అజ్ఞానకృతావరణాదులయొక్క తాదాత్మ్యమును ముక్త మనువిశేషణము నివారించు చున్నది బంధరహితత్వము ముక్తత్వ మనఁబడును. బ్రహ్మమునకు ముక్తత్వము "విముక్తశ్చ విముచ్యతే" ఇత్యాది శ్రుతిప్రమాణములచేతనే సిద్ధించు చున్నది. మఱియు మిథ్యాత్వమును సత్య మనువిశేషణము నివారించు చున్నది. త్రికాలములయందును ఏది యబాధితమై యున్నదో అది సత్య మని చెప్పఁబడును. బ్రహ్మమునకు సత్యత్వము "సత్యం జ్ఞాన మనంతం బ్రహ్మ, సదేవ సోమ్యేద మగ్ర ఆసీత్" ఇత్యాది శ్రుతిప్రమాణముల చేతనే సిద్ధ మగుచున్నవి. మఱియు ఆనంద మనువిశేషణము బ్రహ్మముయొక్క పురుషార్థత్వమును చెప్పుచున్నది. బ్రహ్మమునకు ఆనందరూపత్వము "ఆనందో బ్రహ్మేతి వ్యజానాత్, విజ్ఞాన మానందం బ్రహ్మ" ఇత్యాది శ్రుతిప్రమాణములచేతనే సిద్ధ

మగుచున్నది. మఱియు అద్వయ మనువిశేషణము బ్రహ్మముయొక్క యఖండైక రసత్వమును జెప్పుచున్నది. ద్వైతము లేనిది అద్వయ మనఁబడును. అనఁగా భేద వాదులచేత కల్పింపఁబడిన యేపంచవిధభేదము లున్నవో ఆభేదములు లేనిది అద్వయ మనఁబడును ఆపంచవిధభేదము లేవి యనఁగా—జీవులయొక్క పరస్పరభేదము, జీవేశ్వరద్వయముయొక్క పరస్పరభేదము, ఘటాదిజడపదార్థములయొక్క పరస్పర భేదము, ఈశ్వరునకును జడజగత్తునకును గల పరస్పరభేదము, జీవునకును జడజగత్తునకును గల పరస్పరభేదము. ఈప్రకారముగా జీవేశ్వరాదిరూపప్రతియోగుల యొక్క భేదముచేత నాభేదములు పంచవిధములై యున్నవి. ఆసర్వభేదములును గల్పితములై యున్నవి. అందువలన ఆపంచవిధభేదరహితత్వము బ్రహ్మమునందు సంభవించుచున్నది. లేక, సజాతీయభేదము విజాతీయభేదము స్వగతభేదము లను నీత్రివిధభేదములు లేనిది అద్వయ మనఁబడును. బ్రహ్మమునకు అద్వయరూపత్వము "ఏక మేవా ద్వితీయమ్" ఇత్యాదిక శ్రుతిప్రమాణములచేతనే సిద్ధించు చున్నది.

శంక:—పూర్వము అజ్ఞానాది జడసమూహ మచేతన మనఁబడినది. అచ్చట ఆయజ్ఞానముయొక్కస్వరూపము ఏది? లక్షణ మేది? ప్రమాణ మేది?

ఈశంకకు సమాధానార్థమై యిఁకఁ గ్రమముగా ఆయజ్ఞానముయొక్క స్వరూపమును లక్షణమును ప్రమాణమును చెప్పఁబడుచున్నది.

((౨) అజ్ఞానముయొక్క స్వరూపలక్షణప్రమాణముల నిరూపణము.)

ఆయజ్ఞానము త్రిగుణాత్మకమై యున్నది. అనఁగా సత్త్వరజస్తమము లను త్రిగుణములు ఆత్మగా (స్వరూపముగా) గలిగిన దేదియో అది త్రిగుణాత్మక మగు నజ్ఞానము. అచ్చట ఆయజ్ఞానముయొక్క కార్యభూతజగత్తునందు సుఖదుఃఖమోహ రూపత్వము ప్రత్యక్షముగాఁ బ్రతీత మగుచున్నది. ఆసుఖాదిత్రయము క్రమముగా సత్త్వాదిత్రిగుణములయొక్క పరిణామములే యగును. కారణముయొక్క సమాన స్వభావముతోఁ గూడినదే కార్యమై యున్నది. అందువలన జగద్రూపకార్యము నందుఁ ద్రిగుణరూపత్వమును జూచి కారణభూతాజ్ఞానమునందును ఆత్రిగుణరూపత్వము కల్పింపఁబడు చున్నది. మఱియు "అజా మేకాం లోహిత శుక్ల కృష్ణామ్" అను శ్రుతియును ఆయజ్ఞానము త్రిగుణరూప మని చెప్పుచున్నది. ఈరీతిగా అజ్ఞానము యొక్కస్వరూపము చెప్పఁబడినది.

ఇఁక ఆయజ్ఞానముయొక్కలక్షణము చెప్పఁబడుచున్నది. "సదసద్విలక్షణ మజ్ఞానమ్" భావము.॥ సత్యపదార్థముకన్నను అసత్యపదార్థముకన్నను విలక్షణ మై

కది యేదియో అది యజ్ఞాన మనఁబడును. అనఁగా, సత్య మనియును అసత్య మనియును నిరూపించుటకు సాధ్యము కానిది అజ్ఞాన మనఁబడును. అచ్చట అజ్ఞానము సత్య మని అంగీకరించినయెడల సత్యమైన బ్రహ్మమువలె ఆయజ్ఞానమునకు నాశము లేక యుండవలయును. అయితే ఆయజ్ఞానము బ్రహ్మజ్ఞానముచేత నష్ట మగుచున్నది. అందువలన ఆయజ్ఞానము సత్యరూప మని నిరూపించుటకు సాధ్యము గాదు మఱియు ఆయజ్ఞానము అసత్య మని అంగీకరించినయెడల అసత్య మైనవంధ్యాపుత్రునివలె ఆయజ్ఞానము ప్రత్యక్షము గాకపోవలయును. ఆయజ్ఞానమో నేను బ్రహ్మము నెఱుంగను అను ప్రత్యక్షానుభవమునకు విషయముగానే ప్రతీత మగుచున్నది. అందువలన ఆయజ్ఞానము అసత్యరూప మనియును నిరూపించుటకు సాధ్యము గాదు. ఈకారణముచేత ఆయజ్ఞానమును అనిర్వచనీయ మందురు. అచ్చట « అసద్విలక్షణ మజ్ఞానమ్ » అను నింతమాత్రమే ఆయజ్ఞానమునకు లక్షణ మనినయెడల వంధ్యాపుత్రా ద్యసత్యపదార్థములకన్న విలక్షణ మైన సత్యబ్రహ్మమునందు ఆలక్షణమున కతివ్యాప్తి కలుగును. ఆయతివ్యాప్తి దోషమును నివారించుటకొఱకు లక్షణమునందు « సద్విలక్షణ » మనుపదము చెప్పఁబడినది. బ్రహ్మము సత్తుకన్న విలక్షణము కాదు. అందువలన దానియం దతివ్యాప్తి గలుగదు. మఱియు « సద్విలక్షణ మజ్ఞానమ్ » అను నింతమాత్రమే ఆయజ్ఞానమునకు లక్షణ మనినయెడల సత్యబ్రహ్మముకన్న విలక్షణ మైన వంధ్యాపుత్రా ద్యసత్యపదార్థములయందు ఆలక్షణమునకు అతివ్యాప్తి కలుగును. ఆయతివ్యాప్తిదోషమును నివారించుటకొఱకు లక్షణమునందు అసద్విలక్షణ మ్మను పదము చెప్పఁబడినది. ఆవంధ్యాపుత్రాదికము అసత్తుకన్న విలక్షణము కాదు. అందువలన దానియం దతివ్యాప్తి కలుగదు. వాస్తవముగా విచారించిచూచినయెడల « సద్విలక్షణ మజ్ఞానమ్ » అను నింతమాత్రమే అజ్ఞానమునకు లక్షణముగా సంభవించుచున్నది. అసత్తనుపదము వ్యర్థమే యగును. ఎట్లన, అసద్వస్తు వొకటి యుండినయెడల దానికి అసత్త్వమే సంభవింపదు. అసద్వస్తువే యేదియు లేకుండునపుడు దేనియందు లక్షణమున కతివ్యాప్తి కలుగును? అందువలన నజ్ఞానముయొక్క లక్షణమునందు అసద్విలక్షణ మనుపదము గ్రంథకర్త చెప్పుట కేవలము శిష్యులయొక్క బుద్ధివృద్ధికొఱ కని గ్రహింపవలయును.

శంక:—ఎట్లు అజ్ఞానము సద్విలక్షణమో అట్లు ఈకార్యప్రపంచము గూడ సద్విలక్షణమే యగును. అందువలనఁ గార్యప్రపంచమునందు ఆయజ్ఞానముయొక్క లక్షణమున కతివ్యాప్తి కలుగుచున్నది.

సమాధానము:—ఉక్తలక్షణమునందు అనాది అనుపదమును చెప్పుట వలన నతివ్యాప్తి కలుగదు. అనఁగా, "సద్విలక్షణ మనాది అజ్ఞానమ్" అనునది అజ్ఞానముయొక్క లక్షణమై యున్నది. కార్యప్రపంచమునందు అనాదిత్వము లేదు. అందువలనఁ బ్రపంచమునందు ఆలక్షణమున కతివ్యాప్తి కలుగదు.

శంక:—ఈలక్షణమునకును జీవేశ్వరులయం దతివ్యాప్తియే కలుగును. ఎట్లన, జీవేశ్వరులు కల్పితు లగుటవలన సత్తుకన్న విలక్షణులును అనాదులు నగుదురు. "జీవేశా వాభాసేన కరోతి" అను శ్రుతివచనముచేతను "మాయాభాసేన జీవేశౌ కరోతీతి శ్రుతత్వతః । కల్పితావేవ జీవేశౌ తాభ్యాం సర్వం ప్రకల్పితమ్" అను విద్యారణ్యస్వాములయొక్క వచనముచేతను ఆజీవేశ్వరులయందుఁ గల్పితత్వమే సిద్ధించుచున్నది మఱియు "జీవేశౌచ విశుద్ధా చి ద్విభాగస్తు తయో ర్ద్వయోః । అవిద్యా తచ్చితో ర్యోగః షడస్మాక మనాదయః" — భావము: జీవుఁడు, ఈశ్వరుఁడు, శుద్ధచైతన్యము, ఈమూఁటియొక్క పరస్పరభేదము, అవిద్య, ఆయవిద్యకు చేతనముతోఁ గలసంబంధము అను షట్పదార్థములు మామతమునం దనాదులై యున్నవి. అను ఈసాంప్రదాయికవచనముచేత జీవేశ్వరులయం దనాదిత్వము సిద్ధించుచున్నది. అందువలన ఆజీవేశ్వరులయం దుక్తలక్షణముయొక్క యతివ్యాప్తి వజ్రలేపమై యున్నది.

సమాధానము:—ఆయతివ్యాప్తిదోషమును నివారించుటకొఱకు ఆలక్షణమునందు "జ్ఞాననివర్త్యమ్" అనుపదమును మేము చెప్పుచున్నాము "యతో జ్ఞాన మజ్ఞానస్యైవ నివర్తకమ్" అనువచనముచేత శ్రీపంచపాదికాచార్యులు జ్ఞానముచేతఁ గేవల మజ్ఞానమాత్రముయొక్క నివృత్తియే చెప్పియున్నారు. అన్యముయొక్క నివృత్తిని చెప్పలేదు జీవేశ్వరాదిభావములయొక్క నివృత్తియో ఆయజ్ఞానముయొక్క నివృత్తిచేతనే కలుగుచున్నది. అందువలన జీవేశ్వరులయందు జ్ఞానముచేత నివర్త్యత్వము లేదు. అందువలన జీవేశ్వరులయందుఁ బూర్వోక్తలక్షణమున కతివ్యాప్తి కలుగదు. ఇందువలన ఆయజ్ఞానమునకు "సద్విలక్షణ మనాది జ్ఞాననివర్త్య మజ్ఞానమ్" అనులక్షణము సిద్ధించుచున్నది.

లేక "అనా ద్యుపాదానం జ్ఞాన నివర్త్య మజ్ఞానమ్" అనాదియయ్యును ఉపాదానమయ్యును జ్ఞానమువలన నివర్తనీయముగా నుండునది అజ్ఞానము అను ద్వితీయలక్షణము అజ్ఞానమునకు చెప్పవలయును. ఈలక్షణమునందు అనాది ప్రాగభావమునం దతివ్యాప్తిని నివారించుటకొఱకు "ఉపాదానమ్" అనుపదము చెప్పఁబడినది. ఘటాదికార్యములకు ఉపాదానకారణమైన మృత్తికాదులయం దతివ్యాప్తిని నివా

దానివలనఁ ద్రిగుణాత్మకమును అచేతనమును స్వతంత్రమును పారమార్థికమును బరిణామియును నిత్యము నైన యే ప్రధాన మున్నదో అదియే యజ్ఞాన మనుసాంఖ్యులమత ముగూడ ఖండింపఁబడినట్లు తెలియవలయును. లోకమునం దచేతన మైనరథాదులకుఁ జేతనముయొక్క యధీనముగానే ప్రవృత్తి తెలియఁబడు చున్నది. స్వతంత్రముగాఁ బ్రవృత్తి తెలియఁబడుట లేదు. కావునఁ బ్రధానము నచేతన మని యంగీకరించి మరల స్వతంత్ర మని యంగీకరించుటయును అత్యంతవిరుద్ధము. లోకమునందుఁ బరిణామి యగుక్షీరాదులకు సావయవత్వముచేత ననిత్యత్వమే తెలియఁబడు చున్నది. అందువలనఁ బ్రధానమును బరిణామి యని యంగీకరించి మరల నిత్య మని యంగీకరించుట యత్యంతవిరుద్ధము. అందువలన నాసాంఖ్యమతము సమీచీనము కాదు. ఇంతపర్యంతము అజ్ఞానముయొక్క స్వరూపము, లక్షణము, ప్రమాణము చెప్పఁబడినది.

[(22) అజ్ఞానవిభాగనిరూపణము.]

ఇఁక అజ్ఞానముయొక్క విభాగము చెప్పఁబడు చున్నది. పూర్వోక్తాజ్ఞానము మాయ యవిద్య యనుభేదముచేత ద్విప్రకారమై యున్నది. శుద్ధసత్త్వగుణప్రధానమై ఆయజ్ఞానము మాయ యనఁబడును. మలినసత్త్వగుణప్రధానమై అజ్ఞాన మవిద్య యనఁబడును. అచ్చట ఏసత్త్వగుణము రజస్తమము లనుద్విగుణములచేతఁ దిరస్కరింపఁబడదో (కప్పఁబడదో) ఆసత్త్వగుణము శుద్ధ మనఁబడును. ఏ సత్త్వగుణము ఆరజస్తమోగుణములచేతఁ దిరస్కరింపఁబడు చున్నదో ఆసత్త్వగుణము మలిన మనఁబడును. ఈప్రకారముగా ఒకటేయజ్ఞానము సత్త్వగుణముయొక్క శుద్ధిచేత మాయారూపమై యున్నది. సత్త్వగుణముయొక్క మలినత్వముచేత నవిద్యారూపమై యున్నది. శ్రుతి— "మాయాచా ऽవిద్యాచ స్వయమేవ భవతి"— భావము॥ మూలప్రకృతిరూపాజ్ఞానము తానే మాయారూపముగాను అవిద్యారూపముగాను అగుచున్నది. మాయా ऽవిద్య లనునుపాధిద్వయముచేత నొకటే చైతన్యము ఈశ్వరజీవు లనుభేదముచేత ద్విప్రకారమై యున్నది. అమాయయందుఁ బ్రతిబింబిత మగుచైతన్య మీశ్వరుఁ డనఁబడును. అవిద్యయందుఁ బ్రతిబింబిత మగు చైతన్యము జీవుఁ డనఁబడును. శ్రుతి— "జీవేశా వాభాసేన కరోతి"— భావము॥ ఆ యజ్ఞానము స్వనిష్ఠాభాసముచేత జీవేశ్వరులను చేయుచున్నది.

మఱియుఁ గొందఱు గ్రంథకారులు మాయా ऽవిద్యల కీప్రకార మైనభేదము చెప్పుచున్నారు. ఆయజ్ఞానమునకు ద్వివిధశక్తు లున్నవి. ఒకటి జ్ఞానశక్తి. మంచి

యొకటి క్రియాశక్తి. కార్యమునకు జనకమైనకారణనిష్ఠసామర్థ్యమేది గలదో యది శక్తి యనంబడును. దానియందును జ్ఞానమునకు జనకమైనశక్తి జ్ఞానశక్తి యనంబడును. క్రియకు జనకమైనశక్తి క్రియాశక్తి యనంబడును. రజస్తమము లను ద్విగుణములచేత నభిభవము (కప్పంబడుటచు) పొందనట్టి సత్త్వగుణము జ్ఞానశక్తి యనంబడును. "సత్త్వాత్సం జాయతే జ్ఞానమ్" అనువచనముచేత గీతయందు శ్రీభగవంతునిచే సత్త్వగుణమునందుండి జ్ఞానముయొక్క యుత్పత్తి చెప్పంబడి యున్నది. అందువలన ఆసత్త్వగుణముయొక్క జ్ఞానశక్తిరూపతయం దాగీతావచనమే ప్రమాణమై యున్నది. మఱియు సత్త్వగుణముచేత నభిభవము పొందని వగు రజస్తమము లను ద్విగుణములు క్రియాశక్తి యనంబడును. ఆక్రియాశక్తియును ద్వివిధము. ఒకటి ఆవరణశక్తి, మఱియొకటి విక్షేపశక్తి. ఆవరణమునకు జనక మగుశక్తి ఆవరణశక్తి యనియును విక్షేపమునకు జనక మగుశక్తి విక్షేపశక్తి యనియును జెప్పంబడును. సత్త్వ రజస్సు లను ద్విగుణములచేత అభిభవమును బొందనట్టితమోగుణ మావరణశక్తి యనంబడును. ఈయర్థము భగవద్భాష్యకారులును జెప్పియున్నారు. ఆభాష్యవచన మేమనంగా "కృష్ణం తమః ఆవరణాత్మకత్వాత్"—భావము! "అజామేకాం లోహితశుక్లకృష్ణామ్" అను మంత్రమునందుం గృష్ణశబ్దము తమోగుణముయొక్క వాచకము, తమోగుణము ఆవరణరూప మగుటవలన. ఇట్లు శ్రీభాష్యకారులచేతం దమోగుణమున కావరణత్వము శ్రుతియొక్క వ్యాఖ్యానమునందుం జెప్పంబడి యున్నది. అందువలనం దమోగుణమునం దావరణశక్తిరూపత సంభవించుచున్నది. ఆవరణశక్తి యొక్క స్వరూపము చెప్పంబడినది. ఇంక ఆవరణశక్తియొక్క లక్షణము చెప్పంబడుచున్నది. [illegible] న ప్రకాశతే ఇతి వ్యవహారహేతుః ఆవరణశక్తిః"— భావము॥ బ్రహ్మము లేదు బ్రహ్మము భాసించుట లేదు అనువ్యవహారమునకుం గారణమైనది యావరణశక్తి యనంబడును. ఈప్రకారముగానే పూర్వోక్తజ్ఞానశక్తికిని [illegible] ప్రకాశతే ఇతి వ్యవహారకారణం జ్ఞానశక్తిః" అస్తిభాతి అనువ్యవహారమునకుం గారణమైనది జ్ఞానశక్తి అనులక్షణము తెలియవలయును. ఈయావరణశక్తియొక్క లక్షణము శ్రీవిద్యారణ్యస్వాములచేతను జెప్పంబడియున్నది. "న భాతి నాస్తి కూటస్థ ఇత్యాపాదన [illegible]వృతిః"—భావము॥ కూటము (కమ్మరిదాగలి) వలె నిర్వికారముగా నుండుటచే కూటస్థ మనంబడును. అట్టివాఁడు పరమాత్మదేవుఁడు. ఆపరమాత్మ లేదు భాసించుట లేదు అనువ్యవహారమునకుం గారణమైనది యావరణశక్తి యనంబడును.

ఇంక విక్షేపశక్తియొక్క నిరూపణము చేయంబడుచున్నది. తమము సత్త్వము అనుద్విగుణములచేత నభిభవము పొందనట్టిరజోగుణము విక్షేపశక్తి యనం